

Statistics Belgium

Working Paper

De Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie biedt onpartijdige statistische informatie. De informatie wordt conform de wet verspreid, meer bepaald voor wat betreft de privacy.

De statistieken worden ingedeeld in acht domeinen:

- Algemeen
- Grondgebied en leefmilieu
- Bevolking
- Samenleving
- Economie en financiën
- Landbouw en vergelijkbare activiteiten
- Industrie
- Diensten, handel en vervoer

Alle rechten voorbehouden. Het vertalen, bewerken, reproduceren op welke wijze dan ook, inbegrepen fotografie en microfilm, is niet toegelaten, tenzij met schriftelijke machtiging vanwege de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie. Het citeren van korte uittreksels als toelichting of bewijsvoering in een artikel, een boekbespreking of een boek is evenwel toegestaan, mits de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

Verantwoordelijke uitgever: N. DEMEESTER

© 2007, **ALGEMENE DIRECTIE STATISTIEK EN ECONOMISCHE INFORMATIE** | uitgever
B-1000 Brussel – Leuvenseweg 44

Woord vooraf

De stadsgewesten spelen een belangrijke structurerende rol in de Belgische ruimte door hun concentratie aan economische activiteiten en de fluxen van pendel die ze induceren. Omwille van hun dynamiek worden ze om de tien jaar herzien en bestudeerd op basis van de gegevens die vrijkomen uit de volkstelling of nu uit de Sociaal-economische enquête van 2001.

De analyse op basis van de gegevens beschikbaar begin van de jaren 2000 werd uitgevoerd binnen een onderzoekscontract gefinancierd door Federaal Wetenschapsbeleid in het kader van het programma 'ATLAS-Valorisatie van de resultaten van de algemene sociaal-economische enquête 2001'. Dat programma voorziet de publicatie van een reeks thematische monografieën waaronder een gewijd aan de verstedelijking. Omwille van de grote vraag naar de studie over de stadsgewesten wordt dat onderdeel uit voornoemde publicatie hier afzonderlijk beschikbaar gesteld.

DE BELGISCHE STADSGEWESTEN 2001

Sarah Luyten, Etienne Van Hecke
Instituut voor Sociale en Economische Geografie, K.U.Leuven

Inhoudstafel

1. Inleiding	2
2. Opbouw en definities	3
3. Criteria en Afbakening van de stadsgewesten.....	5
3.1 Stads kern.....	5
3.2 Dichtbebouwde stedelijke wijken en kernstad	5
3.3 Stadsrand en stedelijke woonkern (of morfologische agglomeratie).....	8
3.4 Agglomeratie (geoperationaliseerde)	14
3.5 Banlieue en Stadsgewest	19
3.6 Forensenwoonzone en Stedelijk Leefcomplex.....	23
3.7 Stadsgewesten en stedelijke leefcomplexen: samenstelling 2001	25
3.8 Analyse en evolutie van de samenstelling.....	29
4. Cartografische voorstelling-synthesekaart	36
5. De belangrijkste kenmerken van de stadsgewesten en de stedelijke leefcomplexen	38
5.1 Bevolking, oppervlakte en bevolkingsdichtheid en hun evolutie 1981-1991-2001-2006.....	38
5.2 Migraties	46
5.3 De huishoudens en leeftijdsstructuur	50
5.4 De werkgelegenheid naar woon- en werkplaats.....	63
6. Stadsgewesten Internationaal	71
6.1 Afbakeningen door internationale instanties.....	71
6.2 Enkele voorbeelden van afbakening van stadsgewesten.....	73
6.3 Besluit	77
7. Besluit	78
Bibliografie	80

1. Inleiding

Met de volkstellinggegevens van 1970 bakende Van der Haegen (et al, 1979) 15 Belgische stadsgewesten af. De verstedelijking van de gemeentes op pendelafstand van de grote tewerkstellingspolen nam in de naoorlogse jaren in die mate toe dat de stad uitdeinde tot een zogenaamde “regionale stedelijkheid”. De stedelijke functies en relaties en bijgevolg de morfologie worden uitgespreid over een groter gebied; de stad wordt een sociaal-ruimtelijk en functioneel systeem werkzaam in een ruimere omgeving (Van der Haegen en Pattyn, 1979). Hoewel deze stadsgewesten als uiterst dynamisch werden beschouwd en het vastleggen van een statische grens hiervoor principieel verworpen wordt, werd een begrenzing als technische momentopname meer en meer wenselijk voor zowel wetenschappelijk werk als voor beleidsdocumenten.

Theorieën omtrent stadsgewestvorming moesten in de jaren '80 wijken voor bedenkingen omtrent “nieuwe stedelijkheid”, waarbij men waarnam dat bepaalde sociale groepen terugkeerden naar de stad. Dit aantal woog echter niet op tegen de voortdurende emigratie en de blijvende uitbreiding en verdichting van de suburbanisatiegemeentes (Kesteloot, 1989; in Leemans et al, 1990, p. 5). Het stadsgewest bleef een waarneembare en meetbare realiteit en een herziening van de afbakening van 1970 was wenselijk. Op basis van gegevens uit de volkstelling 1981 werden 17 stadsgewesten afgebakend. Ook in de jaren '90 bleven stadsgewesten representatief voor de voornaamste verdichtingzones van het land, zowel wat betreft de concentratie van de bevolking, van de economische activiteiten, als van vele uitingen van het sociaal-culturele leven. Het begrip stadsgewest ging ook een leven leiden buiten de academische kringen en werd een veelgebruikte eenheid in administratieve en economische milieus (Van der Haegen et al, 1996, p.5). Daarom werd van meerdere zijden aangedrongen op een herziening van het begrip en haar ruimtelijke omvang op basis van gegevens van de volkstelling 1991.

Ook nu in het nieuwe millennium rijzen er existentiële vragen omtrent het stadsgewest. Kan men nog spreken van de gelaagde klassieke structuur van het stadsgewest. Of gaat het tegenwoordig om deelruimtes die via netwerken verbonden zijn met elkaar en met de rest van de wereld. Om deze vraag te beantwoorden zullen de stadsgewesten eerst afgebakend worden op basis van gegevens van 2001, wordt de vergelijking gemaakt met 1991 en zal hieruit en uit de methodologische problemen blijken in welke mate het verschijnsel stadsgewesten nog overeind blijft.

2. Opbouw en definities

Het 'stadsgewest' bestaat uit verschillende geledingen die elk hun eigen kenmerken hebben en die onderling sterke relaties hebben.

Stadskern. De stadskern is het hart van de stad. Het is de beslissing- en activiteitenkern met de grootste concentratie aan regio-gebonden kleinhandel en diensten.

Dichtbebouwde stedelijke wijken. De stadskern is ingebed in een patroon van dichtbebouwde stedelijke wijken die in de West-Europese context meestal overeenstemmen met het geheel van de historische binnenstad en de negentiende-eeuwse uitbreidingen. Het is een multifunctioneel gebied waarin hoofdzakelijk woongebouwen, maar ook activiteiten zoals handel, ambachten, scholen, ziekenhuizen en nijverheid gemengd voorkomen.

Kernstad. De kernstad bestaat uit de stadskern en de dichtbebouwde stedelijke wijken. De kernstad wordt gekenschetst als het oude dicht aaneengesloten centrale deel van het stadsgewest.

Centrale stad. De centrale stad is de totale fusiegemeente waarvan de stadskern deel uitmaakt.

Stadsrand. De kernstad is langs alle zijden omringd door de stadsrand die hoofdzakelijk bestaat uit een minder dichte, maar nog aaneengesloten twintigste-eeuwse bebouwing. De hoofdfunctie is hier het wonen terwijl toch talrijke groene ruimten bewaard bleven. In de stadsrand van de grotere steden kunnen secundaire handels- en dienstencentra voorkomen. Dit zijn meestal oude gemeentekernen die geïntegreerd werden in de expansieve stad. Gegroepeerd in uniforme zones vindt men er industriegebieden en verkeersinfrastructuur terug. In de stadsrand wordt de continuïteit van de bebouwing niet verbroken.

Stedelijke woonkern (of morfologische agglomeratie). De stedelijke woonkern omvat de kernstad en de stadsrand. Het is het landschapsdeel dat aaneensluitend bebouwd is met huizen, openbare gebouwen, industriële en handelsuitrustingen, met inbegrip van de tussenliggende verkeerswegen, parken, sportterreinen enz. de stedelijke woonkern wordt begrensd door een zone bestaande uit landbouwgrond, bossen, braakliggende en woeste gronden en verspreide bewoning.

(Geoperationaliseerde) Agglomeratie. De agglomeratie bekomt men door de stedelijke woonkern aan te passen aan de gemeentegrenzen. Hiervoor berekent men het relatief aandeel van de inwoners van een gemeente die in een woonkern wonen, ten overstaan van het totaal aantal inwoners van de gemeente. De gemeente wordt bij de agglomeratie opgenomen indien dit aandeel meer dan 50 % bedraagt.

Banlieue. De banlieue sluit aan bij de agglomeratie. Het is de buitenste zone van de stad. De bevolkingsontwikkeling wordt er in belangrijke mate door suburbanisatie vanuit het centrum bepaald. Morfologisch worden zowel het wonen als de bedrijven en instellingen in de banlieue gekenmerkt door een extensieve vorm van bodemgebruik. Morfologisch doet de banlieue landelijk aan, functioneel is ze stedelijk.

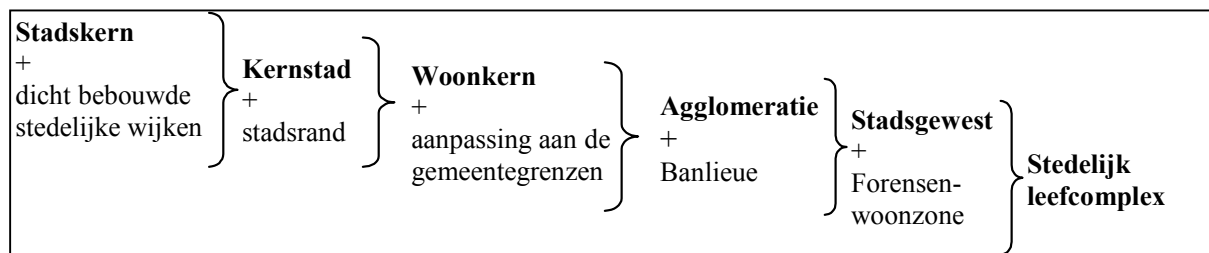
Stadsgewest. Het stadsgewest is het geheel van de agglomeratie en de banlieue. Het is de hele ruimtelijk vergrote structuur, waarbinnen de 'uiteengelegde' basisactiviteiten van de stedelijke gemeenschap, namelijk wonen, werken, opvoeden, winkelen, cultuurbeleving en ontspanning, in overwegende gelokaliseerd zijn. Tussen deze activiteiten bestaan intense relaties, zodat een

functioneel geheel wordt gevormd dat in belangrijke mate naar de traditionele kernstad georiënteerd blijft.

Forensenwoonzone. De forensenwoonzone is de zone die aansluit bij het stadsgewest door een sterke ontwikkeling van de autochtone pendel. Deze zone is voor een belangrijk deel van de werkgelegenheid op het stadsgewest aangewezen.

Stedelijk leefcomplex. De forensenwoonzone vormt samen met het stadsgewest het stedelijk leefcomplex.

Schematische opbouw van het stedelijk leefcomplex (Van der Haegen, 1998, p.72)

Opmerking: voor de afbakening van de stadskern, de kernstad en de woonkern wordt als basiseenheid de buurt gebruikt. Voor de centrale stad, de agglomeratie, het stadsgewest en het stedelijk leefcomplex geldt de gemeente als basiseenheid.

3. Criteria en Afbakening van de stadsgewesten

3.1 Stadskern

In 1978 werd een morfologische afbakening doorgevoerd die vooral steunde op de aanwezigheid van de commerciële en dienstenfuncties. Voor de herziening van de stadsgewesten in 1991 werd nagegaan in hoeverre deze afbakening nog bruikbaar was en men stelde vast dat de stadskernen zich nauwelijks uitbreiden. Daarom werden ze ook niet geactualiseerd en als constant doorheen de tijd beschouwd. De ervaring wijst uit dat er weinig of geen gebruik wordt gemaakt van de stadskern. De ervaring wijst uit dat er weinig of geen gebruik wordt gemaakt van de stadskern, daarom werd er nu geen afzonderlijk terreinwerk aan besteed. Men kan daarenboven waarnemen dat in het kader van renovatie projecten kantoren niet meer uitsluitend in het “hart” van de stad voorkomen. Dit geldt ook voor culturele functies. Daarentegen blijven de handelsfunctie en de horeca duidelijk het centrum kenmerken. In de grootste stadsgewesten (Brussel en Antwerpen) is de concentratie van economische en bestuurlijke activiteiten leesbaar in een kleinere bevolkingsdichtheid. In de overige kleinere stadsgewesten is de woonfunctie blijkbaar in die mate verstrengeld met de andere functies dat de stadskernen er niet duidelijk uitkomen op basis van een lagere bevolkingsdichtheid.

3.2 Dichtbebouwde stedelijke wijken en kernstad

De kernsteden werden afgebakend in 1981 aan de hand van vier criteria:

1. Bevolkingsdichtheid is minstens 50 inw./ha (1 punt)
2. Aandeel eengezinswoningen in de regionale steden is ten hoogste 85 % (1 punt)
in de grote steden is maximum 50 %
3. Aandeel woningen gebouwd voor 1945 is minstens 30 % (2 punten)
4. Aandeel woningen kleiner dan 45 m² is minstens 10 % (1 punt)

Uit de hoger gegeven definitie blijkt dat dit stadsdeel vooral door een dichte en oudere bebouwing wordt gekenmerkt. Dit bepaalt dan ook de traditioneel gebruikte criteria.

Om tot de kernstad te behoren moet in een buurt 4 van de 5 punten behaald worden en moet de bevolkingsdichtheid minstens 50 inw./ha zijn. De buurten moeten daarenboven aaneengesloten zijn, buurten die aan de voorwaarden voldoen maar buiten de aaneengesloten kernstad vallen worden niet weerhouden. Antwerpen krijgt op deze regel echter een uitzondering. In deze kernstad zijn de centra van de randgemeenten fragmenten van de centrale kernstad. De negentiende-eeuwse stadsontwikkeling verliep daar immers discontinu door de centrale ligging van de eerste fortengordel die een brede zone ‘non aedificandi’ creëerde.

Om de continuïteit te behouden worden buurten die ingesloten zijn door de kernstad maar zelf niet voldoende punten halen toch mee opgenomen bij de kernstad.

Een berekening met gegevens van 2001 voor een nieuwe afbakening met het oog op een vergelijking met 1981 stelt problemen voor twee criteria. De vergelijking van de oppervlakte per woning blijkt niet mogelijk te zijn en de ouderdom van de woningen is in 2001 zodanig gebrekkig ingevuld dat een vergelijking niet zinvol is. Deze laatste variabele krijgt daarenboven een dubbel gewicht in de eindscore. Daarom kunnen we niet komen tot een vergelijking van afbakening 2001-1981, wel wordt er gekeken naar de evolutie die gebeurde op basis van de afbakening van 1981.

Veranderingen van de kernsteden kunnen in verband gebracht worden met de uiteenlopende stedelijke dynamiek die zowel groeifasen als periodes van renovaties kennen. Alle kernsteden worden wel

gekenmerkt door een hoge bevolkingsdichtheid. De kernsteden vertegenwoordigen maar 10% van de oppervlakte van de morfologische woonkernen tegenover 35% van het aantal inwoners. De kernsteden afgebakend op basis van de kenmerken van 1981 vertonen naargelang van de stadsgewesten sterk uiteenlopende oppervlakten. Het oppervlaktaandeel van de kernstad tegenover de woonkern van de agglomeratiegemeenten is het hoogste in Verviers (34%), Mechelen (21%) en Namen (20%). Bij de grote steden worden de hoogste aandelen bereikt in Brussel (16%) en Gent (14%). Daarentegen is er geen enkele statistische sector van de stad Genk die beantwoordt aan de hoger gedefinieerde criteria. De stedelijke ontwikkeling van Genk is dan ook heel specifiek. De stadskern van Brussel concentreert 50% van de bevolking van de woonkern, dit dank zij een bevolkingsdichtheid van 113 inw./ha. Bij de grote steden komen vervolgens Gent (45%) en Antwerpen (41%), bij de regionale steden Verviers (61%), Mechelen (56%), Oostende (40%) en Leuven (39%). Opvallend is dat kernsteden van Charleroi en Luik respectievelijk slechts 12% en 8% van de bevolking van de morfologische woonkernen bevatten.

De interne dynamiek in de binnensteden heeft de vastgoedstructuur veranderd en hierdoor ook de bevolkingsdichtheid. Men kan zich dan ook de vraag stellen omtrent de betekenis van de kernstad. Grote vastgoedprojecten zijn niet alle centraal, ze kunnen ook aan de buitenrand van de kernstad plaats gegrepen hebben zodat bepaalde statistische sectoren nu buiten de drempelwaarden vallen. Deze dynamiek in acht nemend, hebben we gekozen om de nadruk niet te leggen op de beschrijving van de afbakening van het gebied dat beantwoordt aan de vier voornoemde criteria, doch te vertrekken van de afbakening van 1981 en te onderzoeken hoe de inhoud van de 'stadskernen 1981' geëvolueerd is. Helaas kan dit alleen maar voor bevolkingsgegevens, niet voor woninggegevens, hetgeen juist het meest interessante aspect is.

Tabel 1 geeft enkele kenmerken en mechanismen van de kernsteden: een hoge bevolkingsdichtheid en dan voornamelijk in de kernsteden van Brussel en Antwerpen. In de andere drie grote steden is de bevolkingsdichtheid van dezelfde grootteorde als die van de regionale steden waartussen weinig verschil bestaat op de kernstad van Oostende na, gekenmerkt door een even hoge bevolkingsdichtheid als in Antwerpen. Binnen de ongewijzigde oppervlakte ten opzichte van 1981, is de bevolking met 6% achteruitgegaan, 5% in de periode 1981-1991 en 1% in de periode 1991-2001. Deze gemiddelde vaststelling is algemeen geldig voor de meeste kernsteden; in een aantal ervan nam de bevolking zelfs weer toe tussen 1991 en 2001. Dit is het geval voor de kernstad van Brussel, Bergen, Mechelen en Turnhout.

Stadsgewest	opp (km ²)	bevolkings- evolutie 1991/1981	bevolking 2001	bevolkings- evolutie 2001/1991	evolutie aantal huishoudens 2001/1981	inw/km ² 2001	opp % van woonkernen**
Brussel	58.27	0.95	645349	1.02	1.02	1107	16
Antwerpen	27.45	0.94	268775	0.95	0.99	979	9
Luik	6.43	0.90	33168	0.99	1.04	516	3
Gent	17.15	0.93	106360	0.95	1.01	620	14
Charleroi	6.43	0.90	33168	0.99	1.04	516	5
Subtotaal Grote steden	115.73	0.94	1086820	0.99	1.01	939	11
Bergen	2.20	0.94	11676	1.04	1.33	530	2
Leuven	6.01	0.96	37129	1.00	1.18	618	12
Brugge	5.48	0.95	27108	0.93	1.02	494	13
Namen	7.35	0.92	32734	0.99	1.12	445	20
Kortrijk	2.64	0.96	13034	0.96	1.12	494	6
Mechelen	6.19	0.96	40666	1.00	1.04	657	21
Hasselt	1.96	0.95	8146	0.99	1.19	416	5
Verviers	8.66	0.92	40629	0.98	1.03	469	34
Oostende	3.08	0.96	30572	0.94	1.06	993	13
Doornik	1.39	0.95	7949	0.97	1.09	572	6
Genk	-	-	-	-	-	-	-
Sint-Niklaas	2.87	0.92	16524	0.98	1.06	575	9
Turnhout	1.99	0.97	10733	1.04	1.18	540	9
Subtotaal Regionale steden	49.82	0.95	276900	0.98	1.10	556	10
Totaal	165.55	0.94	1363720	0.99	1.03	824	10

*statistische sector als basiseenheid; ** enkel de woonkern van de agglomeratiegemeenten

Tabel 1: Afbakening van de kernsteden* zoals in 1981 en hun evolutie 1981, 1991 en 2001

Bron: NIS

Omdat de gemiddelde grootte van de huishoudens afnam van 2,2 naar 2,0 stemt de bevolkingsdaling niet overeen met een daling van het aantal huishoudens. In de meeste kernsteden nam het aantal huishoudens toe tussen 1981 en 2001. De kernsteden zijn gekenmerkt door een zeer hoog aandeel eenpersoonshuishoudens, nl. 41% in 1981, 52% in 2001 (zie tabel 2). In 2001 is het aandeel 25-34 jarigen procentueel toegenomen in de leeftijdsopbouw, terwijl het aandeel > 60 jarigen afgenomen is in de kernsteden van de grote steden. Ten opzichte van de gemiddelde evolutie is vooral de relatieve toename van de 25-34 jarigen belangrijk in Brussel, Gent, Antwerpen, Leuven en Namen. Evenwel nam het aandeel ouderen toe in Oostende, Kortrijk, Hasselt, Sint-Niklaas en Turnhout.

Kernstad*	percentage éénpersoons-huishoudens		percentage 25-34 jarigen		percentage 60 jarigen of ouder	
	1981	2001	1981	2001	1981	2001
Brussel	45	53	15	19	23	17
Antwerpen	37	51	13	16	25	22
Luik	42	56	15	16	22	22
Gent	37	52	15	20	25	22
Charleroi	42	56	15	16	22	22
Subtotaal Grote steden	42	53	15	18	24	19
Bergen	42	67	18	20	22	21
Leuven	42	59	19	25	25	21
Brugge	38	47	14	16	28	26
Namen	36	54	15	18	23	23
Kortrijk	34	53	14	15	26	30
Mechelen	29	40	15	15	24	23
Hasselt	34	53	16	18	24	28
Verviers	33	44	13	15	23	22
Oostende	39	52	13	11	30	35
Doornik	45	58	16	17	26	24
Genk	-	-	-	-	-	-
Sint-Niklaas	27	42	14	15	25	27
Turnhout	28	42	15	15	22	24
Subtotaal Regionale steden	36	51	15	17	25	25
Totaal	41	52	15	18	24	20

*statistische sector als basiseenheid

Tabel 2: Demografische kenmerken van de kernsteden* zoals afgebakend in 1981

Bron: NIS – , VT 1981, 1991, SEE 2001

3.3 Stadsrand en stedelijke woonkern (of morfologische agglomeratie)

Voor de afbakening van de stadsrand die de grens van de woonkern bepaalt, wordt de uiterste nog aaneengesloten bebouwing in acht genomen. Vertrekkend van de woonkernen van 1981 werden eventueel aanpassingen doorgevoerd op basis van de algemene criteria die gehanteerd werden voor de afbakening van alle woonkernen van België. Hierbij werd gebruik gemaakt van de recentste digitale orthofotoplannen. In overeenstemming met de VN-methodologie werd de afstand van 200m gehanteerd als mogelijke breuk tussen bebouwde items. Dit betekent dat de uitbreiding van de gedefinieerde woonkernen plaats greep door een reële groei van de verstedelijking en/of de iets ruimer opgevatte afstand. Deze actualisering van de woonkernen werd uitgevoerd door medewerkers van de SEGEFA (universiteit van Luik). De methodologie en de resultaten zijn opgenomen in het eerste hoofdstuk van deze monografie.

Ter gelegenheid van de sociaal-economische enquête van 2001 werden door het NIS sommige statistische sectoren opgedeeld omdat ze nu bijvoorbeeld een duidelijk aaneengebouwd deel vertonen

terwijl de rest van de oppervlakte onbebouwd of met verspreide bewoning bleef. Hierdoor kan de vergelijking op het niveau van de statistische sectoren tussen 1981 en 2001 soms enige problemen geven. Kenmerken van de woonkernen zoals die afgebakend waren in 1981 kunnen wel doorheen de tijd bestudeerd worden. De nieuwe sectoren kunnen immers altijd opgeteld worden naar de oude statistische sectoren. Omgekeerd, vanuit de afbakening van 2001 de evolutie van 1981 tot nu eenduidig weergeven is slechts mogelijk rekening houdend met een beperkte foutenmarge (zie p. 98). De nieuwe afbakening gebeurde op basis van de nieuwe statistische sectoren terwijl oudere gegevens enkel beschikbaar zijn voor oude statistische sectoren.

Om de aan- of afwezigheid van een verdichtingproces in de woonkern te bestuderen kan men dus steeds vertrekken van de woonkernen van 1981. Omdat de herziening van de woonkernen niet of nauwelijks is doorgevoerd in 1991 lijkt een vergelijking van de woonkernen tussen 1981 en 2001 de meest betrouwbare werkwijze. De herziening werd telkens op een uniforme manier doorgevoerd, tenminste wat de cijfermatige benadering betreft. In de beschrijving per stadsgewest hierna zullen in grote lijnen wel eventuele grenswijzigingen van 1991 aangehaald worden.

De evolutie van de afbakening van de woonkernen per stadsgewest

Brussel kende een uitbreiding van de woonkern maar zonder in afzonderlijke gemeenten de grens van 50% van de bevolking te overschrijden. Zodus komen hier geen nieuwe agglomeratiegemeenten bij. Tussen 1981 en 1991 was de groei beperkt; in 2001 komen meerdere sectoren bij uit de gemeente Steenokkerzeel, Beersel, Sint-Pieters-Leeuw en uit Eigenbrakel met een kleine uitloper in Ittre. In 1998 publiceerde H. Van der Haegen en C. Kesteloot een 'uitgebreide Brusselse agglomeratie' waarbij de afbakening niet alleen op het morfologisch criterium steunde maar ook op sociaal-economische criteria. Het grote verschil is dat hierdoor de zuidoostelijke gemeenten die ten zuiden liggen van het Zoniënwoud ook deel uitmaken van die uitgebreide agglomeratie. De idee hierachter was dat die gemeenten 'tot dezelfde leefwereld' behoren en dat ze maar afgescheiden zijn van de Brusselse woonkern door het Zoniënwoud. Maar zelfs door dit laatste als 'stadsbos' te beschouwen komt heel dat zuidoostelijk deel niet bij de Brusselse woonkern: er is immers niet één grote woonkern maar er zijn afzonderlijke woonkernen die volgens de gevolgde criteria los staan van elkaar: Het gaat over delen van Overijse en Hoeilaart, van La Hulpe, van Rixensart,... Zodoende komen die gemeenten niet in de agglomeratie terecht maar een aantal ervan kunnen op basis van andere indicatoren tot de banlieue behoren.

Antwerpen kent een opvallende expansie. Tussen 1981 en 1991 vergrootte de woonkern vooral door de opname van statistische sectoren van Wommelgem maar in 2001 is de woonkern opvallend groter. De vroegere woonkernen van Boom en Niel zijn nu duidelijk verbonden met de woonkern Antwerpen waarmee ze een geheel vormen. Daarenboven woont telkens meer dan de helft van de bevolking van die gemeenten in de respectievelijke delen van de woonkern zodat Niel en Boom in 2001 ook tot de geoperationaliseerde agglomeratie Antwerpen horen.

De statistische sectoren die een verbinding maken tussen de woonkern *Gent* en de vroegere woonkern van De Pinte zijn ook volgebouwd waardoor de kern van deze gemeente nu wordt opgenomen in de woonkern Gent. Aangezien meer dan 50 % van de bevolking van de gemeente De Pinte in de nieuwe woonkern Gent woont, breidt de agglomeratie van Gent uit met deze gemeente.

De kern *Leuven* is in alle richtingen gegroeid. Tussen 1981 en 1991 kwamen er enkele sectoren bij van de gemeente Bierbeek. In 2001 kwamen er verschillende sectoren bij in het noordoosten op grondgebied van de gemeenten Holsbeek en Lubbeek en in het noordwesten in de gemeente Herent. Door een concentratie van inwoners op grondgebied van Herent aan de grens met Leuven behoort deze gemeente nu ook tot de agglomeratie Leuven.

Wat de woonkernen van *Hasselt-Genk* betreft, is de stabiliteit vrij groot tussen 1981 en 1991, op een groei na van enkele statistische sectoren van de woonkern Genk op grondgebied van Houthalen. Tussen 1991 en 2001 groeide de kern Genk in zuidelijke richting met een aantal sectoren op

grondgebied van de gemeente Oplabbeek. De woonkern Hasselt werd duidelijk groter in westelijke en zuidelijke richting van Kuringen en Sint-Lambrechts-Herk, zonder echter de gemeentegrenzen te overschrijden. Hasselt en Genk vormen echter afzonderlijke woonkernen.

Mechelen kent een uitbreiding naar het noordwesten en het zuidoosten in de richting van Walem en Muizen. De woonkern *Oostende* kende een belangrijke uitbreiding tussen 1981 en 1991 en tussen 1991 en 2001 nam het aantal statistische sectoren nog toe op grondgebied van de gemeente Bredene. De woonkern *Sint-Niklaas* groeide tussen 1991 en 2001 door opslorping van een groot deel van de deelgemeente Nieuwkerken-Waas en blijft voor de rest binnen de gemeentegrenzen van de fusiegemeente. De woonkern *Brugge* blijft nagenoeg identiek en valt binnen de fusiegemeente. De woonkern *Kortrijk* blijft ook ongeveer hetzelfde maar ligt voor een deel in de gemeenten Kuurne en Harelbeke. De woonkern van *Turnhout* ten slotte omvat ook een groot deel van de gemeente Oud-Turnhout.

Wat de *Waalse* kernen betreft is de kern *Namen* nagenoeg onveranderd gebleven en blijft binnen de fusiegemeente. Ook de woonkern van *Doornik* blijft quasi onveranderd en neemt maar een beperkt deel van de fusiegemeente in. Één sector is nu bijgekomen buiten de fusiegemeente, namelijk op het grondgebied van de gemeente Pecq.

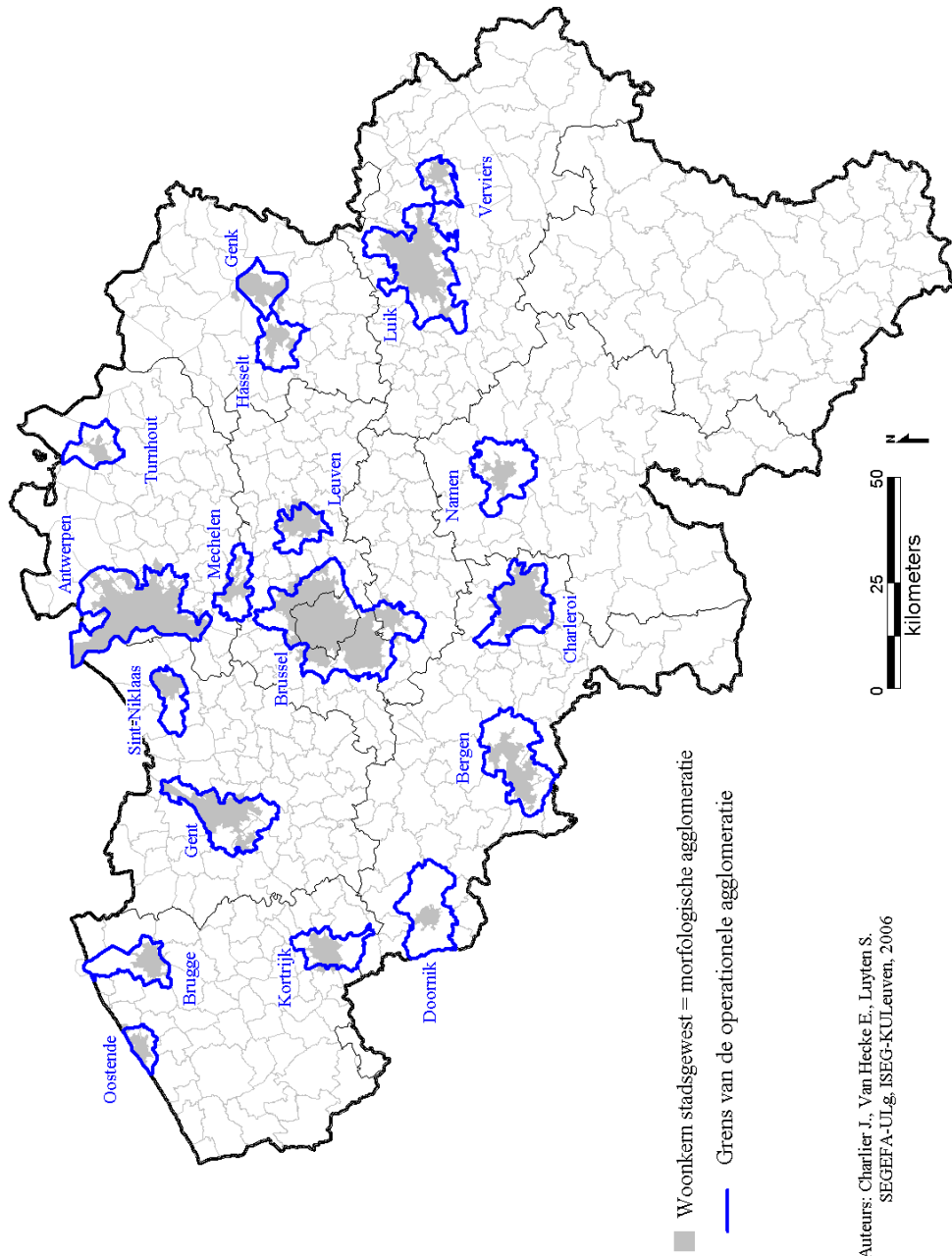
De woonkern *Verviers* is eveneens weinig gegroeid. Er zijn enkele sectoren in het oostelijk deel van de kern bijgekomen op het grondgebied van de stad zelf. Naast een belangrijke uitbreiding op grondgebied van de gemeenten Dison en Pepinster zijn er in zuidelijke richting nu ook enkele statistische sectoren op het grondgebied van de gemeente Theux in de woonkern opgenomen.

De woonkern van *Bergen* omvat verschillende delen van gemeenten gelegen ten westen van de stad, op grondgebied van Quaregnon, Colfontaine, Frameries, Boussu en Dour. De globale groei is beperkt.

De woonkern van *Charleroi* neemt het grootste deel in van de grote fusiegemeente Charleroi en heeft uitstulpingen op het grondgebied van een zevental andere gemeenten. Globaal is de uitgestrektheid van de kern niet veel veranderd, maar bij de afbakening (misschien door de toename van de beschouwde afstand tussen de bebouwing) is de grillige vorm binnen de stad zelf nu ‘opgevuld’.

De woonkern van *Luik* is de grootste en strekt zich volledig, voor een groot of klein deel over 15 gemeenten en is globaal ook maar met enkele statistische sectoren aan de randen gegroeid zoals in Soumagne, Olne, Engis of Ans.

De beperktere dynamiek in de Waalse stadsgewesten vertaalt zich in een grotere stabiliteit van de woonkernen ten opzichte van die van de Vlaamse stadsgewesten.

Figuur 1: De morfologische en operationele agglomeratie

VERGELIJKING VAN DE WOONKERNEN 1981 EN 2001 VAN DE STADSGEWESTEN

De evolutie van de bevolking van de woonkernen kan met nauwkeurigheid beschreven worden vertrekkende vanuit de woonkernen van 1981. Het omgekeerde, nl. de evolutie van de bevolking binnen de begrenzing 2001 is aan een kleine fout onderhevig omwille van de aanpassing van sommige statistische sectoren in 2001 waardoor de vergelijking met 1981 niet altijd zuiver is. Die onnauwkeurigheid is ten opzichte van het gewicht van de kern in die mate klein dat ook die vergelijking waardevol is.

De evolutie van de bevolking van de woonkernen op basis van de afbakening van 1981 (zie tabel 3) toont aan dat de bevolkingsafname gemiddeld 4% bedroeg tussen 1981 en 2001. Er zijn echter woonkernen die een verdichting kenden: de bevolking binnen de woonkern van Genk, Leuven, Hasselt en Turnhout kenden in die volgorde een bevolkingstoename gaande van 1% naar 4%. De kernen van de grootsteden kenden op Brussel na, een merkelijke afname, nl. 6% voor Gent en Antwerpen, 8% voor Luik en 9% voor Charleroi. Voor Brussel bleef de bevolking nagenoeg constant. Voor de regionale steden nam de bevolking binnen de kern van 1981 het sterkst af in Bergen (-8%) en Verviers (-7%). In de andere regionale steden was de evolutie zeer gering.

Woonkernen*	Bevolking			Opp. woonkern km ²	Bevolkingsdichtheid 2001	Evolutie bevolkingsdichtheid 2001/1981
	1981	1991	2001			
Brussel	1301742	1263286	1295356	306	4228	1.00
Antwerpen	658314	634488	617610	156	3950	0.94
Liege	476263	449216	436486	176	2482	0.92
Gent	228675	219723	215040	73	2953	0.94
Charleroi	304961	285766	278539	124	2238	0.91
Subtotaal grote steden	2969955	2852479	2843031	836	3401	0.96
Mons	169941	162242	157022	76	2061	0.92
Leuven	77229	76913	78953	33	2368	1.02
Brugge	106551	105402	104651	40	2601	0.98
Namur	78121	76811	76500	35	2211	0.98
Kortrijk	99374	98770	98306	47	2072	0.99
Mechelen	77672	75376	76323	29	2639	0.98
Hasselt	46579	46976	47847	23	2060	1.03
Verviers	69602	66354	64726	24	2723	0.93
Oostende	68120	68012	67231	18	3831	0.99
Tournai	41826	41246	40648	23	1752	0.97
Genk	55323	54846	55908	36	1557	1.01
Sint-Niklaas	44312	43606	43074	17	2554	0.97
Turnhout	41592	42096	43148	20	2210	1.04
Subtotaal regionale steden	976242	958650	954337	421	2268	0.98
Totaal	3946197	3811129	3797368	1257	3022	0.96

* Statistische sector als basiseenheid

Tabel 3: Bevolkingsevolutie van de woonkernen zoals afgebakend in 1981

Bron: NIS – VT 1981, 1991, SEE 2001

Tussen 1981 en 2001 werden de kernen groter, in het bijzonder die van Antwerpen die bijna in oppervlakte verdubbelde (+90%) en die van Gent (+73%), Leuven (+78%), Sint-Niklaas (+92%) en Hasselt en Genk worden samen 67% groter dan de vroegere woonkern Hasselt-Genk (zie tabel 4). Dit heeft uiteraard implicaties op de waarnemingen: wanneer men de evolutie van de bevolkingsdichtheid binnen de kernen met afbakening 1981 bekijkt of binnen de ruimere afbakening 2001 dan zijn de verschillen niet groot. Dit betekent dat er in het uitbreidingsgebied niet zo veel veranderd is. Wellicht zijn in dat dicht weefsel een aantal verbindingen gegroeid met de kern van 1981 waardoor nu de kern groter is geworden, voornamelijk in oppervlakte, maar in mindere mate in bevolkingsaantal. Dit betekent dat de bevolkingsdichtheid binnen de woonkernen van de stadsgewesten kleiner geworden is. De bevolking binnen de nieuwe woonkernen nam met 3% af, de oppervlakte nam met 35% toe zodat de gemiddelde bevolkingsdichtheid 78% bedraagt van deze van 1981, hetgeen beantwoordt aan 3022 inw./km² op basis van de afbakening van 1981 en 2361 inw./km² op basis van de afbakening van 2001. De oppervlaktewijziging van de woonkern beïnvloedt dus zeer sterk de interpretatie van de bevolkingsdichtheid van de woonkernen.

Stadsgewest	Bevolking			Evolutie index	Oppervlakte (km ²)			Evolutie index	Bevolkingsdichtheid (inw./km ²)			Evolutie index
	1981	1991	2001	1981-2001	1981	1991	2001	1981-2001	1981	1991	2001	1981-2001
Brussel	1301742	1267838	1324013	1.02	318	324	385	1.21	4094	3913	3442	0.84
Antwerpen	658314	648247	677465	1.03	161	237	306	1.90	4089	2739	2216	0.54
Luik	476263	453322	438873	0.92	175	291	194	1.11	2722	1558	2260	0.83
Gent	228675	231439	246944	1.08	74	110	128	1.73	3090	2096	1926	0.62
Charleroi	304961	286241	282974	0.93	126	186	139	1.10	2420	1541	2035	0.84
Subtotaal grote steden	2969955	2887087	3057802	1.03	854	1148	1152	1.35	3478	2515	2655	0.76
Bergen	169941	173000	161000	0.95	76	150	90	1.18	2236	1157	1789	0.80
Leuven	77229	76934	107675	1.39	34	34	61	1.78	2271	2290	1775	0.78
Brugge	106551	105402	105246	0.99	41	41	42	1.03	2599	2596	2482	0.96
Namen	78121	89772	78149	1.00	35	95	37	1.05	2232	944	2129	0.95
Kortrijk	99374	102096	100554	1.01	47	52	52	1.11	2114	1960	1934	0.91
Mechelen	77672	72052	77724	1.00	29	27	33	1.13	2678	2659	2381	0.89
Hasselt	-	-	51103	-	-	-	36	-	-	-	1425	-
Verviers	69602	73015	68008	0.98	24	52	27	1.14	2900	1396	2480	0.86
Oostende	68120	72657	78775	1.16	18	22	26	1.43	3784	3258	3071	0.81
Doornik	41826	41633	41269	0.99	23	36	24	1.04	1819	1169	1724	0.95
Genk	-	-	72127	-	-	-	64	-	-	-	1123	-
Sint-Niklaas	44312	43606	52100	1.18	17	17	33	1.92	2607	2580	1595	0.61
Turnhout	41592	42096	43278	1.04	20	20	21	1.08	2131	2157	2051	0.96
Hasselt-Genk	101902	111300	-	-	60	71	-	-	1698	1563	-	-
Subtotaal regionale steden	976242	1003563	1037008	1.06	424	616	545	1.29	2305	1630	1902	0.82
Totaal	3946197	3890650	4094810	1.04	1278	1764	1697	1.33	3089	2206	2413	0.78

Italic: gewijzigd in samenstelling ten opzichte van de afbakening van 1981 en/of 1991

* statistische sector als basiseenheid

Tabel 4: Evolutie van de afbakening van de woonkernen 1981, 1991 en 2001

Bron: NIS – VT1981, 1991, SEE 2001

De bevolkingsdichtheid van de woonkernen in 2001, op basis van de afbakening 1981, is het hoogst voor Brussel (4228 inw/km²) en Antwerpen (3950 inw/km²). In de andere grote steden en in de regionale steden varieert ze tussen de 2000 en 3000 inw/km² met uitzondering van de agglomeratie Oostende (3831) met een hogere dichtheid en Doornik (1752) en Genk (1552) met een lagere dichtheid.

De bevolkingsdichtheid van de woonkernen in 2001, op basis van de afbakening 2001, toont nog steeds de hoogste dichtheid voor Brussel (3442 inw/km²) aangezien die van Antwerpen door de grote uitbreiding van de woonkern nu op hetzelfde niveau daalt als dat van de andere woonkernen die nu meestal een dichtheid hebben tussen ca 1500 en 2500 inw./km². Uitzonderingen hierop zijn nog steeds de hogere dichtheid voor de kern van Oostende en de laagste dichtheid voor Genk.

3.4 Agglomeratie (geoperationaliseerde)

Een blik op de orthofotoplannen maakt onmiddellijk duidelijk dat de stedelijke ontwikkelingen geen administratieve grenzen kennen. Op buurtniveau is er in veel gevallen geen probleem. Evenwel is de stad gegroeid sinds de afbakening van de sectoren en hoewel een aantal herzien werden valt de grens van de woonkern niet steeds samen met een grens van een statistische sector. Ook kunnen een aantal sectoren een onregelmatige vorm vertonen omwille van onder andere het verloop van het wegennet. Maar aangezien sectoren doorgaans niet uitgestrekt zijn, kan men stellen dat de ruimtelijke fout vrij klein is. De afwijkingen tussen grenzen van woonkernen en grenzen van gemeenten zijn natuurlijk heel wat groter. In 1970 greep de operationalisering plaats op niveau van de toenmalige, nog vrij kleine gemeenten. Op basis van de nieuwe gefusioneerde gemeenten (1977) zijn de verschillen groter. Vermits men echter bij het beleid of bij andere wetenschappelijke studies met gemeenten in plaats van met buurten (statistische sectoren) werkt werden de stedelijke woonkernen aangepast aan de administratieve, gemeentelijke grenzen. Een aantal statistische gegevens zijn overigens enkel beschikbaar op dat niveau.

De gemeenten waarvan meer dan 50 % van de bevolking in de woonkern (morfologische agglomeratie) woont, worden weerhouden in de (geoperationaliseerde) agglomeratie. Dit betekent dat gemeenten in hun geheel worden opgenomen in de geoperationaliseerde agglomeratie. Deze kan bijgevolg ook gemeenten bevatten waarvan slechts iets meer dan de helft van de bevolking en wellicht een veel kleiner aandeel van de oppervlakte tot de morfologische agglomeratie behoort. Omgekeerd worden delen van de woonkern niet in de geoperationaliseerde agglomeratie opgenomen omdat het aandeel inwoners in de totale bevolking van de gemeente onder de 50% ligt (zie tabel 5).

	Geoperationaliseerde agglomeratie	
Stadsgewest	Agglomeratiegemeenten ≥ 50 % van de bevolking woont in de woonkern van de centrale stad	Gemeenten met een percentage van de bevolking wonende in de woonkern van de centrale stad, maar < 50 %
Brussel	Anderlecht, Oudergem, St.-Agatha-Berchem, Brussel, Etterbeek, Evere, Vorst, Ganshoren, elsene, Jette, St.-Jans-Molenbeek, St.Gillis, Ukkel, Watermaal-Bosvoorde, St.-Lambrechts-Woluwe, St.-Pieters-Woluwe, Koekelberg, St.-Joost-ten-Node, Schaarbeek, Beersel, Dilbeek, Drogenbos, Grimbergen, Halle, Kraainem, Linkebeek, Machelen, St.-Genesius-Rode, St.-Pieters-Leeuw, Tervuren, Vilvoorde, Waterloo, Wemmel, Wezembeek-Oppem, Zaventem, Eigenbrakel	Asse, Lasne, Steenokkerzeel, Meise, Kasteelbrakel
Antwerpen	Aartselaar, Antwerpen, Boechout, Boom, Borsbeek, Brasschaat, Edegem, Hemiksem, Hove, Kapellen, Mortsel, Niel, Schelle, Schoten, Wommelgem	Kontich, Ranst, Rumst, Stabroek, Wijnegem
Luik	Ans, Beyne-Heusay, chaudfontaine, Engis, Fleron, Flemalle, Grace-Hollogne, Herstal, Liege, Oupeye, Saint-Nicolas, Seraing, Soumagne	Juprelle, Olne, Visé
Gent	De Pinte, Gent, Merelbeke, Sint-Martens-Latem	Destelbergen, Lochristi
Charleroi	Charleroi, Chatelet, Courcelles, Farciennes, Montigny-le-tilleul	Aiseau-Presles, Gerpinnes, Pont-a-celles, Thuin
Bergen	Boussu, Colfontaine, Dour, Frameries, Mons, Quaregnon	Saint-Ghislain
Leuven	Herent, Leuven	Bierbeek, Holsbeek, Lubbeek
Brugge	Brugge	Oostkamp
Namen	Namen	
Kortrijk	Harelbeke, Kortrijk, Kuurne	Wevelgem
Mechelen	Bonheiden, Mechelen	Sint-Katelijne-Waver, Zemst
Hasselt	Hasselt	
Verviers	Verviers, Dison, Pepinster	Herve, Theux
Oostende	Bredene, Oostende	De Haan
Doornik	Doornik, Pecq	
Genk	Diepenbeek, Genk	Houthalen-Helchteren
Sint-Niklaas	Sint-Niklaas	
Turnhout	Oud Turnhout, Turnhout	

Tabel 5: Van woonkern tot geoperationaliseerde agglomeratie

De overgang van woonkern naar geoperationaliseerde agglomeratie houdt beperkte gevolgen in voor wat de bevolking betreft. Slechts 8 % van de bevolking van de geoperationaliseerde agglomeratie woont in die bijkomende “band”. In oppervlakte uitgedrukt is het wel bijna een verdubbeling! Voor de grote steden komt er 62% bij maar voor de regionale steden is er een verdrievoudiging. Dit komt omdat bepaalde fusiegemeenten zeer uitgestrekt zijn. De woonkern van Doornik is bijvoorbeeld 23,35 km² groot terwijl de geoperationaliseerde agglomeratie 213,75 km² telt! Deze bewerking heeft

uiteraard grote implicaties op de gemiddelde bevolkingsdichtheid. Hierdoor zijn de onderlinge verschillen qua bevolkingsdichtheid tussen de geoperationaliseerde agglomeraties veel groter dan tussen die van de woonkernen. Dit kan het beeld van de stedelijke structuur verstoren. De bevolkingsdichtheid in die bijkomende 'buitenste band' bedraagt maar 191 inw./km² tegenover 2441 voor de woonkernen. Uit tabel 6 blijkt ook het verschil in bevolkingsdichtheid tussen de kernstad en de rest van de woonkern (stadsrand), nl. respectievelijk 8399 inw./km² voor de kernsteden en 1757 voor de stadsrand. Voor alle geledingen – woonkern, stadsrand, geoperationaliseerde agglomeratie – worden de hoogste bevolkingsdichtheden bereikt in het Brusselse stadsgewest. Bij de regionale steden bereikt de bevolkingsdichtheid van de agglomeraties Leuven en Oostende waarden die in de grootteorde liggen van die van de grote steden (exclusief Brussel).

Tabel 7 vat de bevolking(sdichtheid) van de agglomeraties doorheen de tijd en doorheen de verschillende afbakeningen samen. Voor de grote steden oversteeg in 2006 het aantal inwoners dat in een agglomeratiegemeente woont weer het cijfer van 1981 en hierbij werd de terugval van 1991 en 2001 terug ingehaald. De regionale steden kennen daarentegen een kleine terugval in bevolkingsaantal, ondanks een vergroting van de oppervlakte. In hoofdstuk 5 wordt op deze bevolkingsevolutie dieper ingegaan. Opvallend is de verdichting van de agglomeratie Brussel wanneer we de evolutie van de bevolkingsdichtheid beschouwen bij gelijke grenzen.

Stadsgewest	kernstad		woonkern* - kernstad		woonkern*		agglomeratie-woonkern*		geoperationaliseerde agglomeratie				
	bevolking 2003	opp km ²	bevolking 2003	opp km ²	bevolking 2003	opp km ²	bevolking 2003	opp km ²	bevolking 2003	opp km ²	bevolking 2003	opp km ²	inv./km ²
Brussel	660662	58	664647	307	1325309	365	3628	23299	208	1348608	573	2352	
Antwerpen	273182	27	389975	266	663157	293	2261	22134	113	685291	406	1686	
Luik	33640	6	392113	179	425753	186	2295	46092	181	471845	367	1286	
Gent	108637	17	132780	106	241417	123	1963	23759	102	265176	225	1178	
Charleroi	33640	6	238408	123	272048	130	2099	14834	69	286882	199	1443	
Subtotaal grote steden	1109761	116	1817923	981	2927684	1097	2669	130118	674	3057802	1771	1727	
Bergen	12106	2	148609	88	160715	90	1787	27363	161	188078	251	751	
Leuven	38433	6	59896	44	98329	50	1985	9269	40	107598	89	1204	
Brugge	27182	5	76158	36	103340	41	2519	13219	97	116559	138	842	
Namen	33002	7	45427	29	78429	37	2137	26819	139	105248	176	599	
Kortrijk	13117	3	77966	44	91083	46	1972	22346	73	113429	119	952	
Mechelen	41403	6	31884	24	73287	30	2455	16510	65	89797	94	951	
Hasselt	8344	2	42984	34	51328	36	1431	17045	66	68373	102	669	
Verviers	40811	9	26080	17	66891	26	2606	9277	46	76168	72	1060	
Oostende	30911	3	46910	21	77821	24	3260	3807	27	81628	51	1607	
Doornik	8056	1	32792	22	40848	23	1749	26379	190	67227	214	315	
Genk	-	-	56766	54	56766	54	1052	6094	34	62860	88	716	
Sint-Niklaas	16612	3	35582	30	52194	33	1598	16170	51	68364	84	816	
Turnhout	10795	2	32648	19	43443	21	2058	7715	74	51158	95	539	
Subtotaal regionale steden	280772	50	713702	460	994474	510	1951	202013	1063	1196487	1573	761	
Totaal	1390533	166	2531625	1441	3922158	1607	2441	332131	1737	4254289	3344	1272	

* Hierbij werd geen rekening gehouden met het deel van de woonkern dat buiten de geoperationaliseerde agglomeratie valt

Tabel 6: bevolking en oppervlakte van de kernstad, staatsrand en agglomeratie

Bron: Rijksregister, NIS

Stadsgewest	Bevolking						Oppervlakte (km ²)				Bevolkingsdichtheid (inv./km ²)	
	1981	1991	2001	2006	Evolutie index 2006/1991	1981	1991	2001/6	Evolutie index 2006/1991	1981	2006	Evolutie index 2006/1991
Brussel	1353005	1323688	1348608	1415154	1.07	574	574	574	1.00	2357	2468	1.07
Antwerpen	685323	678435	685291	703584	1.04	381	394	407	1.03	1799	1731	1.01
Luik	506422	482155	471845	475276	0.99	367	367	367	1.00	1380	1295	0.99
Gent	259029	258794	265176	273823	1.06	193	207	225	1.09	1342	1216	0.97
Charleroi	312537	294390	286882	287779	0.98	199	199	199	1.00	1571	1448	0.98
Subtotaal grote steden	3116316	3037462	3057802	3155616	1.04	1715	1740	1771	1.02	1817	1782	1.02
Bergen	180231	192115	188078	187411	0.98	218	251	251	1.00	827	748	0.98
Leuven	126115	85018	107598	109908	1.29	57	57	89	1.57	2213	1229	0.82
Brugge	85076	117063	116559	117220	1.00	128	138*	138	1.00	665	847	1.00
Namen	113685	103443	105248	107173	1.04	176	176	176	1.00	646	610	1.04
Kortrijk	118020	114587	113429	112408	0.98	119	119	119	1.00	992	943	0.98
Mechelen	116024	88204	89797	92777	1.05	95	95	95	0.99	1221	982	1.06
Hasselt	(64613)	(66611)	68373	70031	(1.05)	(102)	(102)	102	-	(633)	685	(1.05)
Verviers	89467	76399	76168	77373	1.01	72	72	72	1.00	1243	1076	1.01
Oostende	78616	80927	81628	84041	1.04	38	51	51	1.00	2069	1654	1.04
Doornik	68915	67732	67227	67500	1.00	214	214	214	1.00	322	316	1.00
Genk	(61502)	(61339)	62860	63799	(1.04)	(88)	(88)	88	-	(899)	725	(1.04)
Sint-Niklaas	67906	68203	68364	69713	1.02	84	84	84	1.00	808	832	1.02
Turnhout	(48186)	(49463)	51158	52441	(1.06)	(95)	(95)	95	-	(507)	552	(1.06)
Subtotaal regionale steden	1218656	1171104	1196487	1211795	1.03	1486	1542	1573	1.02	820	770	1.01
Totaal	4334972	4208566	4254289	4367411	1.04	3201	3282	3344	1.02	1354	1306	1.02

Italic: gewijzigd in samenstelling ten opzichte van de afbakening van 1981 en/of 1991

* verandering in oppervlakte van Brugge

() : de bevolking en oppervlakte volgens de afbakening van 2001

Tabel 7: AGGLOMERATIES: evolutie 1981 – 1991 – 2001 – 2006 en bevolkingsdichtheid

Bron: Rijksregister, NIS – VT 1981, 1991, SEE 2001

3.5 Banlieue en Stadsgewest

Een gordel van gemeenten rondom de agglomeratie heeft een nauwe functionele band met de kernstad en de agglomeratie. Om deze relatie in kaart te zetten en te kwantificeren worden de functionele relaties en migraties met de agglomeratie onderzocht. De banlieue is de ruimtelijke weerslag van het suburbanisatieproces en gaat gepaard met een bevolkingstoename, een toename van de bebouwde oppervlakte en omdat suburbanisatie een inkomensselectief proces is, ook een groei van de welstand.

Een stadsgewest is per definitie een dynamisch gegeven onderhevig aan maatschappelijke ontwikkelingen. Daarom is het noodzakelijk om steeds weer de indicatoren in eerste instantie en de drempelwaardes in tweede instanties in vraag te stellen en zonodig te herzien. Hiernaast moet men oog hebben voor het feit dat banlieuegemeenten die kenmerken gaan dragen zijn op een bepaald moment. Onder welbepaalde omstandigheden hebben de relaties met de centrale agglomeraties een zodanige impact op de gemeentelijke kenmerken dat deze de morfologische en socio-economische karakteristieken van een banlieue krijgen. Men zou kunnen stellen dat het behoren tot een banlieue een soort verworvenheid inhoudt. Daarom ligt de drempel van de totale score die nodig is om als banlieuegemeente bestempeld te worden lager voor een reeds als dusdanig herkende gemeente dan voor de opname van een nieuwe gemeente in de banlieue. Een nog lagere score wijst op een grondig gewijzigde situatie waardoor de bewuste gemeente dan toch niet meer tot de banlieue behoort, deze uitzonderingen worden verder in de tekst besproken.

Als men dezelfde drempelwaardes en criteria als in 1991 hanteert dan zijn er een aantal gemeenten die niet meer tot de banlieue zouden horen. In de eerste plaats is dit omwille van de drempelwaarde voor de bebouwde oppervlakte en de pendelgegevens. De drempelaanpassing voor de bebouwde oppervlakte is echter niet ingrijpend. Veel gemeenten die momenteel een evolutie van bebouwde oppervlakte onder het gemiddelde van dit van het gewest hebben bereikt inmiddels immers wel de drempelwaarde voor het percentage bebouwde oppervlakte. Zonder aanpassing van de gemiddelde evolutie zouden enkel Walcourt en Oostkamp wegvallen. Door de logische aanpassing blijven ze banlieue gemeente.

Het tweede probleem is het gevolg van het grote aantal ontbrekende antwoorden in de SEE voor wat betreft de plaats van tewerkstelling. Hierdoor is het aandeel personen dat werkt in de agglomeratie systematisch onderschat en wordt het minimale percentage voor veel gemeenten niet gehaald. De pendel werd herrekend door de onbekenden evenredig te verdelen. Het aantal tewerkgestelde naar gemeenten werd verhoogd, door een aantal onbekenden erbij te tellen. Hiervoor werd aangenomen dat de ingevulde antwoorden representatief zijn voor elke gemeente, waardoor het aantal personen waarvan de plaats van tewerkstelling niet gekend is wel evenredig verdeeld mogen worden over de gemeenten. Hierdoor neemt deze in absolute termen toe, wordt het aandeel naar de agglomeratie herberkend en kunnen dezelfde drempels gebruikt worden als bij de vorige afbakeningen.

Voor de schoolpendel werd in plaats van 20% pendel op basis van de hele schoolbevolking, 35% genomen op de pendel voor het secundair en hoger onderwijs. Dit leek ons exacter in het kader van een banlieue-stad verhouding waarbij de fluxen voor het lager onderwijs zich hoofdzakelijk op niveau van de eigen gemeente afspelen. Deze wijziging blijkt praktisch geen invloed te hebben op de score, op enkele gevallen na die later besproken worden.

Uiteindelijk blijven er op basis van de criteria van 1991, mits de hierboven vermelde aanpassingen, nog een aantal gemeenten over die in 1991 tot de banlieue gerekend werden, maar nu de minimale score niet bereiken.

Het bereiken van een zwakkere score in 2001 dan in 1991 kan verschillende oorzaken hebben. Eens grotendeels volgebouwd komt er een breuk in de 'banlieuevorming': de bevolkingsevolutie vertraagt of stagneert; de migraties vanuit de agglomeratie stagneren. Omdat na verloop van tijd een aantal

jongeren de banlieue verlaten komt er een centripetale beweging op gang. Deze wordt grotendeels door jongeren gevoed maar kan ook betrekking hebben op volwassenen en ouderen. Daarom werd de migratievariabele ontdekt en wordt ook rekening gehouden met de *intensiteit van de migratiefluxen gericht op de kernstad* (voor centripetale fluxen wordt de kernstad genomen en niet de totale agglomeratie, voor Brussel wordt wel het BHG gewerkt). Door het meenemen van deze indicator worden geen nieuwe banlieue-gemeenten gecreëerd tegenover deze in 1991. Wel zorgt deze indicator ervoor dat sommige gemeenten de minimale drempel behalen om een banlieue-gemeente te blijven. Het gaat om Zutendaal (Genk), Alken (Hasselt), Visé (Luik), Stekene (Sint-Niklaas), Rumes en Brunehaut (Doornik) en Dison (Verviers). Dit feit ondersteunt de hypothese dat niet alleen het stadsgewest als geheel dynamisch is maar dat de geledingen zelf ook een eigen dynamiek hebben en dat de indicatoren van die dynamiek in de tijd evolueren. Het is logisch dat gemeenten aan de buitenrand van banlieue nog geen 'retour'-migraties kennen, maar dat gemeenten die reeds een tijdlang banlieue zijn nu ook andere migratiefluxen kennen.

Er zijn twee banlieuegemeenten die van stadsgewest overgeheveld worden. Het gaat over de gemeenten Bertem en Zemst. Beide behoorden in 1991 tot de banlieue van het stadsgewest Brussel. Analyseert men de fluxcijfers, merkt men dat de emigratie naar de centrale stad en de schoolpendel in beide gevallen respectievelijk op Leuven en Mechelen zijn afgestemd. Indien men dan nog de fluxen voor handel en diensten in aanmerking neemt uit andere studies, die ook gericht zijn op Leuven en Mechelen, lijken alle argumenten ervoor te pleiten om die gemeenten niet langer bij de Brusselse banlieue onder te brengen. Alleen de fluxen in verband met de tewerkstelling zijn in de richting van Brussel belangrijker.

Er zijn 4 gemeenten die in 1991 gerekend werden tot de banlieue die er nu niet meer bijhoren. Houthalen-Helchteren, Nijvel, Rotselaar en Tielt-Winge. Het wegvallen van Houthalen-Helchteren is het gevolg van de opsplitsing van het stadsgewest Hasselt-Genk in twee afzonderlijke entiteiten. Door haar uitgestrektheid en ligging is er een gerichtheid van de fluxen zowel naar Genk als naar Hasselt. Die naar Genk overwegen doch de waarden liggen sterk onder de drempels zodat het niet meteen tot één stadsgewest behoort. Voor de 3 andere gemeenten wordt de behoudscore niet gehaald. Reeds in 1991 werden de waarden ten opzichte van de drempels nipt behaald zodat deze gemeenten zich niet duidelijk als banlieuegemeente profileerden. We beschouwen ze als gemeenten van de forensenwoonzone.

Daarentegen zijn er een aantal gemeenten die nu voor het eerst de status krijgen van banlieuegemeente, het gaat over Fontaine l'Évêque voor Charleroi, Merchtem voor Brussel, Nevele voor Gent, Boutersem voor Leuven, Oreye (Oerle) voor Luik, Honnelles voor Mons, Gesves en Fernelmont voor Namen. De suburbanisatie is dus verder uitgelopen maar relatief meer voor Wallonië dan voor Vlaanderen. Uiteraard, door het opnemen van Turnhout als nieuwkomer in de stadsgewesten zijn ook Ravels en Vosselaar banlieuegemeenten. La Louvière had geen banlieuegemeenten in 1991 en ook bij de nieuwe afbakening is er geen banlieue rond deze stad en daarom werd La Louvière uit de lijst van de stadsgewesten geschrapt.

Kort samengevat zijn twee van de oorspronkelijke criteria verfijnd. Bij het migratiecriterium wordt nu ook in plaats van het suburbanisatieproces ook de terugkeer naar de centrale stad in rekening gebracht. En voor de schoolpendel worden enkel de secundaire en hogeschoolstudenten in rekening gebracht. Elk criterium krijgt een zelfde waarde en staat voor één punt indien er aan voldaan is. Om banlieuegemeente te worden moet elke gemeente minstens 5 punten hebben, terwijl voor een gemeente die reeds in 1991 tot de banlieue behoorde vier punten volstaan om erbij te blijven. We hebben voor elke indicator gewerkt met afgeronde gegevens.

Een aantal gemeentes ligt tussen twee agglomeraties in. De gerichtheid van de schoolpendel kan bijvoorbeeld verschillen van het woon-werk verkeer. Als regel moet de gemeente echter voldoende punten halen naar één agglomeratie toe om tot de banlieue van een bepaald stadsgewest gerekend te kunnen worden.

De afbakening van de banlieue gebeurde aan de hand van volgende criteria:

1. De bevolkingsgroei tussen 1981 en 2003 (1/1/2003) is groter of gelijk aan 115
($\text{groei-index} = \text{bev.2003}/\text{bev.1981} \times 100$)
2. Het mediaaninkomen van de gemeente t.o.v. het mediaaninkomen van het arrondissement is in 2001 (2002a2001) groter of gelijk aan 100
($\text{mediaaninkomen gemeente}/\text{mediaaninkomen arrondissement} \times 100$)
Het mediaan inkomen is het inkomen verbonden aan de aangifte die zich bevindt in het midden van de reeks wanneer de aangiften geklasseerd worden naar inkomen.
3. Migratie vanuit de agglomeratie tegenover de totale immigratie in de gemeente is tussen 1992 en 2001 groter of gelijk aan 40 %
of
de emigratie naar de centrale stad (of het hele Brussels Hoofdstedelijk Gewest) vanuit de gemeente is tussen 1992 en 2001 groter of gelijk aan 25 %
4. De pendel naar de agglomeratie t.o.v. de in de gemeente wonende werkzame beroepsbevolking is in 2001 groter of gelijk aan 25 %
5. De pendel naar de agglomeratie t.o.v. de woonforensen (in de gemeente wonende actieve beroepsbevolking die buiten hun eigen woongemeente werken) is in 2001 groter of gelijk aan 50 %
6. De schoolpendel van de secundaire en hogeschoolstudenten naar de agglomeratie t.o.v. de totale schoolbevolking is in 2001 groter of gelijk aan 35 %
7. Het aandeel van de bebouwde oppervlakte in de gemeente t.o.v. de totale oppervlakte van de gemeente is in 2003 groter of gelijk aan 20 %
of
de evolutie van de bebouwde oppervlakte tussen 1991 en 2003 ($\text{beb. opp. 2003}/\text{beb. opp. 1991} \times 100$) is groter of gelijk aan 128 % voor de Waalse gemeenten en 130 % voor de Vlaamse gemeenten. Deze percentages komen overeen met de gewestelijke evoluties.

Tabel 8 geeft de veranderingen in bevolkingsaantal en oppervlakte weer voor de jaren 1981, 1991, 2001 en 2006 volgens hun respectievelijke afbakeningen. De banlieue neemt over de jaren heen niet enkel een steeds grotere oppervlakte in, ook het aantal mensen die in een banlieue gemeente wonen neemt toe en zelfs in die mate dat er een verdichting optreedt. De evoluties in oppervlakte kunnen een dubbele oorsprong hebben: ofwel een reële toename/afname van de totale oppervlakte van het stadsgewest, dus een verschuiving naar buiten/binnen toe, ofwel verkleint de oppervlakte van de banlieue door een annexatie van banlieuegemeentes door de agglomeratie.

De bevolkingsdichtheid in de banlieuegemeentes is iets hoger in die van de grote steden dan in die van de regionale steden. Maar het verschil is niet zo groot als voor de agglomeraties. De verschillen worden vooral bepaald door de geografische ligging: de banlieues van de Vlaamse steden zijn doorgaans dichter bevolkt dan die van de Waalse steden.

Stads­gewest	Bevolking						Oppervlakte (km²)						Bevolkings­dichtheid (inw./km²)		
	1981	1991	2001	2006	Evolutie index 2006/1991	1981	1991	2001/6	Evolutie index 2001/1991	1981	2006	Evolutie index 2006/1991			
Brussel	306651	372182	362444	374293	1.01	827	1040	944	0.91	371	397	1.11			
Antwerpen	196700	221453	232327	237087	1.07	457	547	542	0.99	430	438	1.08			
Luik	126811	142009	154943	158658	1.12	666	688	708	1.03	190	224	1.09			
Gent	111998	132067	139931	142670	1.08	298	329	363	1.10	376	393	0.98			
Charleroi	126664	95673	115744	116089	1.21	500	416	445	1.07	253	261	1.14			
Subtotaal grote steden	868824	963384	1005389	1028797	1.07	2748	3020	3002	0.99	316	343	1.07			
Bergen	54506	37698	43846	44775	1.19	226	193	237	1.23	241	189	0.97			
Leuven	50626	78393	58179	59625	0.76	188	270	216	0.80	269	276	0.95			
Brugge	32731	46003	48694	49043	1.07	182	272	272	1.00	180	180	1.07			
Namen	26494	28921	44304	46289	1.60	220	220	351	1.60	120	132	1.00			
Kortrijk	57296	30566	31357	31019	1.01	115	39	39	0.99	498	799	1.02			
Mechelen	17430	18266	20730	40901	2.24	36	36	79	2.19	484	518	1.02			
Hasselt	(47637)	(51498)	55426	56727	(1.10)	(143)	(143)	143	-	(333)	398	(1.10)			
Verviers	9167	16377	18840	19525	1.19	89	191	191	1.00	103	102	1.19			
Oostende	18676	8307	8813	8929	1.07	48	35	35	1.01	389	252	1.06			
Doornik	26098	20369	19977	20370	1.00	134	101	101	1.00	195	202	1.00			
Genk	(18704)	(20758)	23191	24034	(1.16)	(79)	(79)	79	-	(237)	304	(1.16)			
Sint-Niklaas	14125	15647	16605	16841	1.08	45	45	45	1.00	314	376	1.08			
Turnhout	(18948)	(21002)	23110	23906	(1.14)	(107)	(107)	107	-	(177)	224	(1.14)			
Subtotaal regionale steden	392438	393805	413072	441984	1.12	1612	1731	1894	1.09	243	233	1.03			
Totaal	1261262	1357189	1418461	1470781	1.08	4360	4751	4896	1.03	289	300	1.05			

Italic: gewijzigd in samenstelling ten opzichte van de afbakening van 1981 en/of 1991

() : de bevolking en oppervlakte volgens de afbakening van 2001

Tabel 8: BANLIEUES: evolutie 1981 - 1991 - 2001 - 2006 en bevolkings­dichtheid

Bron: NIS – VT 1981, 1991, SEE 2001

3.6 Forensenwoonzone en Stedelijk Leefcomplex

Voor de afbakening van de forensenwoonzone werd hetzelfde criterium gebruikt als bij de eerdere afbakeningen van de stedelijke leefcomplexen, nl. het aandeel pendel naar de agglomeratie t.o.v. de in de gemeente wonende werkzame beroepsbevolking moet in 2001 minimum 15% bedragen. Gezien het grote aantal onbekenden werd ook hier dezelfde correctie doorgevoerd als voor de afbakening van de banlieue.

Bij de afbakening van de forensenwoonzones is er in sommige gemeenten een dubbele pendelgerichtheid met een overlapping van forensenwoonzones als gevolg. Wanneer het om gemeenten gaat die deel uitmaken van een centrale stad van een stadsgewest, of die tot de banlieue behoren van een ander stadsgewest dan heeft de staat van agglomeratie of banlieue voorrang op het behoren tot een forensenwoonzone van een ander gewest. Bijna alle banlieue gemeenten van Leuven zouden bijvoorbeeld ook tot de forensenwoonzone van Brussel kunnen behoren. Wanneer men dan ook de forensenwoonzone van Brussel zou afbakenen zonder deze regel zou ze veel groter zijn dan hoe ze momenteel afgebakend is.

De gemeenten die volgens het criterium tot twee forensenwoonzones behoren, worden op grond van het grootste percentage aan een stadsgewest toegekend. Dit is het geval voor Boortmeerbeek, Boutersem, Herve, Eghezee en Sint-Gillis-Waas. Er is maar één uitzondering op het toekennen van de gemeente aan het stadsgewest met de grootste pendelwaarde, nl. Pont-à-Celles. Een iets groter aandeel (0,18%) van de actieve bevolking pendelt naar Brussel dan naar Charleroi. Omdat de schoolpendel en de emigratie echter de banlieue-drempelwaarde naar Charleroi toe bereikt, leek het opportuun om deze gemeente bij het 'Stedelijk leefcomplex Charleroi' onder te brengen.

Het resultaat van de afbakening op vlak van bevolking en oppervlakte in vergelijking met voorgaande afbakeningen is samengevat in tabel 9. De totale oppervlakte van de forensenwoonzone is quasi constant gebleven, de grote steden boetten in aan bevolkingsaantal terwijl de regionale steden een stijging kennen en rekening houdend met een geringere oppervlaktestijging zelfs een verdichting meemaken. Er zijn evenwel grote verschillen tussen de stedelijke leefcomplexen onderling.

Stads­gewest	Bevolking					Oppervlakte (km²)				Bevolkings­dichtheid (inw./km²)		
	1981	1991	2001	2006	Evolutie index 2006/1991	1981	1991	2001/6	Evolutie index 2006/1991	1981	2006	Evolutie index 2006/1991
Brussel	878765	854627	809632	830323	0.97	2963	2801	2609	0.93	297	318	1.04
Antwerpen	256858	248406	227245	231884	0.93	786	572	501	0.88	327	463	1.07
Luik	94271	97301	102565	106108	1.09	626	706	805	1.14	151	132	0.96
Gent	161812	166604	167451	169514	1.02	572	595	617	1.04	283	275	0.98
Charleroi	106737	92922	109752	111818	1.20	756	653	788	1.21	141	142	1.00
Subtotaal grote steden	1498443	1459860	1416645	1449647	0.99	5703	5327	5320	1.00	263	272	0.99
Bergen	22497	22472	17229	17227	0.77	140	140	97	0.69	161	178	1.11
Leuven	19329	5412	57812	58769	10.86	82	37	181	4.90	236	324	2.21
Brugge	86305	82861	87384	88720	1.07	296	206	206	1.00	292	431	1.07
Namen	43825	52299	52082	54144	1.04	319	385	312	0.81	137	174	1.28
Kortrijk	44334	74254	74159	74832	1.01	50	137	137	1.00	887	546	1.01
Mechelen	14017	14738	15389	15691	1.06	35	35	35	1.00	400	448	1.06
Hasselt	(16050)	(17188)	18341	18724	(1.09)	(70)	(70)	70	-	(229)	269	(1.10)
Verviers	14286	9625	10779	10913	1.13	161	53	53	1.01	89	205	1.13
Oostende	32354	35750	27815	28965	0.81	142	160	118	0.74	228	246	1.10
Doornik	5511	10538	37142	37196	3.53	67	100	192	1.92	82	193	1.83
Genk	(104495)	(111069)	118012	120732	(1.09)	(289)	(289)	289	-	(362)	417	(1.09)
Sint-Niklaas	23920	25599	27704	28213	1.10	87	87	87	1.00	275	325	1.10
Turnhout	(54565)	(59795)	65377	67400	(1.13)	(265)	(265)	265	-	(206)	254	(1.13)
Subtotaal regionale steden	481488	521600	609225	621526	1.19	2003	1964	2042	1.04	240	304	1.15
Totaal	1979931	1981460	2025870	2071173	1.05	7706	7291	7362	1.01	257	281	1.04

Italic: gewijzigd in samenstelling ten opzichte van de afbakening van 1981 en/of 1991

() : de bevolking en oppervlakte volgens de afbakening van 2001

Tabel 9: FORENSENWOONZONE: evolutie 1981 - 1991 - 2001 - 2006 en bevolkings­dichtheid

Bron: NIS - VT 1981, 1991, SEE 2001

3.7 Stadsgewesten en stedelijke leefcomplexen: samenstelling 2001

VLAANDEREN

STADSGEWEST ANTWERPEN

Agglomeratie: Aartselaar, Antwerpen, Boechout, Boom, Borsbeek, Brasschaat, Edegem, Hemiksem, Hove, Kapellen, Mortsel, Niel, Schelle, Schoten en Wommelgem

Banlieue: Brecht, Essen, Kalmthout, Kontich, Lint, Ranst, Rumst, Schilde, Stabroek, Wijnegem, Wuustwezel, Zandhoven, Zoersel en Zwijndrecht

Forensenwoonzone: Berlaar, Beveren, Duffel, Grobbendonk, Kruibeke, Lier, Malle, Nijlen, Puurs, Temse en Willebroek

STADSGEWEST BRUGGE

Agglomeratie: Brugge

Banlieue: Damme, Jabbeke, Oostkamp en Zuienkerke

Forensenwoonzone: Beernem, Blankenberge, Knokke-Heist en Zedelgem

STADSGEWEST GENK

Agglomeratie: Genk

Banlieue: As, Oplabbeek en Zutendaal

Forensenwoonzone: Bilzen, Houthalen-Helchteren, Lanaken en Maasmechelen

STADSGEWEST GENT

Agglomeratie: De Pinte, Gent, Merelbeke en Sint-Martens-Latem

Banlieue: Destelbergen, Evergem, Gavere, Lochristi, Lovendegem, Melle, Nazareth, Nevele, Wachtebeke en Zelzate

Forensenwoonzone: Aalter, Assenede, Deinze, Eeklo, Kaprijke, Laarne, Moerbeke, Oosterzele, Sint-Laureins, Waarschoot, Wetteren, Zingem en Zomergem

STADSGEWEST HASSELT

Agglomeratie: Hasselt

Banlieue: Alken, Diepenbeek, Kortesseem en Zonhoven

Forensenwoonzone: Herk-de-stad en Wellen

STADSGEWEST KORTRIJK

Agglomeratie: Harelbeke, Kortrijk en Kuurne

Banlieue: Wevelgem

Forensenwoonzone: Deerlijk, Lendelede, Menen, Spiere-Helkijn en Zwevegem

STADSGEWEST LEUVEN

Agglomeratie: Herent en Leuven

Banlieue: Bertem, Bierbeek, Holsbeek, Oud-Heverlee en Boutersem

Forensenwoonzone: Aarschot, Bekkevoort, Rotselaar en Tiel-Winge

STADSGEWEST MECHELEN

Agglomeratie: Mechelen en Bonheiden

Banlieue: Sint-Katelijne-Waver en Zemst

Forensenwoonzone: Putte

STADSGEWEST OOSTENDE

Agglomeratie: Bredene en Oostende

Banlieue: Oudenburg

Forensenwoonzone: Gistel en Middelkerke

STADSGEWEST SINT-NIKLAAS

Agglomeratie: Sint-Niklaas

Banlieue: Stekene

Forensenwoonzone: Sint-Gillis-Waas en Waasmunster

STADSGEWEST TURNHOUT

Agglomeratie: Oud-Turnhout en Turnhout

Banlieue: Ravels en Vosselaar

Forensenwoonzone: Arendonk, Baarle-Hertog, Beerse, Kasterlee, Merksplas en Retie

STADSGEWEST BRUSSEL

Agglomeratie: Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Anderlecht, Oudergem, Sint-Agatha-Berchem, Brussel, Etterbeek, Evere, Vorst, Ganshoren, elsene, Jette, Koekelberg, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Gillis, Sint-Joost-ten-Node, Schaarbeek, Ukkel, Watermaal-Bosvoorde, sint-Lambrechts-Woluwe en Sint-Pieters-Woluwe), Beersel, Eigenbrakel, Dilbeek, Drogenbos, Grimbergen, Halle, Kraainem, Linkebeek, Machelen, Sint-Genesius-Rode, Sint-Pieters-Leeuw, Tervuren, Vilvoorde, Waterloo, Wemmel, Wezembeek-Oppem en Zaventem

Banlieue: Asse, Bevekom, Kasteelbrakel, Chaumont-Gistoux, Edingen, Gooik, Graven, Hoeilaart, Huldenberg, Itter, Kampenhout, Kortenberg, Terhulpen, Lasne, Lennik, Meise, Merchtem, Overijse, Ottignies-Louvain-la-Neuve, Pepingen, Rixensart, Opzullik, Steenokkerzeel, Ternat, Tubeke en Waver

Forensenwoonzone: Aalst, Affligem, Aat, Bever, Boortmeerbeek, 'S Gravenbrakel, Brakel, Brugelette, Buggenhout, Chastre, Chièvres, Court-Saint-Etienne, Denderleeuw, Ecaussinnes, Erpe-Mere, Vloesberg, Galmaarden, Gembloux, Genappe, Geraardsbergen, Haacht, Haaltert, Hannuit, Hélécine, Herne, Herzele, Hoegaarden, Incourt, Geldenaken, Kapelle-op-den-Bos, Keerbergen, Landen, Lebbeke, Lede, Lessen, Liedekerke, Lierde, Lijsem, Linter, Londerzeel, Mont-Saint-Guibert, Ninove, Nijvel, Opwijk, Orp-Jauche, Perwijs, Ramillies, Rebecq, Roosdaal, Seneffe, Sint-Lievens-Houtem, Zinnik, Sombreffe, Tienen, Tremelo, Villers-la-Ville, Walhain, Wasseiges, Wichelen en Zottegem

WALLONIË

STADSGEWEST CHARLEROI

Agglomeratie: Charleroi, Châtelet, Courcelles, Farciennes en Montigny-le-Tilleul

Banlieue: Aiseau-Presles, Fleurus, Fontaine-l'Évêque, Gerpinnes, Ham-sur-Heyre-Nalines, Les Bons Villers, Thuin en Walcourt

Forensenwoonzone: Anderlues, Beaumont, Cerfontaine, Florennes, Fosses-la-ville, Froidchapelle, Lobbes, Mettet, Pont-à-Celles, Sivry-Rance en Sambreville

STADSGEWEST LUIK

Agglomeratie: Ans, Beyne-Heusay, Chaudfontaine, Engis, Fléron, Flémalle, Grâce-Hollogne, Herstal, Luik, Oupeye, Saint-Nicolas, Seraing en Soumagne

Banlieue: Athisnes, Awans, Aywaille, Bitsingen, Blégny, Crisnée, Dalhem, Donceel, Esneux, Fexhe-le-Haut-Clocher, Juprelle, Nandrin, Neupré, Olne, Oerle, Remicourt, Saint-Georges-sur-Meuse, Sprimont, Tinlot, Trooz, Verlaine en Wezet

Forensenwoonzone: Amay, Berloz, Clavier, Comblain-au-Pont, Faimes, Ferrières, Geer, Hamoir, Herve, Manhay, Modave, Ouffet, Stoumont, Villers-le-Bouillet, Voeren, Wanze en Borgworm

STADSGEWEST BERGEN

Agglomeratie: Boussu, Colfontaine, Dour, Frameries, Bergen en Quaregnon

Banlieue: Honnelles, Jurbeke, Quévy en Saint-Ghislain

Forensenwoonzone: Hensies, Lens en Quiévrain

STADSGEWEST NAMEN

Agglomeratie: Namen

Banlieue: Assesse, Gesves, Fernelmont, Floreffe, Profondeville en La Bruyère

Forensenwoonzone: Anhé, Andenne, Eghezée en Yvoir

STADSGEWEST DOORNIK

Agglomeratie: Doornik

Banlieue: Antoing, Brunehaut en Rumes

Forensenwoonzone: Celles, Estaimpuis, Pecq en Péruwelz

STADSGEWEST VERVIERS

Agglomeratie: Dison, Pepinster en Verviers

Banlieue: Jalhay en Theux

Forensenwoonzone: Limburg en Thimister-Clermont

Schematische voorstelling van de criteria en de drempelwaarden voor de afbakening van de Belgische stadsgewesten 2001

Forensenwoonzone	Banlieue	Agglomeratie	Woonkern	Kernstad (1981)	Stadskern (1981)	Afbakeningseenheid* Gewicht	Afbakingscriteria
							Concentratie handel en diensten
				≥ 50		1 B	Bevolkingsdichtheid (inw./ha)
				$\leq 85\%$		1	% Eengezinswoningen voor een
				$\leq 50\%$		B	-regionale stad
				$\geq 30\%$		B	-grote stad
				$\geq 10\%$		1	%woningen gebouwd vóór 1945
			Terrein opname			2	%woningen kleiner dan 45m ²
						1	Aaneengesloten bebouwing
		Adm. Oper.					Aanpassing aan gemeentegrenzen: $\geq 50\%$ van de bevolking van de gemeente woont in de woonkern
	≥ 115					1	Groei van de bevolking 1981-2003
	≥ 100					1	Mediaaninkomen v/d gemeente t.o.v. mediaaninkomen v/h arrond.
	$\geq 40\%$ of $\geq 25\%$					1	Migratie vanuit de agglomeratie t.o.v. totale immigratie v/d gem. Of emigratie naar de kernstad t.o.v. totale emigratie v/d gem.
	$\geq 25\%$					1	Pendel naar de aggl. t.o.v. in de gemeente wonende werkzame beroepsbevolking
	$\geq 50\%$					1	Pendel naar de aggl. t.o.v. de woonforensen
	$\geq 35\%$					1	Woon-schoolverplaatsingen van secundaire en hogeschoolstudenten naar de aggl. t.o.v. de totale secundaire en hogeschoolbevolking
	$\geq 20\%$ of $\geq 128/130\%$					1	% bebouwde opp. t.o.v. de totale opp. in 2003 of evolutie 2003/1991 v/d bebouwde opp. in Wallonië/in Vlaanderen
$\geq 15\%$							Pendel naar de aggl. t.o.v. de in de gemeente wonende werkzame beroepsbevolking

B = buurtniveau = statistische sector niveau

3.8 Analyse en evolutie van de samenstelling

De samenstelling van de meeste stadsgewesten is gewijzigd tussen 1991 en 2001. Brugge, Kortrijk, Verviers, Oostende, Doornik en Sint-Niklaas zijn onveranderd gebleven. De meest stabiele stadsgewesten zijn Oostende en Sint-Niklaas, die al sinds 1981 dezelfde samenstelling kennen. De stadsgewesten van 1971 werden afgebakend op deelgemeenteniveau hetgeen vergelijking onmogelijk maakt.

Het bevolkingsaantal van bijna al de stadsgewesten is tussen 1991 en 2006 gegroeid, Kortrijk en Doornik zijn hier de uitzondering, zij zijn daarenboven niet van samenstelling veranderd en kennen dus een effectieve afname van bevolkingsaantal. De bevolking van de overige stadsgewesten die niet van samenstelling zijn veranderd namelijk Brugge, Verviers, Oostende en Sint-Niklaas is licht toegenomen.

De totale oppervlakte van de stadsgewesten Brussel en Leuven is afgenomen. De indicatoren voor de twee gemeenten die aan de rand van twee stadsgewesten liggen, namelijk Zemst bij Mechelen en Bertem bij Leuven zien hun fluxindicatoren (behalve voor tewerkstelling) overhellen naar die twee steden zodat ze overgeheveld worden van de banlieue van Brussel naar de banlieue van Mechelen of Leuven. Leuven zag een aantal van haar banlieue gemeentes terug forensenwoonzone worden. Toch kennen beide stadsgewesten een toenemend bevolkingsaantal. Het Brussels stadsgewest heeft dan ook de grootste bevolkingsdichtheid (12 inw./ha.) van alle stadsgewesten en als men de stadsgewesten rangschikt volgens hun bevolkingsdichtheid staat Leuven in het midden.

De meest ingrijpende veranderingen bij deze afbakening zijn gebeurd voor Turnhout, La Louviere en Hasselt-Genk. *Turnhout* is voor de eerste maal erkend als stadsgewest, hiervoor werd het minimum bevolkingsaantal voor een stadsgewest herzien. In voorgaande monografieën stelde men 80.000 inwoners wonende in de agglomeratie en banlieue als norm om van een stadsgewest te kunnen spreken. Een blik op de internationale literatuur leert ons dat niet alle landen een minimum bevolkingsaantal hanteren om te spreken van een stadsgewest. Soms gaat het om een zeker aantal tewerkgestelden en soms is er geen enkele vereiste. Indien er wel een vereist aantal inwoners wordt vooropgesteld varieert dit sterk. Peter Hall (2002) hanteerde voor de afbakening van stadsgewesten in Groot Brittanië in de jaren tachtig per geleding een bevolkingsaantal. Voor het equivalent van de agglomeratie was dit 50.000, agglomeratie plus een eerste ring 70.000 inwoners. Bij de huidige afbakening bleek Turnhout alle geledingen te vertonen namelijk een agglomeratie bestaande uit twee gemeenten, twee banlieue gemeenten en vijf forensenwoonzone gemeenten. Het stadsgewest (dus agglomeratie plus banlieue) Turnhout had in 2006 echter maar 76 268 inwoners.

De agglomeratie van *La Louvière* die volgens de criteria zou bestaan uit vier gemeentes huisvest in 2006 in totaal 132 171 inwoners. La Louvière heeft echter geen enkele gemeente die voldoet aan de banlieue criteria en zou dus een stadsgewest zijn zonder de kenmerkende geledingen. Volgende definitie uit de eerste officiële Belgische publicatie over stadsgewesten definieert de stadsgewesten echter aan de hand van deze geledingen.

“Het stadsgewest is de hele ruimtelijke vergrote structuur, waarbinnen de uiteengelegde basisactiviteiten van de stedelijke gemeenschap, namelijk wonen, werken, opvoeden, winkelen, cultuurbeleving en ontspanning in overwegende mate gelokaliseerd zijn. Tussen deze activiteiten bestaan intense relaties, zodat een functioneel geheel gevormd wordt dat echter in belangrijke mate naar de traditionele kernstad georiënteerd blijft. Binnen het stadsgewest treedt door groei en functieverdeling een bepaalde geleding op (Van der Haegen et al, 1979, p. 6).”

Dit in acht nemende beschouwen we dus La Louvière als een regionale stad in het Belgische landschap maar echter met onvoldoende interne dynamiek om zo een stadsgewest te vormen. Morfologisch is het een grote woonkern, net zoals de andere regionale steden die geen stadsgewest hebben geïnduceerd, namelijk Aalst, Roeselare en Aarlen. Turnhout kan dit ondanks haar kleiner aantal inwoners wel en daarom lijkt het ons gerechtvaardigd de drempel van 80.000 te verlagen naar 75.000.

Hoewel de afbakening van de stadsgewesten in deze publicatie zich op regionaal schaalniveau afspeelt kan je de interferentie tussen de verschillende schaalniveaus niet helemaal uitsluiten. Grotere steden hebben niet enkel een grotere banlieue en forensenwoonzone maar kunnen de ontwikkeling verhinderen van de kleinere regionale steden. De steden Aalst en La Louvière bevinden zich zo als het ware in de schaduw van grotere steden. Terwijl het ruimtelijk meer geïsoleerde Turnhout tussen 1991 en 2001 wel is kunnen uitgroeien tot een volwaardig stadsgewest heeft La Louvière zelfs aan belang moeten inboeten ten voordele van Brussel, Mons en Charleroi.

Hasselt en Genk zijn eveneens erg nabij gelegen steden, zij kennen echter wel een eigen stadsgewest-ontwikkeling, niet gehinderd door een grote stad in de nabije omgeving. Slechts één gemeente, namelijk Houthalen-Helchteren heeft gelijkwaardige functionele relaties met beide steden. Doordat Hasselt zich voornamelijk als dienstencentrum heeft geprofileerd en Genk tewerkstelling biedt in de industriële sector zijn beide steden kunnen uitgroeien tot twee stadsgewesten naast elkaar. In plaats van te spreken over een bi-pool bleek het na de analyse van de gegevens van de sociaal-economische enquête 2001 beter om van twee aparte stadsgewesten te spreken omdat op Houthalen-Helchteren na elke stad duidelijk eigen agglomeratie en banlieue-gemeenten heeft.

Stadsgewest	Bevolking						Oppervlakte (km ²)			Bevolkingsdichtheid (inw./km ²)		
	1981	1991	2001	2006	Evolutie index 2006/1991	1981	1991	2001	Evolutie index 2001/1991	1981	2006	Evolutie index 2006/1991
Brussel	1659656	1695870	1711052	1789447	1.06	1401	1614	1518	0.94	1185	1179	1.12
Antwerpen	882023	899888	917618	940671	1.05	838	941	948	1.01	1053	992	1.04
Luik	633233	624164	626788	633934	1.02	1034	1055	1075	1.02	612	590	1.00
Gent	371027	390861	405107	416493	1.07	491	536	589	1.10	756	708	0.97
Charleroi	439201	390063	402626	403868	1.04	699	615	643	1.05	628	628	0.99
Subtotaal grote steden	3985140	4000846	4063191	4184413	1.05	4463	4761	4773	1.00	893	877	1.04
Bergen	234737	229813	231924	232186	1.01	444	444	487	1.10	529	476	0.92
Leuven	176741	163411	165777	169533	1.04	245	327	305	0.93	721	555	1.11
Brugge	117807	163066	165253	166263	1.02	310	410	410	1.00	380	405	1.02
Namen	140179	132364	149552	153462	1.16	396	396	527	1.33	354	291	0.87
Kortrijk	175316	145153	144786	143427	0.99	234	158	158	1.00	749	908	0.99
Mechelen	133454	106470	110527	133678	1.26	131	131	173	1.32	1019	771	0.95
Hasselt	(112250)	(118109)	123799	126758	(1.07)	(245)	(245)	245	-	(458)	517	(1.07)
Verviers	98634	92776	95008	96898	1.04	161	263	263	1.00	613	368	1.04
Oostende	97292	89234	90441	92970	1.04	86	86	86	1.00	1131	1079	1.04
Doornik	95013	88101	87204	87870	1.00	348	315	315	1.00	273	279	1.00
Genk	(80206)	(82097)	86051	87833	(1.07)	(167)	(167)	167	-	(480)	525	(1.07)
Sint-Niklaas	82031	83850	84969	86554	1.03	129	129	129	1.00	636	673	1.04
Turnhout	(67134)	(70465)	74268	76347	(1.08)	(202)	(202)	202	-	(332)	379	(1.09)
Subtotaal regionale steden	1610794	1564909	1609559	1653779	1.06	3098	3273	3467	1.06	520	477	1.00
Totaal	5595934	5565755	5672750	5838192	1.05	7561	8034	8240	1.03	740	709	1.02

Italic: gewijzigd in samenstelling ten opzichte van de afbakening van 1981 en/of 1991

() : de bevolking en oppervlakte volgens de afbakening van 2001

Tabel 10: STADSGEWESTEN: evolutie 1981 - 1991 - 2001 - 2006 en bevolkingsdichtheid

Bron: NIS - VT 1981, 1991, SEE 2001

2001: agglomeratie (AGG)	2001: banlieue (BAN)		2001: forensenwoonzone (FW)		2001: buiten stedelijk leefcomplex (SL) of verandering van stadsgewest
1991: AGG	1991: BAN	1991: FW	1991: BAN	1991: FW	1991: SL
Antwerpen , Aartselaar, Boechout, Borsbeek, Brasschaat, Edegem, Hemiksem, Hove, Kapellen, Mortsel, Schelle, Schoten, Wommelgem	Boom (1991: FW) Niel (1991: BAN)		Brecht, Essen, Kalmthout, Kontich, Lint, Ranst, Rumst, Schilde, Stabroek, Wijnegem, Wuustwezel, Zandhoven, Zoersel, Zwijndrecht	Berlaar, Beveren, Puurs Duffel, Grobbendonk, Kruibeke, Lier, Malle, Nijlen, Temse, Willebroek	1991: FW: Bornem, Herenthout, Vorselaar
Bergen , Boussu, Colfontaine, Dour, Frameries, Quaregnon	Jurbise, Quévy, Saint-Ghislain	Honnelles	Hensies, Lens, Quiévrain		
Brugge	Damme, Jabbeke, Oostkamp, Zuienkerke		Beernem, Blankenberge, Zedelgem, Knokke-Heist		
Brussel , Anderlecht, Elsene, Etterbeek, Evere, Ganshoren, Jette, Koekelberg, Oudergem, Sint-Agatha-Berchem, Sint-Gilles, Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Joost-ten-Node, Schaarbeek Sint-Lambrechts-Woluwe, Sint-Pieters-Woluwe, Ukkel, Vorst, Watermaal-Bosvoorde,	Asse, Bevekom, Kasteelbrakel, Chaumont-Gistoux, Edingen, Gooik, Graven, Hoeilaart, Huldenberg, Itter, Kampenhout, Kortenberg, Terhulpen, Lasne, Lennik, Meise, Overijse, Ottignies-Louvain-la-Neuve,	Merchtem	Nijvel Aalst, Affligem, Zinnik, Aat, Bever, Sombrefe, Boortmeerbeek, 'S Gravenbrakel, Brakel, Brugelette, Buggenhout, Chastre, Chièvres, Court-Saint-Etienne, Denderleeuw, Ecaussinnes, Erpe-Mere, Vloesberg, Galmaarden,		1991: FW: Dendermonde, Ellezelles, Gingelom, Glabbeek, Zwalm, Scherpenheuvel-Zichem 1991: BAN: Boutersem (naar BAN LEU), Aarschot (naar FW LEU), Bertem (naar BAN LEU), Zemst (naar BAN MEC)

<p>Beersel, Eigenbrakel, Dilbeek, Drogenbos, Grimbergen, Halle, Kraainem, Linkebeek, Machelen, Sint-Genesius- Rode, Sint-Pieters-Leeuw, Tervuren, Vilvoorde, Waterloo, Wemmel, Wezembeek-Oppem, Zaventem</p>	<p>Pepingen, Rixensart, Opzullik, Steenokkerzeel, Ternat, Tubeke, Waver</p>	<p>Gembloux, Genappe, Geraardsbergen, Haacht, Haalfert, Hannuit, Hélécine, Herne, Herzele, Hoegaarden, Incourt, Geldenaken Kapelle-op-den- Bos, Keerbergen, Landen, Lebbeke, Lede, Lessen, Liedekerke, Lierde, Lijsem, Linter, Londerzeel, Mont- Saint-Guibert, Ninove, Opwijk, Orp-Jauche, Perwijs, Ramillies, Rebecq, Roosdaal, Senefte, Sint- Lievens-Houtem, Tienen, Tremelo, Villers-la-Ville, Walhain, Wasseiges, Wichelen, Zottegem</p>	
<p>Charleroi, Châtelet, Courcelles, Farciennes, Montigny-le-Tilleul</p>	<p>Aiseau-Prestes, Fleurus, Gerpinnes, Ham-sur-Heure- Nalines, Les Bons Villers, Thuin, Walcourt</p>	<p>Froidchapelle, Sivry-Rance, Sambreville Anderlues, Beaumont, Cerfontaine, Florennes, Fosses- la-Ville, Lobbes, Mettret, Pont-à- Celles</p>	<p>1991 : FW : Merbes-le-chateau</p>

Doornik	Antoing, Rumes, Brunehaut	Celles, Pecq	Estaimpuis, Péruwelz
Genk	As, Opglabbeek, Zutendaal	Houthalen-Helchteren	Maasmechelen
Gent, Merelbeke, Sint-Martens-Latem <i>(1991: BAN)</i>	Destelbergen, Evergem, Gavere, Lochristi, Lovendegem, Melle, Nazareth, Wachtebeke, Zelzate	Aalter, Assenede, Deinze, Eeklo, Kaprijke, Laarne, Moerbeke, Oosterzele, Waarschoot, Wetteren, Zingem, Zomergem	Sint-Laureins
Hasselt	Diepenbeek, Zonhoven, Alken, Kortesseem	Herk-de-stad, Wellen	1991: FW: Borgloon, Hoeselt, Heusden-Zolder, Lummen, Meeuwen-Gruitrode, Nieuwerkerken
Kortrijk, Harelbeke, Kuurne	Wevelgem	Deerlijk, Lendelede, Menen, Spiere-Helkijn, Zwevegem	
Leuven	Bierbeek, Holsbeek, Lubbeek, Oud-Heverlee, Bertem (1991: BAN BXL)	Rotselaar, Tiel-Winge	Aarschot <i>(1991: FW BXL)</i>

Luik, Engis, Ans, Beyne-Heusay, Chaudfontaine, Fléron, Herstal, Oupeye, Saint-Nicolas, Seraing, Soumagne, Grâce-Hollogne, Flémalle	Anthisnes, Awans, Aywaille, Bitsingen, Blégny, Crisnée, Dalhem, Donceel, Esneux, Fexhe-le-Haut-Clocher, Juprelle, Nandrin, Neupré, Olne, Remicourt, Saint-Georges-sur-Meuse, Sprimont, Tinlot, Trooz, Verlaine, Wezet	Amay, Berloz, Clavier, Comblain-au-Pont, Faimes, Ferrières, Geer, Hamoir, Herve, Modave, Ouffet, Stoumont, Villers-le-Bouillet, Voeren, Wanze, Borgworm	1991: FW: Herstappe
Mechelen, Bonheiden	Sint-Katelijne-Waver, Zemst (1991: BAN BXL)	Putte	
Namen	Assesse, Florefte, Profondeville, La Bruyère	Anhée, Andenne, Eghezée	
Oostende, Bredene	Oudenburg	Gistel, Middelkerke	1991: FW: De Haan
Sint-Niklaas	Stekene	Waasmunster, Sint-Gillis-Waas	
Verviers, Dison, Pepinster	Jalhay, Theux	Limburg, Thimister-Clermont	

Nieuw Stadsgewest:

2001: agglomeratie (AGG)	2001: banlieue (BAN)	2001: forensenwoonzone (FW)
Turnhout, Oud-Turnhout	Ravels, Vosselaar	Arendonk, Baarle-Hertog, Beerse, Merksplas, Retie

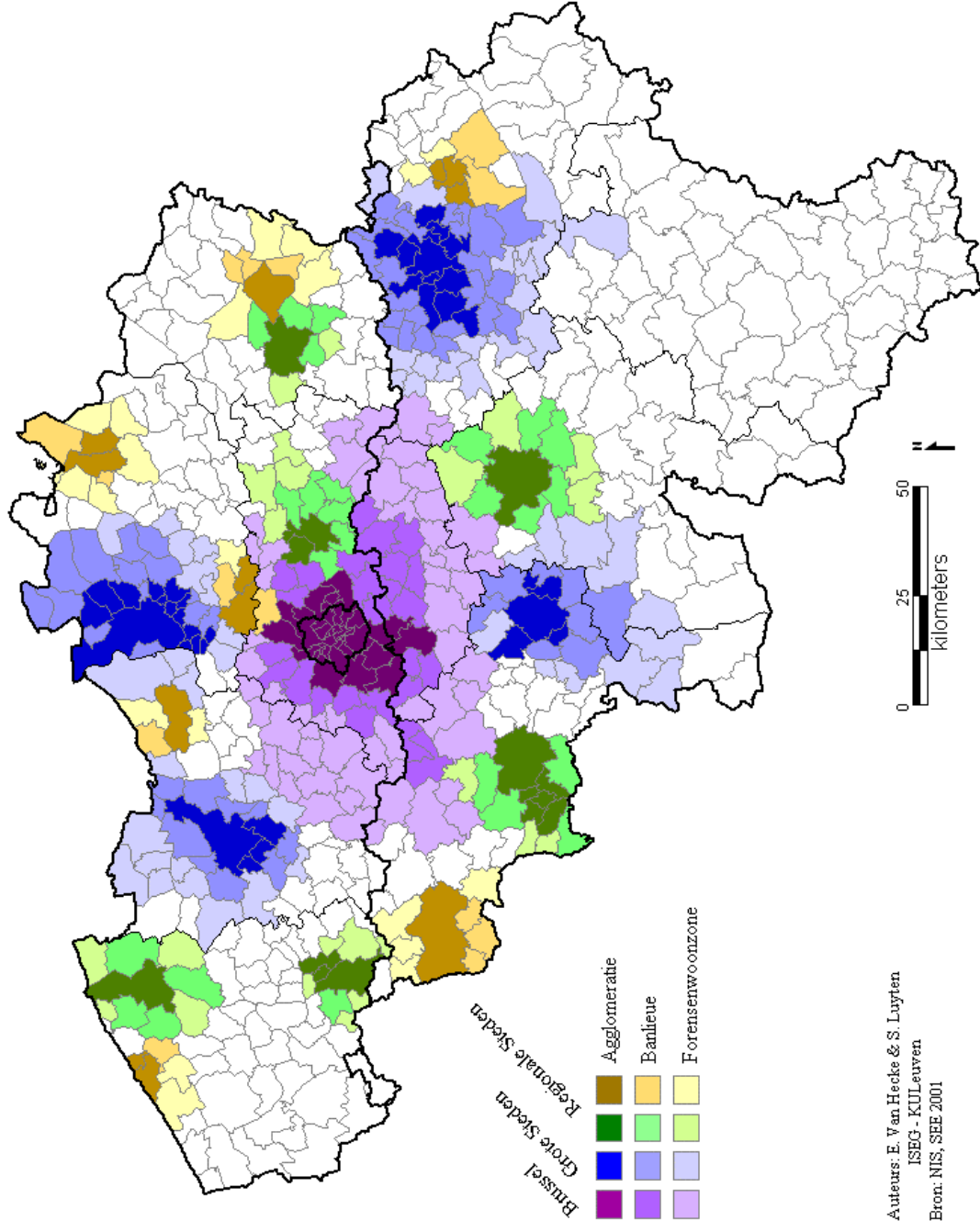
Tabel 11: Overzicht van de samenstelling van de stadsgewesten: een vergelijking tussen 1991 en 2001

4. Cartografische voorstelling-synthesekaart

In het totaal behoort 51% van de oppervlakte van het rijk tot een stedelijk leefcomplex. Het Brusselse leefcomplex neemt hiervan 14% voor zijn rekening. België wordt gedomineerd door de aanwezigheid van stadsgewesten, daar bevindt zich dan ook het voornaamste deel van de economische leefruimte.

Voor de meeste steden betekent een grote agglomeratie ook een evenredige grote banlieue en forensenwoonzone. Brussel trekt de meeste pendelaars naar zich toe wat invloed heeft op de forensenwoonzone van de omliggende stadsgewesten zoals Leuven en Mechelen. Deze lijken op kaart opgeslorpt te worden door Brussel, maar de recente evolutie leert ons dat zij zich heel goed weten stand te houden en zelfs verstevigen vooral wat Leuven betreft dat ten oosten van de stad een hinterland kan ontwikkelen; Mechelen heeft het nadeel geprangd te zijn tussen twee grote steden. De banlieue wordt afgebakend door tal van indicatoren buiten de pendelgegevens en hieruit blijkt een sterke gerichtheid naar deze regionale steden. De groei van Leuven kan verklaard worden door haar interne dynamiek als provinciehoofdstad van Vlaams-Brabant en de versterking van haar al lang aanwezige universitaire, agro-financieel-economische en industriële functie. De provincies zonder grote stad laten ruimte toe voor de ontwikkeling van grotere stadsgewesten rond een of twee regionale steden. Zo domineert Hasselt het centrum van Limburg, Namen de gelijknamige provincie. Brugge en Kortrijk nemen elk een groot deel van West-Vlaanderen voor zich. De overblijvende ruimte liet vaak ruimte toe voor de ontwikkeling van een kleiner stadsgewest, zoals Oostende, Mechelen, Turnhout, Sint-Niklaas, Verviers, Doornik,... Genk vormt omwille van de beperkte afstand tot de stad Hasselt een uitzondering. Ook de ontwikkeling van het stadsgewest Bergen op eerder beperkte afstand van de grotere stad Charleroi valt op, zeker als men bedenkt dat tussen beide nog de kleine regionale stad La Louvière ligt. Door haar centrale ligging en toegewezen provinciale functies heeft deze stad, met aangrenzende, vroeger op de steenkooieconomie gerichte dichtbevolkte gemeenten (Borinage) ontstaan, gegeven aan het meest bevolkte stadsgewest rond een regionale stad.

De regionale steden Roeselare, Aalst, La Louvière en Aarlen beantwoorden niet aan de uitbouw van een stadsgewest. Rond deze steden is het suburbanisatieproces afwezig op de rand van Aarlen na, doch de totale bevolking is te gering om volgens de gangbare normen als stadsgewest beschouwd te worden. Aalst ligt in de schaduw van Brussel, heeft een belangrijke woonkern doch zonder zichtbare suburbanisatie. Dit is ook het geval voor de woonkern Roeselare, een recent gegroeid economisch zwaartepunt. La Louvière werd van 1970 tot 1991 als centrum van een stadsgewest beschouwd. Deze stad ligt echter geprangd tussen de stadsgewesten Charleroi en Bergen. Daarenboven liet haar economie in crisis een deel van de pendel naar de Brusselse regio keren, waardoor de gemeente haar economische en demografische dynamiek verloor ten opzichte van de omringende gemeenten.

Figuur 2: De Belgische stadsgewesten 2001

5. De belangrijkste kenmerken van de stadsgewesten en de stedelijke leefcomplexen

5.1 Bevolking, oppervlakte en bevolkingsdichtheid en hun evolutie 1981-1991-2001-2006

(zie tabellen 12, 13 & 14)

De situatie 2001/2006

De 18 stadsgewesten (in de tabellen gerangschikt volgens afnemende bevolking in het gehele stadsgewest op 1/1/2006), met elk minstens 75.000 inwoners huisvesten samen, net als in de afbakening van 1991, meer dan de helft van de totale Belgische bevolking (5.838.192 of 55.6%) op iets meer dan een vierde van de totale oppervlakte van het Rijk (8239 km² of 27%). De gemiddelde bevolkingsdichtheid is in deze stadsgewesten 709 inw./km², hetgeen een lichte afname betekent tegenover 1991. Deze afname kan verklaard worden door het wegvallen van La Louvière, een stedelijke woonkern met een hoge bevolkingsdichtheid. La Louvière had de hoogste bevolkingsdichtheid als stadsgewest in 1991 over een oppervlakte van dezelfde grootteorde als Mechelen of Sint-Niklaas. Het ontbreken van een banlieue verklaarde deze uitzonderlijke positie van La Louvière in 1991. De vijf grootste stadsgewesten (van groot naar klein: Brussel, Antwerpen, Luik, Gent en Charleroi) die allemaal de grens van 400.000 inwoners overschrijden, huisvesten samen 40 % van de totale bevolking op 16% van de oppervlakte van België. De overige 13 stadsgewesten met een regionale stad als centrum concentreren 15,7 % van de bevolking en 11,4% van de oppervlakte. Er is dus een duidelijk schaalverschil tussen de stadsgewesten die een grote stad als kern hebben en diegene die een regionale stad als kern hebben. Deze laatste zijn gemiddeld ook door een lagere bevolkingsdichtheid gekenmerkt.

De centrale steden (voor Brussel echter de 19 gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest) concentreren 29,4 % van de bevolking, de stadsrand 12,6 % zodat de agglomeratie goed is voor 42 %. In de banlieue woont 14% van de rijksbevolking. De aandelen van de geleidingen in de rijksoppervlakte bedragen respectievelijk 6,45 %, 10,95 % en 16,04 %. De bevolkingsconcentratie neemt uiteraard centrifugaal af: binnen de agglomeraties hebben de kernsteden gemiddeld de hoogste dichtheid met 8399 inw./km² en de woonkern aangrenzend aan die kernstad 1757 inw./km², deze gegevens zijn berekend op niveau van statistische sectoren. Op gemeentelijk niveau is de dichtheid 1550 inw./km² voor de centrale steden, 1292 inw./km² voor de agglomeraties en slechts 297 inw./km² voor de banlieue. De woonkernen op zich hebben een bevolkingsdichtheid van 2379 inw./km². De lagere bevolkingsdichtheid van de centrale steden of de agglomeraties ten opzichte van de woonkern wordt verklaard door het feit dat verschillende steden open ruimte hebben binnen de centrale stad zelf en vooral aan de buitenkant van de agglomeratiegemeenten, deze stadsrand (het deel van de agglomeratie dat niet tot de woonkern behoort) heeft een bevolkingsdichtheid van 191 inw./km². De bevolkingsdichtheid van de centrale steden en agglomeraties van de grote steden is merkbaar hoger dan die van de regionale steden; voor de banlieue zijn de verschillen minder uitgesproken. Het centrale deel van de agglomeraties, namelijk de kernstad, is nog dichter dan de rand van de agglomeratie aangezien een van de criteria die in aanmerking wordt genomen voor een statistische sector om eventueel deel uit te maken van de kernstad, een minimale dichtheid van 50 inw./ha is. Omwille van de problemen bij de afbakening van de kernsteden en het doorgaans werken met het gemeentelijk niveau, is het handig om de 'centrale stad' te beschouwen in plaats van de kernstad. Dit zal dan ook in de hierna volgende tabellen gedaan worden waar verschillende indicatoren alleen maar op gemeentelijk niveau beschikbaar zijn.

In Brusselse stadsgewest wonen de mensen het dichtst bij elkaar, de agglomeratie kent veruit de grootste dichtheid in vergelijking met de andere stadsgewesten met 2468 inw./km². Dit is het dubbele van de gemiddelde dichtheid van alle agglomeraties (1306 inw./km²) Antwerpen (1731 inw./km²), Charleroi (1447 inw./km²) en Oostende (1654 inw./km²) overschrijden eveneens dit gemiddelde. Doornik heeft de laagste dichtheid (316 inw./km²) hetgeen onder het Rijksgemiddelde ligt (344 inw./km²). De bevolkingsdichtheid in de banlieue is het grootst in de kleinere stadsgewesten Kortrijk (800 inw./km²) en Mechelen (518 inw./km²) en overschrijdt het gemiddelde (300 inw./km²) in Brussel, Antwerpen, Luik, Leuven, Hasselt en Sint-Niklaas. De grootste bevolkingsdichtheid van het totale stadsgewest vinden we in Brussel (1179 inw./km²) gevolgd door Oostende (1079 inw./km²). In Brussel komt dit door de omvangrijke en geconcentreerde urbanisatie van de negentiende en twintigste eeuw in Oostende speelt de fysieke omgeving een doorslaggevende rol zoals de aantrekking van de kustlijn voor bewoners, de smalle duingordel en de moeilijke bouwomstandigheden in de polders. De laagste bevolkingsdichtheden voor heel het stadsgewest doen zich voor in Doornik (279 inw./km²), Namen (291 inw./km²) en Verviers (368 inw./km²) allen gelegen in het Waalse Gewest.

Bij de vijf grootste steden schommelt de verhouding banlieue tegenover stadsgewest tussen 57,14% (Antwerpen) en 69,1 % (Charleroi). Bij de kleinere stadsgewesten liggen de verhoudingen verder uit elkaar. Kortrijk heeft verhoudingsgewijs de kleinste banlieue (24, 5%) en de banlieue met het grootste gewicht in het stadsgewest is die van Leuven met 70,7 %, wat een hoog cijfer is gezien de druk die Brussel uitoefent op dit stadsgewest. Omdat Brussel echter voornamelijk tewerkstelling naar zich toetrekt, maar Leuven een belangrijke aantrekkingskracht uitoefent op vlak van schoolpendel en migraties kan Leuven echter een grote banlieue handhaven. Andere percentages zijn afhankelijk van lokale omstandigheden, zoals o.a. de grootte van de centrale stad: binnen de uitgestrekte gemeente Doornik (waarvan slechts een klein deel door de eigenlijke woonkern is ingenomen) bijvoorbeeld treedt ook al enige banlieuemechanisme op.

Een groot deel van de pendel van België is op de stadsgewesten gericht. Dit blijkt uit de uitgestrektheid van de forensenwoonzones, samen (24% van de rijksoppervlakte) bijna even groot als de stadsgewesten zelf (27% van de oppervlakte). 19,7% van de bevolking leeft er zodat de stedelijke leefcomplexen 75% van de bevolking en 51% van de oppervlakte. Het stedelijk leefcomplex omvat 372 van de 589 Belgische gemeenten. Verhoudingsgewijze is het totaal van de forensenwoonzones van de grote steden uitgestrekter dan die van de regionale steden. Dit houdt verband met de concentratie van het economische leven in de grotere steden, in het bijzonder in Brussel. De oppervlakte van de forensenwoonzone van Brussel bedraagt 8,5% van de oppervlakte van het land en is goed voor 35% van de oppervlakte en 40% van de bevolking van alle forensenwoonzones. Voor alle grote steden samen bedragen deze percentages 72% en 70%. De gemiddelde bevolkingsdichtheid van de forensenwoonzone bedraagt 281 inw./km² en verschilt weinig van die van de banlieue (300 inw./km²).

De evolutie

Hoewel de stadsgewesten al een eerste keer in 1970 werden afgebakend, is een vergelijking met 1970 niet voor de hand liggend omdat de afbakening in 1970 immers op deelgemeenteniveau plaats greep. Het bestuderen van de evolutie van stadsgewesten is een complexe aangelegenheid omdat zowel de totale oppervlakte als de oppervlakte van de geledingen ervan in de loop van de beschouwde periode wijzigingen heeft ondergaan. De evolutie van de oppervlakte is bijgevolg een taak op zich. De studie van de stadsgewestvorming in termen van bevolking kan geschieden op basis van een evoluerende oppervlakte maar bepaalde inzichten worden maar duidelijk als een constante begrenzing wordt gehanteerd.

Grote bevolkingwijzigingen van de stadsgewesten zijn hoofdzakelijk toe te schrijven aan de wijziging in samenstelling van de verschillende stadsgewestzones en pas op de tweede plaats aan de evolutie van het bevolkingscijfer per gemeente. Tabel 10 op p. 33 geeft goed het mechanisme weer. Stadsgewesten zijn in de loop van de periode 1981-2001 meer in oppervlakte gegroeid dan in aantal inwoners. Dit was vooral het geval voor de periode 1981-1991 waar de oppervlakte met niet minder dan 7% toenam en het bevolkingsaantal zowat stabiel bleef. In de periode 1991-2001 nam de oppervlakte in mindere mate toe terwijl de bevolkingstoename groter was dan de oppervlaktetoename. Tussen 1991 en 2001 nam de oppervlakte met 2,6% maar dit cijfer is beïnvloed door de wijzigingen die doorgevoerd werden aan de lijst van de stadsgewesten: schrappen van La Louvière, toevoegen van Turnhout, opsplitsen van Hasselt-Genk. Sluiten we deze wijzigingen uit (zie tabel 15), kan men een oppervlaktetoename (periode 2001 – 1991) van 3% vaststellen. De groei is vertraagd tegenover de stijging van 6 % tussen 1981 en 1991. Voor sommige stadsgewesten is er wel een verschuiving in oppervlakte tussen de geledingen onderling.

Indien we de evolutie van de bevolking met een constante begrenzing nagaan (zie tabel 16) kunnen enkele processen gedefinieerd worden. Analoge analyses kunnen uiteraard doorgevoerd worden vertrekkende vanuit de verschillende afbakeningen van 1981, 1991 en 2001. Om de beschrijving niet onnodig te verlengen vertrekken we voor alle indicatoren van de huidige afbakening. In de bespreking wordt telkens de bevolkingsevolutie tussen 1981 en 1991 beschouwd.

De stadsgewesten van Luik, Charleroi, Bergen en Doornik telden in 2006 een geringer aantal inwoners dan in 1981. In Wallonië groeiden alleen de stadsgewesten Verviers en vooral Namen. Behalve die van Doornik, groeiden alle banlieues, maar ze konden doorgaans de teruggang in de agglomeratie en vooral de centrale stad niet compenseren. De bevolking van de stad Luik nam met 13% af, die van Charleroi met 9%. De bevolking van het stadsgewest Namen nam met 11% toe tussen 1981 en 2006. Zelfs de centrale stad nam nog toe, maar dit kan verklaard worden door de uitgestrekte nog niet-bebouwde oppervlakte van deze gemeente. Ook Doornik heeft binnen zijn gemeentegrenzen nog een grote onbebouwde oppervlakte, maar het feit dat dit stadsgewest stagneert wijst op het verschil inzake geografische en economische positie van deze twee steden.

In Vlaanderen is de groei ook regionaal verschillend: de stadsgewesten Hasselt, Leuven en Turnhout kenden een groei van ongeveer 13% in 25 jaar tijd. Kortrijk was het traagst groeiende stadsgewest onder de Vlaamse regionale steden. De groei in de andere stadsgewesten van regionale steden situeert zich tussen 1 en 10%. Van de grote steden groeide het Antwerpse stadsgewest met 3,7% en het Gentse met 2,9%. De centrale steden Antwerpen en Gent namen met respectievelijk 8 en 3% af, de afname in de regionale steden was kleiner of er was zelfs een groei zoals in Leuven, Hasselt, Genk, Sint-Niklaas en Turnhout. Het stadsgewest Brussel nam met 7,8% toe. In 2006 telde het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest 20 736 inwoners meer dan in 1981. De banlieue groeide met 22% in die periode.

In tabel 16 is ook een ommekeer merkbaar rond de eeuwwisseling waarbij de afname van de agglomeratie in de jaren 1990 afneemt en in een positieve trend verandert begin 2000. In de banlieue gebeurde de bevolkingsgroei echter trager na de eeuwwisseling dan in de decennia ervoor.

Omdat de stadsrand van sommige agglomeraties een groei kenden was de bevolkingafname van de agglomeraties in hun geheel kleiner dan die van de centrale stad zelf. De grote groei situeerde zich echter in de banlieues die sinds 1981 een groei kenden van ca. 0,7% per jaar.

Stadsgewest	Woonkern (*)		Centrale stad		stadsrand (***)		Agglomeratie		Banlieue		Stadsgewest		Forensen-woonzone		Stedelijk leefcomplex	
	bev.	bev.	bev.	bev.	bev.	bev.	bev.	bev.	bev.	bev.	bev.	bev.	bev.	bev.	bev.	bev.
Brussel	1347044	3502	1018029(**)	6308	397125	964	1415154	2468	374293	397	1789447	1179	830323	318	2619770	635
Antwerpen	684846	2241	461580	2257	242004	1198	703584	1731	237087	438	940671	992	231884	463	1172555	809
Luik	436353	2247	186830	2692	288446	969	475276	1295	158658	224	633934	590	106108	132	740042	394
Gent	247827	1933	232961	1492	40862	592	273823	1216	142670	393	416493	708	169514	275	586007	486
Charleroi	282941	2035	201223	1971	86556	895	287779	1447	116089	261	403868	628	111818	142	515686	360
Subtotaal grote steden	2999011	2604	2100623	3029	1054993	979	3155616	1782	1028797	343	4184413	877	1449647	272	5634060	558
Bergen	160653	1785	91142	622	96269	926	187411	748	44775	189	232186	476	17227	178	249413	427
Leuven	108126	1782	90691	1601	19217	587	109908	1230	59625	276	169533	555	58769	324	228302	469
Brugge	104301	2460	117220	847	-	-	117220	847	49043	180	166263	405	88720	431	254983	414
Namen	78821	2148	107173	610	-	-	107173	610	46289	132	153462	291	54144	174	207606	248
Kortrijk	99543	1914	73650	920	38758	990	112408	943	31019	800	143427	908	74832	546	218259	740
Mechelen	78301	2399	78271	1201	14506	496	92777	982	40901	518	133678	771	15691	449	149369	717
Hasselt	51588	1438	70031	685	-	-	70031	685	56727	398	126758	518	18724	269	145482	463
Verviers	67776	2471	53570	1620	23803	614	77373	1077	19525	102	96898	368	10913	205	107811	341
Oostende	79520	3100	68921	1827	15120	1156	84041	1654	8929	252	92970	1079	28965	246	121935	597
Doornik	41387	1728	67500	316	-	-	67500	316	20370	202	87870	279	37196	193	125066	247
Genk	72635	1131	63799	726	-	-	63799	726	24034	304	87833	526	120732	417	208565	457
Sint-Niklaas	52325	1602	69713	832	-	-	69713	832	16841	376	86554	673	28213	325	114767	533
Turnhout	43645	2068	39790	710	12651	326	52441	553	23906	224	76347	379	67400	255	143747	308
Subtotaal regionale steden	1038621	1905	991471	776	220324	745	1211795	770	441984	233	1653779	477	621526	304	2275305	413
Totaal	4037632	2379	3092094	1569	1275317	929	4367411	1306	1470781	300	5838192	709	2071173	281	7909365	507

Bevolking van het Rijk in 2003: 10 395 363

Bevolking van het Rijk in 2006: 10 509 694

Oppervlakte van het Rijk: 30 528 km²

(*) statistische sector als basisseenheid hiervoor werden de bevolkingsgegevens van 2003 gebruikt; de andere geledingen hebben de gemeente als basisseenheid
(**) De 19 gemeenten van heel het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt hier beschouwd als centrale stad
(***) De stadsrand zijn de gemeenten van de agglomeratie zonder de centrale stad

Table 12: Bevolking en oppervlakte van de geledingen van het stedelijk leefcomplex voor 2006

Bron: Rijksregister, NIS

Stadsgewest	Woonkern (*) (1)		Centrale stad (**) (2)		Agglomeratie (**) (3)		Banlieue (**) (4)		Stadsgewest (**) (5)=(3)+(4)		Forensen- woonzone (**) (6)		Stedelijk leefcomplex (**) (7)=(5)+(6)	
	bev. 2003	opp	bev. 2006	opp	bev. 2006	opp	bev. 2006	opp	bev. 2006	opp	bev. 2006	opp	bev. 2006	opp
Brussel	12.96	1.26	9.69	0.53	13.47	1.88	3.56	3.09	17.03	4.97	7.90	8.55	24.93	13.52
Antwerpen	6.59	1.00	4.39	0.67	6.69	1.33	2.26	1.77	8.95	3.11	2.21	1.64	11.16	4.75
Luik	4.20	0.64	1.78	0.23	4.52	1.20	1.51	2.32	6.03	3.52	1.01	2.64	7.04	6.16
Gent	2.38	0.42	2.22	0.51	2.61	0.74	1.36	1.19	3.96	1.93	1.61	2.02	5.58	3.95
Charleroi	2.72	0.46	1.91	0.33	2.74	0.65	1.10	1.46	3.84	2.11	1.06	2.58	4.91	4.69
Subtotaal grote steden	28.85	3.77	19.99	2.27	30.03	5.80	9.79	9.83	39.81	15.63	13.79	17.43	53.61	33.06
Bergen	1.55	0.29	0.87	0.48	1.78	0.82	0.43	0.78	2.21	1.60	0.16	0.32	2.37	1.91
Leuven	1.04	0.20	0.86	0.19	1.05	0.29	0.57	0.71	1.61	1.00	0.56	0.59	2.17	1.59
Brugge	1.00	0.14	1.12	0.45	1.12	0.45	0.47	0.89	1.58	1.34	0.84	0.67	2.43	2.02
Namen	0.76	0.12	1.02	0.58	1.02	0.58	0.44	1.15	1.46	1.72	0.52	1.02	1.98	2.75
Kortrijk	0.96	0.17	0.70	0.26	1.07	0.39	0.30	0.13	1.36	0.52	0.71	0.45	2.08	0.97
Mechelen	0.75	0.11	0.74	0.21	0.88	0.31	0.39	0.26	1.27	0.57	0.15	0.11	1.42	0.68
Hasselt	0.50	0.12	0.67	0.33	0.67	0.33	0.54	0.47	1.21	0.80	0.18	0.23	1.38	1.03
Verviers	0.65	0.09	0.51	0.11	0.74	0.24	0.19	0.63	0.92	0.86	0.10	0.17	1.03	1.04
Oostende	0.76	0.08	0.66	0.12	0.80	0.17	0.08	0.12	0.88	0.28	0.28	0.39	1.16	0.67
Doornik	0.40	0.08	0.64	0.70	0.64	0.70	0.19	0.33	0.84	1.03	0.35	0.63	1.19	1.66
Genk	0.70	0.21	0.61	0.29	0.61	0.29	0.23	0.26	0.84	0.55	1.15	0.95	1.98	1.50
Sint-Niklaas	0.50	0.11	0.66	0.27	0.66	0.27	0.16	0.15	0.82	0.42	0.27	0.28	1.09	0.71
Turnhout	0.42	0.07	0.38	0.18	0.50	0.31	0.23	0.35	0.73	0.66	0.64	0.87	1.37	1.53
Subtotaal regionale steden	9.99	1.79	9.43	4.18	11.53	5.15	4.21	6.20	15.74	11.36	5.91	6.69	21.65	18.04
Totaal	38.84	5.56	29.42	6.45	42.01	10.95	13.99	16.04	55.55	26.99	19.71	24.11	75.26	51.10

Bevolking van het Rijk in 2003: 10 395 363 Bevolking van het Rijk in 2006: 10 509 694 Oppervlakte van het Rijk: 30 528 km²
 (*) statistische sector als basiseenheid; bevolkingsgegevens slechts beschikbaar tot 2003 (**) gemeente als basiseenheid; de agglomeratie omvat 1 gemeente in Brugge, Doornik, Genk, Hasselt, Namen en Sint-Niklaas; de agglomeratie omvat de centrale stad en de stadstrand

Tabel 13: De geleidingen van het stedelijk leefcomplex: aandeel bevolking en oppervlakte in het rijk (= 100) Bron: Rijksregister, NIS)

Stadsgewest	woonkern/ agglomeratie		woonkern/ stadsgewest		centrale stad/ stadsgewest		agglomeratie/ stadsgewest		banlieue/ stadsgewest		stadsgewest/ stedelijk leefcomplex	
	bev. 2003	opp.	bev. 2003	opp.	bev. 2006	opp.	bev. 2006	opp.	bev. 2006	opp.	bev. 2006	opp.
Brussel	96.8	67.1	76.5	25.4	56.9	10.6	79.1	37.8	20.9	62.2	68.3	36.8
Antwerpen	98.4	75.2	73.6	32.2	49.1	21.6	74.8	42.9	25.2	57.1	80.2	65.4
Luik	92.3	52.9	69.3	18.1	29.5	6.5	75.0	34.1	25.0	65.9	85.7	57.2
Gent	91.8	56.9	60.3	21.8	55.9	26.5	65.7	38.3	34.3	61.7	71.1	48.8
Charleroi	98.6	69.9	70.2	21.6	49.8	15.9	71.3	30.9	28.7	69.1	78.3	44.9
Subtotaal Grote steden	96.2	65.0	72.5	24.1	50.2	14.5	75.4	37.1	24.6	62.9	74.3	47.3
Bergen	85.6	35.9	69.3	18.5	39.3	30.1	80.7	51.4	19.3	48.6	93.1	83.5
Leuven	99.3	67.9	64.4	19.9	53.5	18.5	64.8	29.3	35.2	70.7	74.3	62.7
Brugge	89.1	30.6	62.9	10.3	70.5	33.7	70.5	33.7	29.5	66.3	65.2	66.6
Namen	74.2	20.9	51.9	7.0	69.8	33.4	69.8	33.4	30.2	66.6	73.9	62.8
Kortrijk	88.4	43.6	69.3	32.9	51.4	50.7	78.4	75.5	21.6	24.5	65.7	53.5
Mechelen	85.8	34.6	59.5	18.8	58.6	37.6	69.4	54.5	30.6	45.5	89.5	83.2
Hasselt	74.6	35.1	41.1	14.6	55.2	41.8	55.2	41.8	44.8	58.2	87.1	77.9
Verviers	89.0	38.2	71.0	10.4	55.3	12.6	79.8	27.3	20.2	72.7	89.9	83.1
Oostende	95.7	50.5	86.5	29.8	74.1	43.8	90.4	58.9	9.6	41.1	76.2	42.2
Doornik	61.5	11.2	47.3	7.6	76.8	67.9	76.8	67.9	23.2	32.1	70.3	62.1
Genk	114.3	73.1	83.4	38.5	72.6	52.6	72.6	52.6	27.4	47.4	42.1	36.6
Sint-Niklaas	76.0	39.0	61.1	25.4	80.5	65.2	80.5	65.2	19.5	34.8	75.4	59.7
Turnhout	84.0	22.2	57.8	10.5	52.1	27.8	68.7	47.0	31.3	53.0	53.1	43.2
Subtotaal Regionale steden	86.3	34.7	63.3	15.7	60.0	36.8	73.3	45.4	26.7	54.6	72.7	62.9
Totaal	93.5	50.8	69.9	20.6	53.0	23.9	74.8	40.6	25.2	59.4	73.8	52.8

Tabel 14: Aandeel van de samenstellende delen van het stadsgewest en het stedelijk leefcomplex

Bron: Rijksregister, NIS

Stadsgebied	STADSGEWESTEN						STEDELIJK LEEFCOMPLEX								
	Bevolking			Oppervlakte (km²)			Bevolking			Oppervlakte (km²)					
	1981	1991	2006/1981	1981	1991	2001/1981	1981	1991	2006/1981	1981	1991	2001/1981	2006/1981		
Brussel	1659656	1695870	1.08	1401	1614	1518	1.08	2538421	2550497	2619770	1.03	4364	4415	4127	0.95
Antwerpen	882023	899888	1.07	838	941	948	1.13	1138881	1148294	1172555	1.03	1624	1513	1449	0.89
Luik	633233	624164	1.00	1034	1055	1075	1.04	727504	721465	740042	1.02	1660	1761	1879	1.13
Gent	371027	390861	1.12	491	536	589	1.20	532839	557465	586007	1.10	1063	1131	1206	1.13
Charleroi	439201	390063	0.92	699	615	643	0.92	545938	482985	515686	0.94	1455	1268	1431	0.98
Subtotaal Grote steden	3985140	4000846	1.05	4463	4761	4773	1.07	5483583	5460706	5634060	1.03	10166	10088	10092	0.99
Bergen	234737	229813	0.99	444	444	487	1.10	257234	252285	249413	0.97	584	584	584	1.00
Leuven	176741	163411	0.96	245	327	305	1.25	196070	168823	228302	1.16	327	364	487	1.49
Brugge	117807	163066	1.41	310	410	410	1.32	204112	245927	254983	1.25	606	616	616	1.02
Namen	140179	132364	1.09	396	396	527	1.33	184004	184663	207606	1.13	715	781	838	1.17
Kortrijk	175316	145153	0.82	234	158	158	0.68	219650	219407	218259	0.99	284	295	295	1.04
Mechelen	133454	106470	1.00	131	131	173	1.32	147471	121208	149369	1.01	166	166	208	1.26
Hasselt	(112250)	(118109)	(1.13)	(245)	(245)	245	-	(128300)	(135297)	145482	(1.13)	(314)	(314)	314	-
Verviers	98634	92776	0.98	161	263	263	1.63	112920	102401	107811	0.95	322	316	316	0.98
Oostende	97292	89234	0.96	86	86	86	1.00	129646	124984	121935	0.94	228	246	204	0.90
Doornik	95013	88101	0.92	348	315	315	0.90	100524	98639	125066	1.24	415	415	507	1.22
Genk	(80206)	(82097)	(1.10)	(167)	(167)	167	-	(184701)	(193166)	208565	(1.13)	(456)	(456)	456	-
Sint-Niklaas	82031	83850	1.06	129	129	129	1.00	105951	109449	114767	1.08	216	216	216	1.00
Turnhout	(67134)	(70465)	(1.14)	(202)	(202)	202	-	(121699)	(130260)	143747	(1.18)	(467)	(467)	467	-
Subtotaal Regionale steden	1610794	1564909	1.03	3098	3273	3467	1.12	2092282	2086509	2275305	1.09	5100	5236	5509	1.08
Totaal	5595934	5565755	1.04	7561	8034	8240	1.09	7575865	7547215	7909365	1.04	15266	15324	15601	1.02

Tabel 15: Evolutie van de stadsgewesten en de stedelijke leefcomplexen met wijzigende oppervlakte

Bron: Rijksregister, NIS – VT 1981, 1991, SEE 2001.Stadsgewest	centrale stad		stadsrand		agglomeratie		banlieue		stadsgewest		forensenwoonzone		stedelijk leefcomplex												
	1991/ 2001/ 2006/ 1981 1991 2001	1991/ 2001/ 2006/ 1981 1991 2001	1991/ 2001/ 2006/ 1981 1991 2001	1991/ 2001/ 2006/ 1981 1991 2001	1991/ 2001/ 2006/ 1981 1991 2001	1991/ 2001/ 2006/ 1981 1991 2001	1991/ 2001/ 2006/ 1981 1991 2001	1991/ 2001/ 2006/ 1981 1991 2001	1991/ 2001/ 2006/ 1981 1991 2001	1991/ 2001/ 2006/ 1981 1991 2001	1991/ 2001/ 2006/ 1981 1991 2001	1991/ 2001/ 2006/ 1981 1991 2001	1991/ 2001/ 2006/ 1981 1991 2001	1991/ 2001/ 2006/ 1981 1991 2001											
Brussel	0.96	1.01	1.06	1.04	1.04	1.03	0.98	1.02	1.05	1.09	1.08	1.03	1.00	1.03	1.05	1.03	1.02	1.05	1.03	1.01	1.04	1.04			
Antwerpen	0.93	0.95	1.04	1.07	1.03	1.01	0.97	0.98	1.03	1.13	1.09	1.02	1.01	1.00	1.03	1.03	1.05	1.02	1.03	1.05	1.02	1.01	1.01	1.02	
Luik	0.91	0.95	1.01	0.98	1.00	1.00	0.95	0.98	1.01	1.08	1.07	1.02	0.98	1.00	1.01	1.06	1.06	1.03	1.03	1.06	1.03	0.99	1.01	1.01	
Gent	0.96	0.98	1.04	1.06	1.06	1.01	0.97	0.99	1.03	1.03	1.05	1.02	0.99	1.01	1.03	1.02	1.03	1.01	1.03	1.02	1.03	1.01	1.00	1.02	1.02
Charleroi	0.93	0.97	1.00	0.98	0.98	1.00	0.94	0.97	1.00	1.02	1.02	1.00	0.96	0.99	1.00	1.01	1.04	1.02	1.00	1.01	1.04	1.02	0.97	1.00	1.01
Subtotaal grote steden	0.94	0.98	1.04	1.02	1.02	1.02	0.97	1.00	1.03	1.08	1.07	1.02	0.99	1.01	1.03	1.02	1.05	1.02	1.02	1.02	1.05	1.02	1.00	1.02	1.03
Bergen	0.97	0.99	1.00	0.97	0.97	0.99	0.97	0.98	1.00	1.02	1.03	1.02	0.98	0.99	1.00	1.00	0.98	1.00	1.00	0.98	1.00	0.98	0.99	1.00	1.00
Leuven	1.00	1.04	1.02	1.11	1.08	1.01	1.02	1.05	1.02	1.10	1.08	1.02	1.04	1.06	1.02	1.05	1.08	1.02	1.02	1.05	1.08	1.02	1.05	1.06	1.02
Brugge	0.99	1.00	1.01	-	-	-	0.99	1.00	1.01	1.08	1.06	1.01	1.02	1.01	1.01	1.08	1.05	1.02	1.02	1.07	1.07	1.02	1.04	1.03	1.01
Namen	1.01	1.02	1.02	-	-	-	1.01	1.02	1.02	1.09	1.12	1.04	1.03	1.05	1.03	1.06	1.07	1.04	1.04	1.06	1.07	1.04	1.04	1.05	1.03
Kortrijk	1.00	0.98	0.99	1.02	1.01	1.00	1.01	0.99	0.99	1.05	1.03	0.99	1.02	1.00	0.99	1.00	1.00	1.01	1.01	1.00	1.00	1.01	1.01	1.00	1.00
Mechelen	0.97	1.00	1.04	1.06	1.10	1.02	0.99	1.02	1.03	1.08	1.07	1.03	1.01	1.03	1.03	1.05	1.04	1.02	1.02	1.07	1.07	1.02	1.02	1.03	1.03
Hasselt	1.03	1.03	1.02	-	-	-	1.03	1.03	1.02	1.08	1.08	1.02	1.05	1.05	1.02	1.07	1.07	1.02	1.02	1.07	1.07	1.02	1.05	1.05	1.02
Verviers	0.97	0.99	1.02	0.99	1.02	1.02	0.97	1.00	1.02	1.14	1.15	1.04	1.00	1.02	1.02	1.06	1.12	1.01	1.00	1.06	1.12	1.01	1.00	1.03	1.02
Oostende	0.99	0.98	1.02	1.18	1.15	1.06	1.02	1.01	1.03	1.02	1.06	1.01	1.02	1.01	1.03	1.07	1.10	1.04	1.03	1.07	1.10	1.04	1.03	1.03	1.03
Doornik	1.00	0.99	1.00	-	-	-	1.00	0.99	1.00	0.97	0.98	1.02	0.99	0.99	1.01	0.99	1.02	1.00	0.99	1.02	1.00	1.00	0.99	1.00	1.01
Genk	1.00	1.02	1.01	-	-	-	1.00	1.02	1.01	1.11	1.12	1.04	1.02	1.05	1.02	1.06	1.06	1.02	1.02	1.06	1.06	1.02	1.05	1.06	1.02
Sint-Niklaas	1.00	1.00	1.02	-	-	-	1.00	1.00	1.02	1.11	1.06	1.01	1.02	1.01	1.02	1.07	1.08	1.02	1.02	1.07	1.08	1.02	1.03	1.03	1.02
Turnhout	1.01	1.02	1.03	1.08	1.07	1.02	1.03	1.03	1.03	1.11	1.10	1.03	1.05	1.05	1.03	1.10	1.09	1.03	1.03	1.10	1.09	1.03	1.07	1.07	1.03
Subtotaal regionale steden	1.00	1.00	1.01	1.01	1.01	1.00	1.00	1.01	1.01	1.07	1.07	1.02	1.02	1.02	1.02	1.05	1.06	1.02	1.02	1.05	1.06	1.02	1.03	1.03	1.02
Totaal	0.96	0.99	1.03	1.02	1.02	1.01	0.98	1.00	1.03	1.08	1.07	1.02	1.00	1.02	1.03	1.03	1.05	1.02	1.02	1.03	1.05	1.02	1.01	1.02	1.02
Evolutie Rijk:	1991/1981: 1.01 2001/1991: 1.03 2006/2001: 1.02																								

Tabel 16: bevolkingsevolutie op basis van de afbakening in 2001

Bron: Rijksregister, NIS – VT 1981, 1991, SEE 2001

De oppervlakte evolutie van de stadsgewesten verliep gelijklopend met de bevolkingsevolutie (zie tabel 17), deze evolutie is echter niet gelijkmatig verdeeld tussen de agglomeratie en de banlieue. De bevolkingsevolutie van de stadsgewesten verloopt gelijklopend met deze van het rijk, aangezien de totale oppervlakte die de stadsgewesten wel is toegenomen terwijl die van het rijk logischerwijze constant is gebleven kunnen we spreken van een uitdeinen over de ruimte van het verstedelijkingsverschijnsel. Tussen 1981-1991 en tussen 1991-2001 verliep de bevolkingsgroei in de stadsgewesten, wanneer men de oppervlakte constant houdt, trager dan deze van het rijk, terwijl tussen 2001 en 2006 een kentering merkbaar is en de groei van de stadsgewesten deze van het rijk licht overstijgt. Deze verandering wordt voornamelijk veroorzaakt door een sterke bevolkingsgroei van de agglomeraties tussen 2001 en 2006 tegenover een daling tussen 1991 en 2001.

De groei van het stedelijk leefcomplex is in oppervlakte geringer dan die van het stadsgewest in de periode 1981-2006 (zie tabel 15). Dit betekent dus dat de stadsgewesten hun grenzen hebben verlegd binnen de forensenwoonzone zonder dat de buitenste grenzen van die forensenwoonzones in gelijke mate werden verlegd. Dit is enigszins normaal omdat het stedelijk leefcomplex wordt afgebakend op basis van het aandeel forensen, een variabele die met tewerkstelling verband houdt, terwijl de grens van de stadsgewesten vooral op suburbanisatiekenmerken berust. De bevolkingsgroei van forensenwoonzones was in de drie periodes sterker dan die van het rijk (zie tabel 17).

Deze analyse toont aan dat de stadsgewesten zijn uitgebreid de laatste twee decennia, een significante verdichting vond slechts plaats binnen de banlieue en is sinds 2001 iets aan het afzwakken.

geledingen van het stedelijk leefcomplex	Periode 1991-2006* met verschillende begrenzings		Bevolkingsevolutie met de begrenzing van 2001		
	Oppervlakte-evolutie	Bevolkingsevolutie	1981-1991 per jaar	1991-2001 per jaar	2001-2006 per jaar
Agglomeratie	+ 5 %	+ 2 %	-0,23 %	- 0,11 %	+ 0,54 %
Banlieue	+ 1 %	+ 8 %	+ 0,78%	+ 0,7 %	+ 0,46 %
Stadsgewesten	+ 3 %	+ 3 %	-0,005 %	+ 0,16 %	+ 0,52 %
Forensenwoonzone	+ 4 %	+ 1 %	+ 0,31 %	+ 0,48 %	+ 0,44 %
Stedelijk leefcomplex	+ 5 %	+ 2 %	+ 0,08 %	+ 0,24 %	+ 0,5 %
Rijk		+ 2,9 %	+ 0,13 %	+ 0,29 %	+ 0,48 %

* De oppervlakte-evolutie wordt enerzijds beïnvloed door de veranderingen in samenstelling van de geledingen van het stedelijk leefcomplex en anderzijds door het wegvallen van La Louvière als stadsgewest, het bijkomen van Turnhout en de opsplitsing van Hasselt en Genk

Tabel 17: Evolutie van de oppervlakte en bevolking in de verschillende geledingen van het stedelijk leefcomplex en het Rijk

Bron: Rijksregister, NIS – VT 1981, 1991, SEE 2001

5.2 Migraties

Stadsgewesten kennen een bijzonder hoge mobiliteit: externe en interne migraties, een grote verhuisbeweging binnen de gemeenten, in het bijzonder in de centrale gemeenten. Een vaak niet-definitieve vestiging vindt een uitweg in de belangrijke huurmarkt die de centra van de stedelijke gebieden kenmerkt.

Het saldo van de externe migraties is het hoogst in de centrale grote steden en is in Brussel meer uitgesproken dan elders. Maar niet alleen de intensiteit van de migraties is kenmerkend, de migraties zijn ook gebonden aan leeftijdsspecifieke fluxen, ten opzichte van de stadsgewesten in hun geheel maar vooral binnen de geledingen van de stadsgewesten. De meeste gemeenten van België kennen een negatief migratiesaldo voor de leeftijdsgroep 18-25 jaar, de leeftijdsgroep die het grootste positief saldo vertoont in de stadsgewesten, meer in het bijzonder in het centrale deel ervan. De jongeren migreren in grote aantal naar de stad in functie van studies, een eerste job of gewoonweg het verlaten van het ouderlijk dak. Daarentegen zijn de fluxen van de leeftijdsgroep 30-39 jaar en de kinderen hiervan duidelijk centrifugaal en wijzen duidelijk op de suburbanisatie. In het begin van de jaren 1990 was de stadsvlucht reeds zichtbaar voor de leeftijdsgroep 25-29 jaar. In het begin van de 21ste eeuw lijken de jonge volwassenen langer in de stad te blijven. Tegelijkertijd verkiezen ook een aantal jonge volwassenen de stad voor langere tijd als woonplaats: de negatieve saldi in de leeftijdsgroep 30-39 jaar zijn voor de centrale stad kleiner geworden en het positieve saldo is voor de banlieue ook kleiner geworden. De mechanismen inzake migratiesaldi binnen de geledingen kunnen alleen maar goed begrepen worden indien het onderscheid gemaakt wordt tussen externe en interne migraties. Dit geldt in het bijzonder voor Brussel en ook wel voor Antwerpen. Het positieve saldo in de centrale steden is voor een niet onbelangrijk deel te wijten aan het positieve saldo van de externe migraties, migraties die naar het einde van de 20ste eeuw belangrijker werden. In de eerste plaats beïnvloedden de positieve saldi op de externe migraties vooral het positieve saldo van de 18-24 jarigen. Het positieve saldo is bijna voor de helft bepaald door externe migraties! Dit beïnvloedt ook de cijfers van de suburbanisatie. Wanneer er bij de interne migraties wordt waargenomen dat tussen de 25 en de 30 jaar de saldi reeds negatief worden, zijn er op de externe migraties nog steeds positieve saldi zodat de suburbanisatie van de 25-29 jarigen eigenlijk voor een deel verdoezeld wordt. Men moet dus voorzichtig zijn voor de interpretatie van globale cijfers: er zijn twee mechanismen, nl. een meer stedelijke keuze bij een aantal jongeren maar tegelijkertijd een externe migratie waarvan het ruimtelijk veld zich beperkt tot de centrale stad of de agglomeratie. Op basis van de globale cijfers wordt de ‘terugkeer naar de stad’ vooruitgeschoven, maar dit is maar voor een deel waar.

Tabel 18 geeft de evolutie van de migratiesaldi ten opzichte van de verschillende geledingen van de stadsgewesten. Uit deze tabel is het ‘ringmechanisme’ duidelijk af te lezen: de kernstad verliest in de eerste plaats aan de agglomeratie, dan aan de banlieue en dan aan de forensenwoonzone waarbij in 1991-94 het saldo naar de banlieue toe kleiner werd in 2001-2004. De agglomeratie wint dus van de kernstad en verliest aan de geledingen erbuiten gelegen en steeds minder naarmate de afstand toeneemt. De banlieue verliest aan de forensenwoonzone en verder, en wint aan de agglomeratie. Ten slotte wint de forensenwoonzone alleen maar aan gemeenten buiten het stadsgewest gelegen.

Tabel 19 geeft de migratiesaldi naar leeftijd met onderscheid naar grootstedelijke en regionaalstedelijke stadsgewesten. In de regionale steden spelen de externe migraties een veel kleinere rol. Hierdoor zijn de cijfers tussen 1991-94 en 2001-2004 er minder verschillend maar ook hier merkt men een relatief groter saldo van jongeren die de banlieue verlaten en minder volwassenen die er zich vestigen, zeker in de leeftijdsgroep 25-29 jaar.

Uit deze tabel blijkt ook dat er qua migratiegedrag een duidelijk verschil is tussen de stadsrand en de centrale stad. De migratiesaldi per leeftijd vertonen in de stadsrand meer overeenkomst met die van de banlieue dan met die van de centrale stad. De groep 25-29 jaar vertoont qua evolutie de grootste verschillen tussen de twee perioden: veel positiever in de centrale grote steden, minder negatief in de regionale steden; in de banlieues van de grote steden van positieve waarden naar negatieve waarden en in die van de regionale steden minder uitgesproken positieve waarden. Waarschijnlijk zijn er nog een aantal 25-29 jarigen die (minstens administratief) de banlieue verlaten. De positieve saldi in de niet-stedelijke gemeenten buiten de stedelijke wooncomplexen zijn voor de leeftijdsgroepen 25-29 jaar en 30-39 jaar minder uitgesproken positief als die voor de forensenwoonzones hetgeen wel wijst op een

zekere suburbanisatie in die forensenwoonzones. Het verlaten van de niet-stedelijke gemeenten buiten de stadsgewesten door de 18-24 jarigen is meer uitgesproken dan in de forensenwoonzones. Ten slotte is het migratieprofiel van de enkele regionale steden die buiten een stadsgewest liggen en van de kleine steden een afgezwakte vorm van die van de centrale steden van de stadsgewesten, nl. met een zwakkere positief saldo voor de leeftijdsgroep 18-24 jaar en een minder uitgesproken negatief saldo in de leeftijdsgroep 25-29 jaar.

1991-1994		N A A R				
		Centrale stad	Stadsrand	banlieue	forensenwoonzone	elders
VAN	kernstad	0	5.62	5.27	2.53	0.36
	stadsrand	-2.31	0	2.13	0.96	0.34
	banlieue	-2.39	-2.35	0	1.08	0.37
	forensenwoonzone	-1.64	-1.51	-1.54	0	0.57
	elders	-0.30	-0.68	-0.68	-0.72	0
	totaal	-6.64	1.08	5.18	3.84	1.65

2001-2004		N A A R				
		Centrale stad	Stadsrand	banlieue	forensenwoonzone	elders
VAN	kernstad	0	5.26	3.33	1.49	-0.07
	stadsrand	-2.18	0	1.51	0.90	0.38
	banlieue	-1.59	-1.73	0	1.18	0.44
	forensenwoonzone	-1.00	-1.45	-1.65	0	0.75
	elders	0.06	-0.78	-0.79	-0.94	0
	totaal	-4.72	1.29	2.40	2.62	1.51

Tabel 18: Migratiesaldo naar geledingen voor alle stadsgewesten van België

Bron: Rijksregister, NIS

leeftijds- groep	centrale stad		stadsrand		agglomeratie		banlieue		stadsgewest		forensenwoon- zone	
	91-'94	01-'04	91-'94	01-'04	91-'94	01-'04	91-'94	01-'04	91-'94	01-'04	91-'94	01-'04
Antwerpen, Gent, Luik en Charleroi												
< 18 jaar	-8.51	-5.93	7.22	5.02	-2.26	-1.60	10.34	7.55	1.35	1.03	6.22	6.00
18 - 24 jaar	29.75	47.47	-5.28	-5.03	16.63	28.26	-11.57	-15.52	9.16	16.54	-1.04	-4.78
25 - 29 jaar	-1.36	22.61	0.23	-3.42	-0.81	14.36	12.95	-2.68	2.55	10.43	10.69	3.99
30 - 39 jaar	-12.51	-6.81	3.67	3.39	-6.38	-3.08	12.43	10.22	-1.24	0.57	6.96	6.97
40 - 54 jaar	-4.96	-0.79	1.14	-0.63	-2.59	-0.73	3.70	2.21	-0.86	0.14	2.59	1.60
55 - 69 jaar	-4.32	-2.27	0.15	-0.76	-2.66	-1.68	2.30	-0.29	-1.47	-1.29	2.44	1.38
≥ 70 jaar	-7.64	-5.56	4.03	1.37	-3.87	-3.05	8.51	4.77	-1.24	-1.21	4.10	2.33
totaal	-3.51	2.37	2.30	0.83	-1.34	1.79	6.07	2.67	0.59	2.03	4.47	2.99
Brussel												
< 18 jaar	-12.97	-9.56	12.78	16.01	-5.47	-2.26	12.80	9.79	-1.18	0.50	9.56	8.07
18 - 24 jaar	38.86	53.45	-10.23	-7.54	25.44	37.45	-8.06	-4.61	18.13	28.30	-0.98	-4.23
25 - 29 jaar	12.20	35.99	-5.64	-0.91	7.99	28.82	9.10	-4.48	8.21	23.04	12.75	10.78
30 - 39 jaar	-14.98	-4.43	11.51	19.95	-7.47	1.59	15.62	17.07	-2.26	4.80	10.91	11.71
40 - 54 jaar	-7.80	-4.93	-0.91	1.10	-5.67	-3.04	3.49	0.85	-3.52	-2.09	2.93	2.26
55 - 69 jaar	-11.68	-6.53	-3.23	-4.45	-9.11	-5.86	0.35	-1.94	-7.10	-4.91	2.36	0.45
≥ 70 jaar	-7.74	-3.81	2.16	-0.98	-5.40	-2.99	5.77	2.93	-3.41	-1.75	2.63	1.81
totaal	-4.46	2.81	2.73	5.01	-2.43	3.43	6.63	4.20	-0.45	3.60	5.84	4.51
Regionale Steden												
< 18 jaar	-4.21	-3.03	5.02	1.90	-2.42	-2.06	9.23	6.72	0.63	0.30	6.08	4.02
18 - 24 jaar	19.57	26.33	-5.66	-9.04	14.97	20.13	-8.62	-12.24	9.31	12.22	-3.07	-7.19
25 - 29 jaar	-7.61	-2.47	0.25	-8.17	-6.28	-3.39	15.91	2.55	-1.16	-2.06	6.69	-0.22
30 - 39 jaar	-6.25	-7.50	2.57	2.46	-4.65	-5.67	10.53	10.36	-0.80	-1.45	5.57	5.76
40 - 54 jaar	0.62	0.55	0.56	-0.43	0.60	0.37	3.41	0.31	1.32	0.35	3.86	3.58
55 - 69 jaar	1.29	2.31	0.09	0.58	1.07	2.00	2.58	-0.37	1.41	1.41	5.28	5.14
≥ 70 jaar	-0.89	0.66	0.15	-1.02	-0.72	0.38	5.07	2.01	0.46	0.73	2.37	2.02
totaal	-0.31	1.12	1.13	-0.63	-0.05	0.80	5.72	2.34	1.36	1.19	4.27	2.93
Totaal alle stadsgewesten												
< 18 jaar	-8.50	-6.28	8.48	7.94	-3.31	-1.94	10.68	7.94	0.38	0.66	7.39	6.16
18 - 24 jaar	29.17	42.52	-6.79	-6.52	18.83	28.89	-9.80	-11.58	11.86	18.96	-1.66	-5.35
25 - 29 jaar	1.11	20.17	-1.44	-3.57	0.44	14.64	12.80	-1.65	3.22	11.22	10.17	5.22
30 - 39 jaar	-11.26	-6.17	5.86	8.32	-6.24	-2.17	12.75	12.11	-1.43	1.40	8.02	8.40
40 - 54 jaar	-4.02	-1.63	0.40	-0.06	-2.66	-1.14	3.56	1.31	-1.06	-0.47	3.11	2.47
55 - 69 jaar	-4.68	-1.94	-0.89	-1.68	-3.55	-1.86	1.84	-0.76	-2.32	-1.58	3.28	2.23
≥ 70 jaar	-5.68	-3.00	2.80	0.26	-3.52	-2.07	6.82	3.52	-1.46	-0.83	3.03	2.03
totaal	-2.78	2.11	2.22	1.87	-1.32	2.04	6.12	3.00	0.49	2.28	4.92	3.54

Tabel 19: Migratiesaldo per leeftijdsgroep (pro mille)

Bron: Rijksregister, NIS

5.3 De huishoudens en leeftijdsstructuur

Tabel 20 toont nogmaals aan dat de stedelijke bevolking uitdeint van de agglomeratie naar de rand. De groei van het aantal huishoudens in zowel de banlieue als de forensenwoonzone is namelijk sterker dan de groei van het aantal huishoudens in het Rijk. Dit heeft uiteraard belangrijke gevolgen voor de woningmarkt en het ruimtegebruik.

In de agglomeratie stijgt het aantal huishoudens minder snel, dan het rijksgemiddelde, waardoor ook de stadsgewesten in hun geheel achter blijven. De gemiddelde gezinsgrootte blijft wel onder de gemiddelde grootte van het rijk voor de centrale stad en de agglomeratie. Wanneer men de cijfers van 1991 projecteert op de nieuw afgebakende stadsgewesten bekomt men gelijklopende resultaten als wanneer men de geledingen onderling en met de gemiddeldes van het rijk vergelijkt. De gezinnen waren toen wel iets groter (voor de stadsgewesten 2,4 voor het Rijk 2,52; tegenover 2,29 en 2,38 voor 2003).

De gezinsverdunding in de agglomeratie evolueert dus minder sterk dan deze voor het Rijk, het zou kunnen dat de nieuwe samenstelling van de gezinnen reeds een evenwicht in de centrale steden en agglomeraties bereikt heeft.

Het is ook interessant de leeftijdsstructuur van de bevolking van de verschillende geledingen van het stadsgewest van naderbij te bekijken. In de centrale stad ligt het percentage jongeren hoger dan gemiddeld, en voornamelijk dan de leeftijdsgroep 25-34. Ook in de agglomeratie vertegenwoordigen ze een relatief groot aantal van de inwoners, in de banlieue echter keren de verhoudingen zich om en is het percentage 35-65 jarigen oververtegenwoordigd in vergelijking met het rijksgemiddelde. De ouderen (plus 65 jarigen) zijn op hun beurt licht oververtegenwoordigd in de centrale stad en agglomeratie. Dit wordt sterker benadrukt wanneer het aandeel plus 65 jarigen vergeleken wordt met het aandeel min 15 jarigen. Deze verhouding bedraagt voor de centrale steden 104, voor de agglomeratie 103 en voor de banlieue slechts 89. Voor het rijk is deze verhouding exact 100. Onderling zijn er echter grote verschillen tussen de stadsgewesten. Voor Oostende, als kustgemeente, ligt de verhouding het hoogst: 193 en voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest het laagst: 85. De banlieue kent in het algemeen een groter aandeel kinderen dan ouderen, slechts in 2 steden, namelijk Gent en Oostende is die verhouding omgekeerd. De verhouding voor het geheel van stedelijke leefcomplexen is vergelijkbaar met deze van het rijk. In de forensenwoonzone van Brugge zijn er opvallend veel ouderen (verhouding is 150), dit komt omdat de kustgemeenten Blankenberge en Knokke-Heist tot de forensenwoonzone behoren.

De leeftijdsstructuur is echter nog specifiekker dan blijkt uit de grote leeftijdsgroepen. De specifieke migratiefluxen naar en van de centrale stad, naar en van de banlieue veroorzaakt eigen leeftijdsstructuren die af te lezen zijn uit een opdeling naar leeftijdsgroepen per 5 jaar. Daarenboven is de leeftijdsstructuur van een stadsgewest ook vooral ingebed in de regionale bevolkingsstructuur en is bovendien de weerspiegeling van de demografische en socio-economische geschiedenis van het gewest of van de bredere omgeving.

Stadsgewest	centrale stad		agglomeratie		banlieue		stadsgewesten		forensenwoonzone		stedelijk leefcomplex							
	aantal 2003	gem. 1991 Grootte	aantal 2003	gem. 1991 Grootte	aantal 2003	gem. 1991 Grootte	aantal 2003	gem. 1991 Grootte	aantal 2003	gem. 1991 Grootte	aantal 2003	gem. 1991 Grootte						
Brussel	486404	1.06	2.06	643055	1.06	2.16	144520	1.17	2.56	787575	1.08	2.24	331301	1.13	2.47	1118876	1.10	2.31
Antwerpen	219276	1.00	2.08	317274	1.02	2.19	88681	1.18	2.65	405955	1.06	2.29	91418	1.14	2.51	497373	1.07	2.33
Luik	96396	1.00	1.92	221587	1.03	2.13	62529	1.14	2.51	284116	1.05	2.22	41524	1.14	2.52	325640	1.07	2.26
Gent	108105	1.05	2.12	123730	1.06	2.18	54898	1.16	2.57	178628	1.09	2.30	67463	1.13	2.49	246091	1.10	2.35
Charleroi	93661	1.04	2.14	129985	1.04	2.21	47023	1.10	2.46	177008	1.05	2.28	44648	1.12	2.48	221656	1.07	2.32
Subtotaal grote steden	1003842	1.03	2.06	1435631	1.05	2.17	397651	1.16	2.56	1833282	1.07	2.26	576354	1.13	2.48	2409636	1.08	2.31
Bergen	42665	1.08	2.14	83380	1.05	2.25	18147	1.10	2.44	101527	1.06	2.28	6965	1.06	2.45	108492	1.06	2.30
Leuven	43725	1.10	2.05	50961	1.11	2.14	21552	1.16	2.73	72513	1.12	2.31	23719	1.16	2.46	96232	1.13	2.35
Brugge	50359	1.08	2.32	50359	1.08	2.32	18542	1.14	2.63	68901	1.09	2.41	38307	1.15	2.30	107208	1.11	2.37
Namen	46493	1.13	2.28	46493	1.13	2.28	16807	1.21	2.71	63300	1.15	2.40	20756	1.14	2.56	84056	1.15	2.44
Kotrijk	31496	1.04	2.35	47014	1.06	2.39	12081	1.12	2.57	59095	1.07	2.43	29801	1.08	2.50	88896	1.07	2.45
Mechelen	32686	1.06	2.36	38041	1.07	2.40	15448	1.13	2.61	53489	1.09	2.46	6180	1.07	2.51	59669	1.09	2.46
Hasselt	29635	1.16	2.33	29635	1.16	2.33	21073	1.20	2.68	50708	1.18	2.48	7145	1.20	2.57	57853	1.18	2.49
Verviers	23887	1.08	2.21	33570	1.09	2.27	7317	1.25	2.65	40887	1.11	2.34	4051	1.16	2.68	44938	1.12	2.37
Oostende	34150	1.08	2.00	40248	1.10	2.06	3460	1.16	2.55	43708	1.11	2.10	12366	1.23	2.32	56074	1.13	2.15
Doornik	29194	1.05	2.31	29194	1.05	2.31	8028	1.05	2.51	37222	1.05	2.35	14713	1.07	2.52	51935	1.06	2.40
Genk	23019	1.14	2.76	23019	1.14	2.76	8711	1.26	2.70	31730	1.17	2.74	44337	1.17	2.70	76067	1.17	2.72
St.-Niklaas	28739	1.11	2.39	28739	1.11	2.39	6514	1.17	2.58	35253	1.12	2.43	10600	1.17	2.64	45853	1.13	2.48
Turnhout	4643	0.31	2.27	22027	1.15	2.36	8776	1.24	2.68	30803	1.18	2.45	24500	1.22	2.71	55303	1.20	2.56
Subtotaal regionale steden	420691	1.06	2.27	522680	1.09	2.30	166456	1.16	2.63	689136	1.11	2.38	243440	1.15	2.53	932576	1.12	2.42
Totaal	1424533	1.04	2.13	1958311	1.06	2.21	564107	1.16	2.58	2522418	1.08	2.29	819794	1.14	2.50	3342212	1.09	2.34

Aantal huishoudens Rijk: 1991: 3958576; 2001: 4283955; 2003: 4365454 gemiddelde grootte huishoudens Rijk 2003: 2.38; evolutie grootte 2003/1991: 1.10

Tabel 20: Aantal huishoudens, de gemiddelde grootte en de evolutie van de huishoudens op basis van de samenstelling 2001

Bron: Rijksregister, NIS

Stadsgewest	centrale stad				agglomeratie				banlieue						
	< 18	18 - 24	25 - 34	35 - 64	> 65	< 18	18 - 24	25 - 34	35 - 64	> 65	< 18	18 - 24	25 - 34	35 - 64	> 65
Brussel	22	9	17	37	15	22	9	16	38	16	22	8	12	42	16
Antwerpen	20	9	14	38	19	20	8	13	39	19	21	9	11	43	16
Luik	18	9	15	38	19	20	9	13	39	19	22	8	12	42	16
Gent	19	9	17	38	18	19	9	16	38	18	20	7	12	42	18
Charleroi	21	9	14	39	17	21	9	14	39	17	22	8	12	42	16
Subtotaal grote steden	21	9	16	37	17	21	9	15	39	17	22	8	12	42	16
Bergen	21	9	14	39	16	21	9	14	39	17	21	8	13	41	17
Leuven	18	9	20	36	17	18	9	18	37	17	22	8	12	43	16
Brugge	18	8	13	40	20	18	8	13	40	20	21	8	12	42	17
Namen	20	10	14	39	17	20	10	14	39	17	25	8	13	41	14
Kortrijk	19	9	12	39	20	20	9	12	40	20	21	9	12	41	17
Mechelen	21	9	14	38	18	21	8	13	39	18	21	8	11	43	17
Hasselt	17	9	14	42	18	17	9	14	42	18	20	9	13	44	14
Verviers	23	10	13	37	17	24	9	13	37	17	24	9	12	41	14
Oostende	16	7	11	41	25	17	7	11	41	24	21	8	12	42	18
Doornik	20	9	13	40	18	20	9	13	40	18	22	8	13	39	18
Genk	22	10	13	39	15	22	10	13	39	15	21	9	14	44	13
St.-Niklaas	20	9	13	40	19	20	9	13	40	19	20	8	13	43	16
Turnhout	18	9	13	42	18	19	9	13	42	17	21	9	11	44	15
Subtotaal regionale steden	19	9	14	39	18	20	9	13	40	18	22	8	12	42	16
Totaal	20	9	15	38	18	21	9	14	39	18	22	8	12	42	16

Rijk: <18: 21%; 18-24: 8%; 25-34: 13%; 35-64: 40%; >65: 17%

Tabel 21: Leeftijdsstructuur van de geleidingen van het stadsgewest: percentage tegenover de totale bevolking 2004

Bron: Rijksregister, NIS

Stadsgewest	centrale stad		agglomeratie		banlieue		stadsgewesten		forensenwoonzone		stedelijk leefcomplex				
	<15	15-65 >65/<15	<15	15-65 >65/<15	<15	15-65 >65/<15	<15	15-65 >65/<15	<15	15-65 >65/<15	<15	15-65 >65/<15			
Brussel	18	66	84	18	66	88	18	66	88	17	66	103	18	66	92
Antwerpen	17	64	116	17	64	115	17	67	90	17	66	103	17	65	107
Luik	15	66	124	16	65	113	18	66	87	18	65	89	17	65	104
Gent	16	66	115	16	66	113	17	65	104	16	65	112	16	66	110
Charleroi	18	65	99	18	65	98	18	66	93	19	65	88	18	65	95
Subtotaal grote steden	17	66	99	17	65	100	18	66	90	17	66	101	17	65	99
Bergen	17	66	95	18	66	93	18	65	95	18	66	98	18	66	94
Leuven	15	68	117	15	68	111	18	66	89	16	66	112	16	67	105
Brugge	15	65	131	15	65	131	17	66	96	14	64	150	15	65	130
Namen	16	66	107	16	66	107	20	66	67	18	66	82	18	66	90
Kortrijk	16	64	129	16	64	122	18	66	94	16	65	108	17	65	113
Mechelen	18	64	103	17	64	106	17	66	99	15	66	122	17	65	105
Hasselt	14	68	131	14	68	131	17	69	82	16	69	96	15	69	105
Verviers	19	64	92	20	64	86	20	66	72	21	66	61	20	64	80
Oostende	13	62	193	14	63	172	17	65	108	14	63	138	14	63	157
Doornik	17	65	108	17	65	108	18	64	100	17	65	92	17	65	102
Genk	18	67	85	18	67	85	18	70	72	17	69	87	17	68	84
St.-Niklaas	16	65	116	16	65	116	17	67	95	18	66	90	17	66	106
Turnhout	15	67	120	15	67	113	18	68	85	18	68	77	17	68	90
Subtotaal regionale steden	16	66	116	16	65	111	18	67	87	17	66	101	17	66	104
Totaal	17	66	104	17	65	103	18	66	89	17	66	101	17	66	100

Rijk: <15: 17%, 15-64: 66%, >65/<15: 100

Tabel 22: Leeftijdsgroepen naar de geledingen van het stedelijk leefcomplex, percentage tegenover de totale bevolking, 2004

Bron: Rijksregister, NIS

Tabel 23 geeft de evolutie weer van de leeftijdsstructuur. De leeftijdsstructuur van de verschillende geledingen is het resultaat van de migratiedynamiek van de laatste decennia. De grotere aanwezigheid van inwoners uit de leeftijdsgroep 40-54 jaar in de banlieue ten opzichte van de agglomeratie is in 2001-2004 groter geworden dan in 1991-94, hetgeen wijst op de veroudering binnen de banlieue van de eerder ingeweken groepen. Omdat een aantal van de eerste inwijkelingen de beslissing hebben genomen hun te grote villa en tuin om te ruilen voor een andere woonplaats worden ze vervangen door jonge volwassenen (met hun kinderen) zodat de leeftijdsstructuur vrij gemengd is en behalve voor die specifieke hoger vermelde leeftijdsgroepen vrij gelijkaardig.

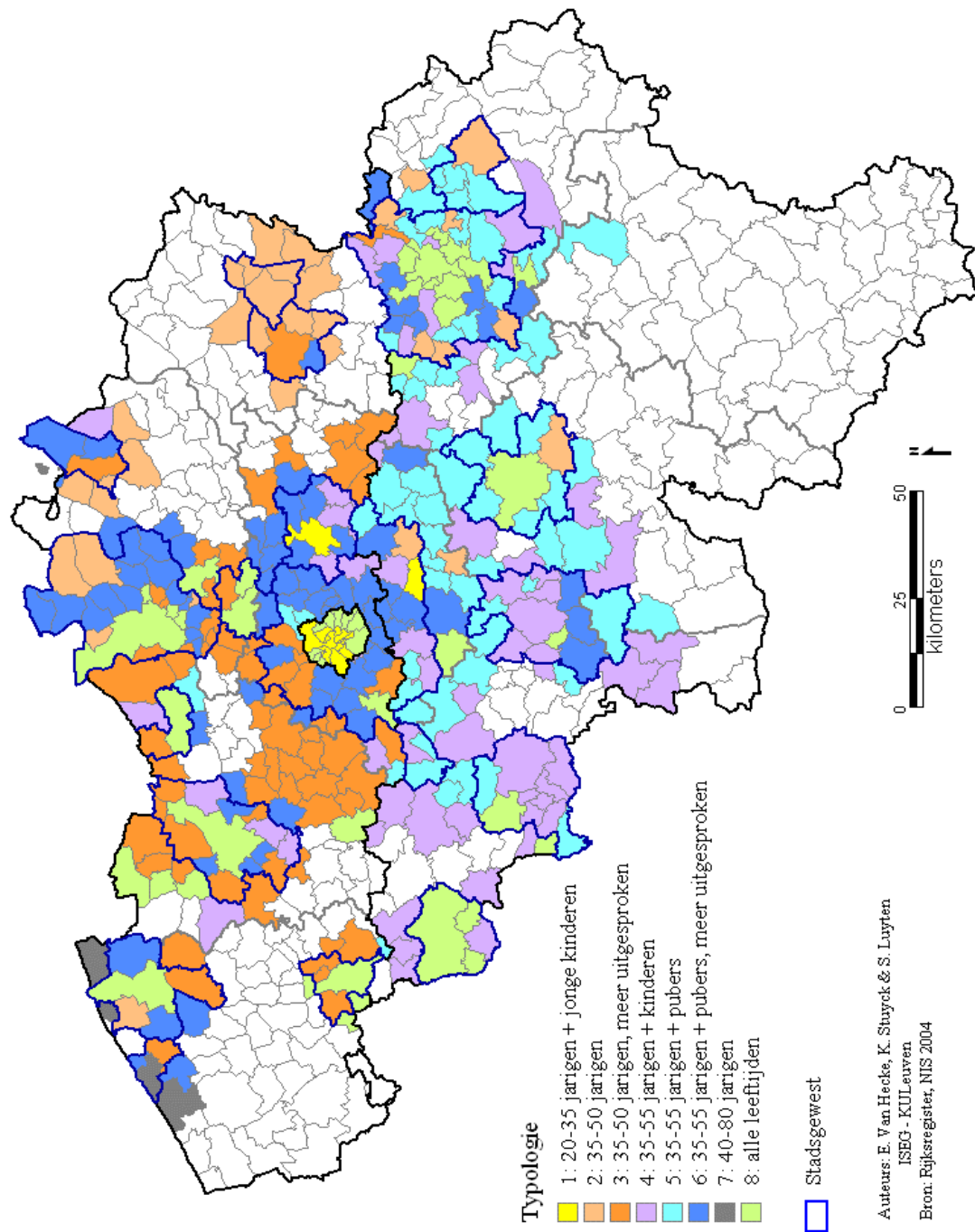
leeftijdsgroep	centrale stad		stadsrand		agglomeratie		banlieue		stadsgewest		forensenwoonzone	
	91-'94	01-'04	91-'94	01-'04	91-'94	01-'04	91-'94	01-'04	91-'94	01-'04	91-'94	01-'04
< 18 jaar	20	20	22	21	21	21	23	22	21	21	22	21
18 - 24 jaar	9	9	9	8	9	9	9	8	9	9	9	8
25 - 29 jaar	8	8	7	6	8	7	7	6	8	7	8	6
30 - 39 jaar	15	15	15	14	15	15	16	15	15	15	16	15
40 - 54 jaar	18	20	19	22	18	21	20	23	19	21	19	22
55 - 64 jaar	11	10	12	11	11	10	11	11	11	11	11	11
≥ 65 jaar	17	18	15	18	17	18	13	16	16	17	15	17
totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Tabel 23: Bevolking naar leeftijdsgroep van alle stadsgewesten (%)

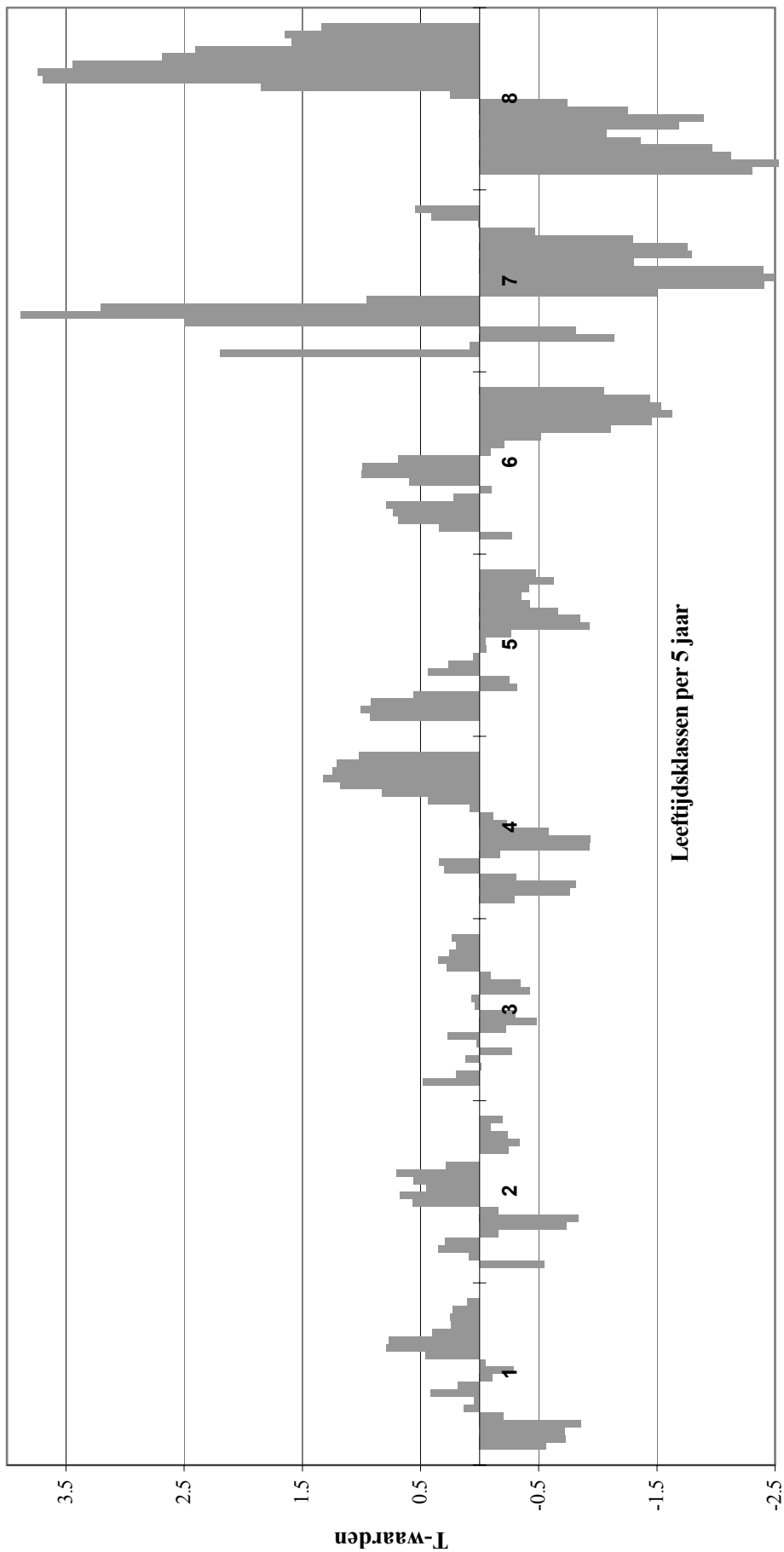
Bron: Rijksregister, NIS

Om de verschillen in leeftijdsstructuur tussen en binnen de stadsgewesten in kaart te brengen, werd een clusteranalyse uitgevoerd. Deze analyse groepeerde gemeenten naar hun gelijkenissen zodanig dat enerzijds binnen eenzelfde cluster de variatie van de verschillende variabelen, in dit geval leeftijdsgroepen, minimaal is en anderzijds tussen twee clusters maximaal. De analyse werd uitgevoerd op alle gemeenten van de stedelijke leefcomplexen. Door dus ook de forensenwoonzone mee in de analyse op te nemen komt ook de bredere demografische inbedding van het stadsgewest tot uiting. Deze gemeenten kunnen op die manier onderverdeeld worden in acht clusters (zie figuur 3). Figuur 4 toont per cluster het gemiddelde profiel van de gemeenten die tot de cluster behoren. Het profiel bestaat uit de T-waarden van de variabelen, dit is een gestandaardiseerde gemiddelde waarde van elke variabele. Uit de kaart kan men aflezen dat de stadsgewesten Hasselt, Genk en Turnhout tot het geheel van de Kempen met een minder verouderde leeftijdsstructuur behoort. Zo is ook de leeftijdsstructuur van veel gemeenten van de forensenwoonzone van Mechelen, Gent, Kortrijk en het Vlaamse deel van de Brusselse forensenwoonzone de weerspiegeling van de door suburbanisatie beïnvloede verouderde bevolking. Veel centrale steden hebben enerzijds een verouderd karakter en anderzijds zijn er relatief veel jonge volwassenen en minder kinderen aanwezig. De centrale gemeenten van Brussel, Leuven en Louvain-la-Neuve vertonen daarentegen een specifieke structuur: een geringe veroudering, een sterke afwijking van volwassenen van 20 tot 34(39) jaar en veel kinderen jonger dan 5 jaar. De oorzaken verschillen naargelang de gemeenten: hoog aandeel allochtonen of hoog aandeel universitair. De sterk gesuburbaniseerde gemeenten kennen een iets verschillend leeftijdsprofiel in Vlaanderen dan in Brussel. In het Waalse deel van het Brussels leefcomplex vertonen de meeste gemeenten een 'Waal profiel'. Dat Waals profiel is jonger dan dat van Vlaanderen: er zijn meer jonge volwassenen (de suburbanisatie gebeurt op iets jongere leeftijd in Wallonië dan in Vlaanderen) en meer jonge kinderen. Waar de twee soorten gemeenten voorkomen sluiten die met een meer verouderde structuur logischerwijze dichter aan bij de stad (cfr; Luik, Charleroi, Waals Brabant).

Dat het saldo van de leeftijdsgroep 18-24 jaar en 25-29 jaar fors positiever is geworden, mag niet tot de conclusie leiden dat het absoluut aantal jongeren in de kernsteden is toegenomen. De leeftijdsstructuur van de kernsteden en de andere geledingen van de stadsgewesten zijn uiteraard wel beïnvloed door de leeftijdsspecifieke migratiebewegingen maar zijn in de eerste plaats bepaald door de veranderingen die zijn opgetreden in de geboortecijfers in de loop van de 20ste eeuw. Zo is de groep van de 18-29 jarigen in absolute termen afgenomen in de kernsteden terwijl de totale bevolking stabiel bleef. De forse stijging van het migratiesaldo van die leeftijdsgroep in de kernsteden is dus een ander verhaal.

Figuur 3: Typologie van de gemeenten van het stedelijk leefcomplex naar leeftijdsklassen

Figuur 4: Clusterprofielen, T-waarden van de leeftijdsklassen (0-5, 5-10, ..., 95+) per cluster

Bron: Rijksregister, NIS 2004

DE FINANCIËLE DRAAGKRACHT VAN DE BEVOLKING

(zie tabel 24)

De stadsgewesten concentreren 56 % van de bevolking en 57 % van het totaal belastbaar inkomen van de Belgische bevolking. Het gemiddelde inkomen per inwoner van een stadsgewest is 2,3 % hoger dan gemiddeld. Dit betekent tevens dat het inkomen in de stadsgewesten bijna 5% hoger is dan gemiddeld buiten de stadsgewesten. Het gemiddelde inkomen per inwoner voor de stadsgewesten bedroeg in 2001 (aanslagjaar 2002) 12.073 euro tegen 11.802 euro voor het rijk. De verschillen zijn iets groter tussen de geledingen van de stadsgewesten maar het zijn de vooral de stadsgewesten zelf die onderling sterk verschillen. Ze zijn een weerspiegeling van de economische dynamiek en specifieke economische activiteiten van de regio's.

Het gemiddelde inkomen per inwoner is in de centrale steden 6,5% lager dan het gemiddelde voor het stadsgewest, voor de agglomeraties in hun geheel is dit 2,4% terwijl dat van de banlieue 7,6% hoger ligt.

Het gemiddelde inkomen is het laagst in het stadsgewest Charleroi, nl. 16,3% lager dan het gemiddelde van de stadsgewesten, terwijl dat van Gent 9% hoger ligt. Binnen de regionale steden heeft Verviers het laagste inkomen, nl. 15,7% onder het gemiddelde en Leuven het hoogste inkomen, nl. 22,2% boven het gemiddelde.

De verschillen tussen de steden zijn binnen de geledingen nog groter, hoewel 'arme' stadsgewesten dit doorgaans zijn over alle geledingen en omgekeerd voor de rijkere. Evenwel blijft steeds het inkomensverschil tussen centrale stad en banlieue bestaan. Zo blijft de voornoemde rangorde van de 4 stadsgewesten ook gelden voor hun centrale stad. Op niveau van de ban

lieue, heeft Brussel de rijkste banlieue en Charleroi de armste voor wat de grote steden betreft. Het gemiddeld inkomen in de Brusselse banlieue is 25% hoger dan in die van Charleroi. Voor de regionale steden staat de banlieue van Leuven voorop met een inkomen dat 43% hoger ligt dan dat van Doornik. Deze telt wel zeer weinig inwoners en is wellicht minder representatief. In het algemeen gesproken zijn er dus grote regionale verschillen.

Het gemiddelde inkomen van de stadsgewesten is in vergelijking met het rijksgemiddelde afgenomen tussen 1991 en 2001. Daarentegen zijn de contrasten tussen de geledingen groter geworden. Het gemiddelde inkomen van het Rijk nam met 23% toe, die van de stadsgewesten met 21%. Het gemiddelde inkomen van de centrale steden nam met 18% toe, van de agglomeraties in hun geheel met 19% en van de banlieue met 27%. Dit is ook zo met regionale verschillen: het inkomen in het stadsgewest Gent ging er met 29% op vooruit tegen 20% voor Charleroi en maar 16% voor Luik. Bij de regionale steden steeg het inkomen van het stadsgewest Leuven met 28% terwijl dat van Verviers er maar 16% op vooruitging. De grootste groeier was Genk (+34%).

Stadsgewest	centrale stad		agglomeratie		banlieue		stadsgewest		forensenwoonzone		stedelijk leefcomplex	
	2001	2001/1991	2001	2001/1991	2001	2001/1991	2001	2001/1991	2001	2001/1991	2001	2001/1991
Brussel	10638	1.10	11702	1.14	14194	1.25	12229	1.16	12809	1.27	12416	1.20
Antwerpen	12156	1.20	12850	1.20	13482	1.27	13010	1.22	12607	1.28	12930	1.23
Luik	9990	1.10	10294	1.13	12128	1.23	10747	1.16	11127	1.26	10800	1.17
Gent	12902	1.30	13241	1.30	13009	1.28	13161	1.29	12199	1.32	12879	1.30
Charleroi	9532	1.17	9602	1.18	11337	1.26	10101	1.20	10501	1.25	10186	1.21
Subtotaal grote steden	11056	1.15	11678	1.17	13217	1.26	12059	1.19	12404	1.27	12148	1.21
Bergen	10393	1.20	9983	1.23	11465	1.31	10288	1.25	9920	1.28	10263	1.25
Leuven	14376	1.23	14662	1.25	14931	1.34	14756	1.28	13134	1.31	14337	1.29
Brugge	12690	1.26	12690	1.26	12002	1.32	12487	1.28	12440	1.26	12471	1.27
Namen	11666	1.17	11666	1.17	12091	1.30	11792	1.20	10705	1.25	11511	1.22
Kortrijk	12323	1.22	12129	1.22	11443	1.29	11980	1.24	11526	1.23	11827	1.23
Mechelen	13234	1.26	13659	1.28	14402	1.33	13887	1.29	12188	1.31	13707	1.30
Hasselt	13636	1.30	13636	1.30	12466	1.35	13112	1.32	12367	1.41	13016	1.33
Verviers	9791	1.12	9754	1.13	11887	1.24	10177	1.16	10819	1.17	10242	1.16
Oostende	11544	1.20	11533	1.21	11048	1.29	11486	1.21	10990	1.25	11369	1.22
Doornik	11021	1.21	11021	1.21	9942	1.24	10774	1.22	9482	1.19	10388	1.21
Genk	11213	1.36	11213	1.36	11843	1.29	11383	1.34	10745	1.30	11014	1.32
Sint-Niklaas	12283	1.26	12283	1.26	11875	1.34	12203	1.28	12875	1.35	12368	1.29
Turnhout	12693	1.24	12841	1.26	12196	1.26	12640	1.26	11723	1.26	12211	1.26
Subtotaal regionale steden	12125	1.23	11971	1.24	12482	1.31	12107	1.26	11506	1.27	11943	1.26
Totaal	11405	1.18	11761	1.19	12996	1.27	12073	1.21	12134	1.27	12089	1.23

Totaal Rijk: 1991: 9571 €, 2001: 11802 € Evolutie (2001/1991): 1.23

Tabel 24: Totaal belastbaar inkomen per inwoner in euro naar de geledingen van de stedelijke leefcomplexen 2001 (index 1991=100)

Bron: Financiële statistieken, NIS

De suburbanisatie heeft voor velen het verwerven van een eigen woning als doel, voor allen het opzoeken van een ‘groenere’ of ‘aangenamere’ omgeving. In de SEE werd een vraag gesteld over de perceptie van de omgeving wat rust/lawaai, luchtvervuiling, netheid van de omgeving en uitzicht van nabije gebouwen betreft. Hieruit kan men afleiden of de inwoners van de banlieue hun omgeving veel hoger waarderen dan die van de centrale stad. De cijfers staan in tabel 25. De verschillen tussen de centrale stad en de banlieue zijn groot. Ze zijn groter voor de grote steden dan voor de regionale steden omdat de centrale regionale steden beter worden beoordeeld dan de grote steden terwijl de verschillen inzake banlieue klein zijn. Bij de grote steden zijn het Luik en Charleroi die het minst aangenaam worden bevonden wat omgeving betreft, bij de regionale steden Bergen en Mechelen. Gent heeft de meest gunstige cijfers (wordt beïnvloed door het feit dat Gent veel ‘buitenwijken’ telt binnen de eigen gemeentegrenzen) als grote stad maar het verschil met Antwerpen en Brussel (BHG) is niet groot. Bij de regionale steden scoren Brugge, Hasselt en Genk het beste. Bij de banlieues scoort die van Antwerpen het beste voor de grote steden en die van Charleroi het minst goed; bij de regionale steden hebben Brugge, Genk en Hasselt veel betere scores dan die van Bergen, Kortrijk en Doornik. De stadsrand van de grote steden scoort beter dan de centrale stad maar in Charleroi is het verschil klein; in de regionale steden is er praktisch geen verschil. Ten slotte zijn de waarden van de forensenwoonzone iets zwakker dan die van de banlieues. Mensen trekken dus bij voorkeur naar de banlieue.

In ruil voor die aangenamere omgeving moeten de bewoners van de banlieue niet veel inboeten aan materiële faciliteiten. Dit blijkt uit de antwoorden op een andere vraag van de SEE omtrent het niveau van de aangeboden faciliteiten in de buurt qua aanbod van openbaar vervoer, winkels, onderwijs, sociale voorzieningen, cultuur- en recreatieaanbod (zie tabel 26). De verschillen tussen centrale stad en banlieue zijn veel kleiner dan voor de hierboven aangegeven omgevingsvariabelen. In de banlieue is het percentage dat vindt dat die faciliteiten ruim aanwezig zijn iets lager dan in de centrale stad maar in die centrale stad vinden 21% van de bewoners dat die slecht voorzien is tegen 25% voor de banlieue. Er zijn quasi geen verschillen tussen grote steden en regionale steden noch voor de stad noch voor de banlieue, althans wat het gemiddelde betreft. De individuele verschillen zijn groter. In Luik en Charleroi vindt de bevolking weerom dat de voorzieningen minder ruim aanwezig zijn dan in de andere grote steden en de verschillen zijn vooral groot tussen de regionale steden: Bergen, Doornik, Mechelen en Verviers scoren het zwakst, Genk, Hasselt, Brugge en Oostende scoren het hoogst. Voor de banlieues worden meestal dezelfde rangordes waargenomen. De perceptie van de aanwezigheid aan voorzieningen is gelijkaardig in de banlieue en de forensenwoonzone. Dit wijst duidelijk op de goede uitbouw van handel en diensten over het hele territorium en bij een mindere aanwezigheid zal de toegenomen mobiliteit dit zonder problemen compenseren zonder dat er een erg negatieve perceptie aan gekoppeld is.

Stadsgewest	centrale stad		agglomeratie		banlieue		stadsgewest		forensenwoonzone		stedelijk leefcomplex	
	% weinig aangenaam	% erg aangenaam	% weinig aangenaam	% erg aangenaam	% weinig aangenaam	% erg aangenaam	% weinig aangenaam	% erg aangenaam	% weinig aangenaam	% erg aangenaam	% weinig aangenaam	% erg aangenaam
Brussel	25	20	22	24	11	39	20	27	11	34	17	29
Antwerpen	24	20	20	25	9	43	18	29	12	35	16	30
Luik	29	15	24	19	11	39	21	23	10	38	20	25
Gent	22	22	20	25	12	37	17	29	9	39	15	32
Charleroi	30	14	28	15	13	34	24	20	13	32	22	23
Subtotaal	25	19	22	23	11	39	20	26	11	35	18	28
Grote steden												
Bergen	23	19	22	19	16	31	21	21	13	28	21	21
Leuven	18	25	17	26	9	42	14	31	11	36	13	32
Brugge	10	35	10	35	6	48	9	38	7	46	8	41
Namen	16	30	16	30	7	45	13	34	11	38	13	35
Kortrijk	13	29	13	30	9	33	12	30	11	31	12	31
Mechelen	21	22	19	26	10	38	16	29	8	43	15	31
Hasselt	11	36	11	36	8	42	10	38	7	42	10	39
Verviers	18	26	17	27	6	53	15	32	9	43	15	33
Oostende	14	30	13	32	7	43	12	33	7	45	11	36
Doornik	15	27	15	27	11	34	14	29	12	31	13	30
Genk	12	37	12	37	7	48	10	40	11	37	11	38
St.-Niklaas	16	28	16	28	9	40	15	30	9	41	13	33
Turnhout	13	29	12	34	6	49	10	38	7	47	9	42
Subtotaal	15	29	15	28	9	42	14	32	10	39	13	34
Regionale steden												
Totaal	22	22	20	24	10	40	18	28	11	36	16	30

Rijk: 15% "weinig aangenaam", 32% "erg aangenaam"

Tabel 25: Appreciatie van de kwaliteit van de directe omgeving (lucht, lawaai en netheid van de omgeving en uitzicht van de gebouwen)

Bron: NIS – SEE 2001

Stadsgewest	centrale stad		agglomeratie		banlieue		stadsgewest		forensenwoonzone		stedelijk leefcomplex	
	% slecht voorzien	% heel goed voorzien	% slecht voorzien	% heel goed voorzien	% slecht voorzien	% heel goed voorzien	% slecht voorzien	% heel goed voorzien	% slecht voorzien	% heel goed voorzien	% slecht voorzien	% heel goed voorzien
Brussel	20	25	20	24	25	19	21	23	27	17	23	21
Antwerpen	17	25	16	26	18	21	17	25	21	21	17	24
Luik	27	21	27	20	32	16	28	19	34	16	29	19
Gent	19	25	19	25	21	20	20	23	22	20	21	23
Charleroi	27	19	28	18	33	15	29	17	34	15	30	17
Subtotaal Grote steden	20	24	21	23	25	19	22	22	27	18	23	21
Bergen	32	16	31	16	34	16	31	16	34	15	31	16
Leuven	17	26	18	25	25	17	20	22	25	17	21	21
Brugge	14	29	14	29	19	23	16	28	13	31	15	29
Namen	30	20	30	20	35	15	32	19	32	18	32	18
Kortrijk	18	22	18	21	16	21	18	21	19	20	18	21
Mechelen	24	19	23	20	21	19	23	19	17	21	22	20
Hasselt	15	32	15	32	20	20	17	27	24	17	18	26
Verviers	30	19	31	18	32	17	31	18	30	17	31	18
Oostende	16	29	16	29	18	22	16	28	20	24	17	27
Doornik	29	17	29	17	27	18	29	18	29	15	29	17
Genk	14	34	14	34	16	25	15	31	20	21	18	25
St.-Niklaas	21	21	21	21	21	20	21	21	24	17	22	20
Turnhout	19	23	18	22	20	17	19	21	20	19	19	20
Subtotaal Regionale steden	22	24	22	23	24	19	23	22	22	21	22	22
Totaal	21	24	21	23	25	19	22	22	25	19	23	21

Rijk: "slecht voorzien": 23%; "goed voorzien": 21 %

Tabel 26: *Appreciatie van het niveau van de faciliteiten aangeboden in de buurt*

Bron: NIS – SEE 2001

5.4 De werkgelegenheid naar woon- en werkplaats

Het aanbod aan tewerkstelling is bij uitstek een bestaansreden voor een stadsgewest en indicatoren hiervoor zijn goede maatstaven voor de grootte van de stadsgewesten.

Wanneer men internationale vergelijkingen maakt van de afbakeningen van stadsgewesten is dit de enige indicator die overal voorkomt en voor veel landen ook de enige norm. Veelal weerspiegelt de naamgeving het belang van de werkgelegenheid, men spreekt bijvoorbeeld over: *travel-to-work area*, *commuter catchment area*, *commuting zones*, *regional labour centre* hetgeen een engere definiëring is dan het hier gehanteerde begrip ‘stadsgewest’. De loutere relatie met het werk wordt wel gehanteerd bij de afbakening van de forensenwoonzone waar de pendel het enig afbakeningscriterium is voor de buitenste grens van het ‘stedelijk leefcomplex’ of *Functional Urban Region*.

Het aspect werkgelegenheid kan vanuit twee verschillende ruimtelijke invalshoeken bekeken worden. Enerzijds vanuit het stadsgewest als woonplaats van de actieve woonbevolking waarbij de meeste tewerkgesteld zijn in de agglomeratie en dan voornamelijk in de centrale stad terwijl de woonplaats eerder de agglomeratie of de banlieue is. Dit geeft tot dagelijkse centripetale pendelverplaatsingen. Anderzijds kan het stadsgewest beschouwd worden als een plaats van tewerkstelling, waar mensen zowel van binnen als van buiten het stadsgewest komen werken. Stadsgewesten treden specifiek op als polen van tewerkstelling: de actieve werkbevolking overschrijdt immers de actieve woonbevolking. Nog heel wat dagelijkse pendelaars komen uit de forensenwoonzone en zelfs van verder afgelegen steden en gemeenten.

Een nauwkeurig saldo berekenen qua werkgelegenheid of een werkgelegenheidscoëfficiënt is helaas niet mogelijk omdat in de sociaal-economische enquête veel burgers hun tewerkstellingsplaats niet of onnauwkeurig hebben aangeduid. Hierdoor is de actieve bevolking naar werkplaats uit de SEE berekend merkbaar lager dan de actieve bevolking naar woonplaats. Beide met elkaar vergelijken leidt tot het verschijnsel dat veel stadsgewesten een tewerkstellingscoëfficiënt hebben lager dan één, hetgeen niet met de realiteit strookt. Dit betekent dat beide aspecten afzonderlijk moeten benaderd worden. Voor de actieve woonbevolking wordt gebruik gemaakt van de gegevens uit de sociaal-economische enquête, voor de actieve werkbevolking wordt gebruik gemaakt van de gegevens uit de sociale verzekering, nl. van de RSZ (Rijksdienst voor Sociale Zekerheid) en van de RSVZ (Rijksdienst voor Sociale Verzekering van Zelfstandigen). Voor de bezoldigde werknemers (RSZ) wordt gebruik gemaakt van de gedecentraliseerde statistiek, dus de gemeente van tewerkstelling. Voor de zelfstandigen (RSVZ) is er wel een probleem, deze worden namelijk geregistreerd op het adres van hun wettelijke woonplaats. In de meeste gevallen vallen woon- en werkgemeente samen. De uitzonderingen komen echter vaak net binnen het stadsgewest voor. We denken dan aan zelfstandigen die in het stadscentrum een handels- of dienstenzaak hebben en die in de banlieue wonen. Er is dus een zekere overschatting van de tewerkstelling van de zelfstandigen in de banlieue en een onderschatting in de agglomeratie, hoofdzakelijk in de centrale stad. Er wordt – om dubbeltellingen te vermijden - alleen maar rekening gehouden met de zelfstandigen in hoofdberoep. Rekening houdend met de beperkingen van de werkplaats in de sociaal-economische enquête worden zowel het gewicht van de stadsgewesten in het gehele Belgische grondgebied als de evolutie tussen 1991 en 2001 berekend aan de hand van RSZ en RSVZ statistieken. Bij de volkstelling van 1991 waren de gegevens over de tewerkstellingsplaats immers ook onvolledig. De slechte registratie van het werkadres brengt ook onnauwkeurigheden teweeg bij de kwantificering van de pendel.

Dat stadsgewesten tewerkstellingsconcentraties zijn, blijkt duidelijk uit de cijfers (zie tabel 13 en 27): 56% van de bevolking woont er, maar 65% van de tewerkstelling is er geconcentreerd. Binnen het

stadsgewest is de concentratie nog groter aangezien de centrale steden 44% van de tewerkstelling van het rijk opnemen. De dichtheid van tewerkstelling kan ook uitgedrukt worden ten opzichte van de bevolking (zie tabel 27). De centrale steden tellen 60 tewerkgestelden per 100 inwoners, voor de agglomeraties in hun geheel is dit 52 en voor de banlieue slechts 27. De forensenwoonzones stemmen logischerwijze niet overeen met tewerkstellingsconcentraties: de verhouding bedraagt er 28/100 inwoners. Voor het Rijk is de gemiddelde verhouding 39/100. Er zijn belangrijke verschillen tussen de stadsgewesten: het Brusselse stadsgewest behaalt de hoogste waarde, namelijk 56 tewerkgestelde per 100 inwoners. De Vlaamse stadsgewesten (Gent, 48; Antwerpen, 45) halen duidelijk hogere cijfers dan de Waalse (Luik, 35; Charleroi, 32). Het gemiddelde voor de grote steden is van dezelfde grootteorde als die van de regionale steden en binnen de regionale steden zijn de verschillen ook uitgesproken met de laagste waarde voor Bergen en de hoogste waarde voor Genk. In Wallonië zijn de waarden systematisch laag behalve voor Namen. In Vlaanderen heeft Oostende de laagste waarde (36), gekenmerkt gevolgd door Sint-Niklaas (40). De lage waarde voor Oostende kan ook beïnvloed worden door het hoge aandeel ouderen in de totale bevolking van dit stadsgewest. De andere regionale steden scoren opvallend hoger. Het zijn de banlieues van Brussel en Kortrijk die de hoogste waarde vertonen.

Tabel 27 laat zien hoe deze concentratie aan tewerkstelling evolueert. In 2001 waren er 46 en in 1991 waren er 43 tewerkgestelde per 100 inwoners in de 18 stadsgewesten. Maar ook op rijksniveau nam deze waarde toe. Deze stijging van de tewerkstelling moet in verband gebracht worden met de toenemende deelname van vrouwen aan de arbeidsmarkt eventueel op deeltijdse basis. De RSZ cijfers geven het totaal aantal tewerkgestelde maar een niet onbelangrijk deel hiervan is deeltijds tewerkgesteld. In 1991 concentreerden de stadsgewesten 65,3% van de tewerkstelling en in 2001 64,8% (beide cijfers op basis van de afbakening 2001). Er is dus een lichte afname van de concentratie en deze doet zich nog meer uitgesproken voor binnen de stadsgewesten: De centrale steden concentreerden 46,3% in 1991 en nog 44,3% in 2001; voor de agglomeraties is dit 56,5 en 55,0 % terwijl de decentralisatie in de cijfers van de banlieue af te lezen zijn: haar aandeel steeg van 8,8% naar 9,8%.

De evolutie is verschillend naar stadsgewest en er is algemeen ook een evolutieverschil tussen grote steden en regionale steden. Terwijl de stadsgewesten van de grote steden trager (+ 7%) evolueerden, was de toename in de stadsgewesten van de regionale steden groter (+ 11%) dan de gemiddelde rijksevolutie (+9%). Daarentegen was de suburbanisatietrend minder uitgesproken: + 23% voor de banlieues van de grote steden en + 14% voor de banlieues van de regionale steden. Deze cijfers staan dan ook in verband met de evolutie van de tewerkstelling in de centrale steden: slechts + 1% voor de grote steden en +11% als gemiddelde voor de regionale steden. Op niveau van de stadsgewesten evolueerden alleen Gent en Brussel sneller dan het rijksgemiddelde bij de grote steden. Bij de regionale steden waren Mechelen (+28%), Genk (+ 22%) en Leuven (+ 21%) de grootste groeiers. De groei in Charleroi, Verviers en Oostende lag bijna 10% onder het gemiddelde.

Stadsgewest	centrale stad		agglomeratie		banlieue		stadsgewesten		forensenwoningzone		stedelijk leefcomplex						
	2001	2001/ 1991	2001/ 1991	per 100 inw.	2001	2001/ 1991	2001/ 1991	per 100 inw.	2001	2001/ 1991	2001	2001/ 1991					
Brussel	650107	1.03	842105	1.08	62	123776	1.28	34	965881	1.10	56	216452	1.07	27	1182333	1.09	47
Antwerpen	261948	0.97	342036	1.00	50	68025	1.24	29	410061	1.03	45	80517	1.13	35	490578	1.04	43
Luik	101775	0.98	182651	0.99	39	34054	1.12	22	216705	1.01	35	25778	1.08	25	242483	1.02	33
Gent	145739	1.11	156145	1.12	59	38082	1.19	27	194227	1.13	48	51899	1.09	31	246126	1.12	43
Charleroi	85289	0.96	102732	0.97	36	24757	1.17	21	127489	1.00	32	24492	1.04	22	151981	1.01	30
Subtotaal grote steden	1244858	1.01	1625669	1.05	53	288694	1.23	29	1914363	1.07	47	399138	1.08	28	2313501	1.07	42
Bergen	42544	1.13	59727	1.07	32	10105	0.89	23	69832	1.04	30	2640	0.98	15	72472	1.04	29
Leuven	63684	1.20	67577	1.20	63	12378	1.24	21	79955	1.21	48	16041	1.20	28	95996	1.21	43
Brugge	63816	1.09	63816	1.09	55	13611	1.10	28	77427	1.09	47	27670	1.06	32	105097	1.08	42
Namen	55882	1.16	55882	1.16	53	9220	1.19	21	65102	1.17	44	12682	1.08	24	77784	1.15	39
Kortrijk	43512	0.99	60435	1.01	53	10872	1.10	35	71307	1.02	49	25585	1.02	35	96892	1.02	44
Mechelen	38860	1.28	42735	1.27	48	9305	1.32	23	52040	1.28	40	3563	1.20	23	55603	1.27	38
Hasselt	49529	1.11	49529	1.11	72	15494	1.12	28	65023	1.11	53	5257	1.26	29	70280	1.12	49
Verviers	22022	0.97	26788	0.97	35	4028	1.08	21	30816	0.98	32	3158	1.23	29	33974	1.00	32
Oostende	28776	0.98	30751	0.99	38	1887	1.19	21	32638	1.00	36	6467	1.10	23	39105	1.01	33
Doornik	30094	1.04	30094	1.04	45	3317	0.98	17	33411	1.04	38	9572	1.14	26	42983	1.06	35
Genk	40840	1.20	40840	1.20	65	6824	1.39	29	47664	1.22	55	33795	1.26	29	81459	1.24	40
St.-Niklaas	31169	1.08	31169	1.08	46	3158	1.40	19	34327	1.10	40	5828	1.26	21	40155	1.12	36
Turnhout	28684	1.10	31010	1.11	61	4500	1.10	19	35510	1.11	48	21636	1.16	33	57146	1.13	41
Subtotaal regionale steden	539412	1.11	590353	1.10	49	104699	1.14	24	695052	1.11	43	173894	1.14	29	868946	1.11	39
Totaal	1784270	1.04	2216022	1.06	52	393393	1.20	27	2609415	1.08	46	573032	1.10	28	3182447	1.08	41
% Rijkstotaal	44	-1.96	55	-1.42		10	+0.93		65	-0.49		14	+0.12		79	-0.37	

Totaal Rijk: 1991: 3701745; 2001: 4026048 2001/1991: 1.09 per 100 inwoners: 39 %

Tabel 27: Evolutie werkenden RSZ en RSVZ op basis van de samenstelling 2001

Bron: RSZ & RSVZ

Aangezien de centrale steden en agglomeraties van de stadsgewesten beschouwd worden als tewerkstellingsplaatsen en de bepaling van de grootte van hun banlieue en de forensenwoonzone voor een deel berust op de tewerkstellingsrelatie met dit centrum van het stadsgewest is het interessant om de evolutie van de bevolking te plaatsen tegenover de evolutie van de tewerkstelling. Tabel 28 geeft hiervoor de verhouding weer van deze twee evoluties. Indien die verhouding groter is dan 1, dan is de bevolkingsevolutie lager dan de evolutie in tewerkstelling; is ze kleiner dan 1 dan is de bevolkingsevolutie sterker dan de evolutie in tewerkstelling.

Over het algemeen is de tewerkstelling in de verschillende geledingen van het stedelijk leefcomplex sterker geëvolueerd dan de bevolking. Dit is vergelijkbaar met de verhouding voor het rijk: de bevolking nam in die periode toe met 3% terwijl de tewerkstelling toenam met 9 %, de verhouding is dan 1.06. Enkel de banlieue wijkt sterk van deze rijksverhouding af.

Stadsgewest	centrale stad	agglomeratie	banlieue	stadsgewest	forensen-woonzone	stedelijk leefcomplex
Brussel	1.02	1.06	1.18	1.07	1.02	1.05
Antwerpen	1.02	1.02	1.14	1.03	1.07	1.03
Luik	1.03	1.02	1.05	1.01	1.01	1.01
Gent	1.14	1.13	1.13	1.12	1.06	1.11
Charleroi	0.98	0.99	1.14	1.01	1.00	1.01
Subtotaal grote steden	1.03	1.05	1.15	1.06	1.03	1.05
Subtotaal regionale steden	1.10	1.10	1.06	1.08	1.08	1.08
Totaal	1.05	1.06	1.12	1.06	1.05	1.06

(Rijk= 1,06)

Tabel 28: Evolutie werkende (RSZ + RSVZ) 2001/1991 tegenover de evolutie bevolking 2001/1991

Bron: RSZ & RSVZ

WERKLOOSHEID

Terwijl de stadsgewesten 56% van de bevolking concentreren, herbergen ze 64% van de werklozen. Op niveau van de agglomeratie is dit respectievelijk 42% en 54%. De werkloosheidsgraad (aantal werklozen ten opzichte van de bevolking 20-64 jaar) is 1/4 hoger dan het rijksgemiddelde in de centrale steden en is 1/3 lager in de banlieue. Daarenboven steeg de werkloosheidsgraad in de centrale steden en daalde in de banlieue in de periode 1991-2001. De verschillen worden dus groter. Maar nog groter dan de verschillen tussen agglomeratie en banlieue zijn de verschillen tussen de stadsgewesten waar de werkloosheid bepaald wordt door regionale componenten. Zo is de werkloosheidsgraad in de stadsgewesten Bergen en Charleroi 6 keer hoger dan in het stadsgewest Leuven (tabel 29). De stadsgewesten Charleroi, Luik, Bergen, Doornik en Verviers kennen een hoge werkloosheid. Het stadsgewest Namen heeft de laagste waarden voor de Waalse stadsgewesten maar ook nog die ligt hoger dan het rijksgemiddelde. Genk en Oostende hebben de hoogste waarden voor Vlaanderen. Genk komt daarmee aan het rijksgemiddelde. Door de relatief hoge werkloosheid in het BHG heeft het stadsgewest Brussel een werkloosheidsgraad dat hoger ligt dan het rijksgemiddelde.

Stadsgevest	centrale stad		agglomeratie		banlieue		stadsgewesten		forensenwoonzone		stedelijk leefcomplex							
	1991	2001	1991	2001	1991	2001	1991	2001	1991	2001	1991	2001						
Brussel	7	9	2.4	6	8	1.1	4	4	0.1	6	7	0.9	5	4	-0.5	6	6	0.4
Antwerpen	6	6	0.6	5	5	0.2	3	2	-0.8	4	4	-0.1	4	3	-0.8	4	4	-0.2
Luik	11	14	3.1	11	12	1.7	7	7	-0.1	10	11	1.1	7	7	0.6	9	10	1.0
Gent	6	7	0.3	6	6	-0.1	3	3	-0.6	5	5	-0.3	4	3	-0.5	5	4	-0.4
Charleroi	11	15	4.0	11	14	2.9	9	9	0.4	10	13	2.2	9	10	1.1	10	12	1.9
Subtotaal Grote steden	7	9	2.0	7	8	1.0	5	4	-0.2	7	7	0.7	5	5	-0.3	6	7	0.4
Bergen	9	12	3.2	11	14	2.2	8	8	0.3	11	13	1.8	10	12	1.8	11	13	1.8
Leuven	3	3	-0.2	3	3	-0.6	3	2	-1.0	3	2	-0.8	4	3	-1.8	3	2	-1.0
Brugge	4	3	-0.6	4	3	-0.9	3	2	-0.9	4	3	-0.9	3	3	-0.5	4	3	-0.8
Namen	6	9	2.6	7	9	1.7	6	6	-0.4	7	8	1.1	7	8	1.0	7	8	1.0
Kortrijk	3	3	0.4	3	3	0.2	3	2	-0.8	3	3	0.0	3	3	-0.4	3	3	-0.1
Mechelen	4	5	0.1	4	4	-0.3	2	2	-0.5	4	3	-0.4	4	3	-1.4	4	3	-0.5
Hasselt	4	4	-0.4	5	4	-0.9	6	4	-1.9	5	4	-1.3	6	3	-2.7	5	4	-1.5
Verviers	9	13	3.7	10	12	2.6	5	5	0.4	9	11	2.1	6	6	0.8	9	10	1.9
Oostende	5	5	0.8	4	5	0.6	3	2	-0.5	4	5	0.5	3	3	-0.2	4	4	0.3
Doornik	8	10	2.1	9	10	1.3	8	8	0.6	8	10	1.1	8	9	1.0	8	10	1.1
Genk	7	7	-0.5	8	7	-1.4	6	3	-2.3	8	6	-1.7	7	5	-2.2	7	5	-2.0
St.-Niklaas	3	4	0.4	4	4	0.1	4	3	-0.8	4	4	-0.1	3	2	-1.0	4	3	-0.3
Turnhout	5	5	-0.1	6	5	-1.0	5	3	-2.7	6	4	-1.5	5	3	-2.0	5	4	-1.8
Subtotaal Regionale steden	5	6	0.9	6	7	0.4	5	4	-0.9	6	6	0.1	5	4	-0.9	6	5	-0.2
Totaal	7	8	1.7	7	8	0.9	5	4	-0.4	6	7	0.5	5	5	-0.5	6	6	0.2

Rijk: 6% in 1991, 6% in 2001; 2001-1991: 0.04%

* Percentage werklozen is het aantal werklozen tegenover de bevolking tussen de 20-64 jaar oud

Tabel 29: Evolutie percentage werklozen* op basis van de samenstelling 2001

Bron: RVA

STADSGEWESTEN, BESLISSINGSCENTRA

De rol van de stadsgewesten in de beslissingsfunctie wordt in tabel 30 uitgedrukt aan de hand van de toegevoegde waarde op adres van de maatschappelijke zetels van de 100.000 grootste ondernemingen uit de TOP 100.000. Deze ondernemingen gevestigd in een stadsgewest vertegenwoordigen 73% (in 2004) van de gerealiseerde toegevoegde waarde van België; de centrale steden alleen niet minder dan 52%. Het stadsgewest Brussel toont, met een concentratie van 39,4% van de toegevoegde waarde van het land, duidelijk zijn rol als hoofdstad. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bereikt 29,1% (tegen 31,2% in 1999). Globaal behouden de stadsgewesten hun aandeel in de toegevoegde waarde van de 100.000 grootste bedrijven, namelijk 73% zowel in 1999 als in 2004. Er is een kleine achteruitgang van de centrale steden, met name van 53,9% in 1999 naar 52,4% in 2004 met dus een kleine verschuiving naar de andere agglomeratiegemeenten en naar de banlieue waar het aandeel van toegevoegde waarde tegenover het rijk licht stijgt. Opvallend is de meer dan verdubbeling van toegevoegde waarde in de banlieue van Doornik, dit komt door een fusie van een grote suikerraffinaderij met een fabriek elders gelegen.

Het gewicht van de lokalisatie van de beslissingsfunctie ten opzichte van de bevolkingsspreiding komt manifest tot uiting in de cijfers van tabel 31. Ook hier komt het verschil duidelijk naar voren tussen de Vlaamse en de Waalse stadsgewesten. De toegevoegde waarde bedraagt 16 872 euro/inw. voor het totaal van de Belgische stadsgewesten. De cijfers illustreren mooi de concentratie: in de centrale steden bedraagt de waarde 22.762 euro/inw., in de agglomeraties in hun geheel (maar de waarde wordt erg door die van de centrale stad beïnvloed) 20.127, voor de banlieue 7303 en voor de forensenwoonzone 7665.

De verschillen tussen de centrale steden en de stadsgewesten zijn groot: de concentratie is groter in de stadsgewesten van de grote steden en vooral van de Vlaamse grootsteden: 84% van de TW (van de stadsgewesten) is in de vijf grootsteden geconcentreerd, nl. 56% alleen maar in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 17% in Antwerpen, 6% in Gent en 5% voor Luik en Charleroi samen. De maatschappelijke zetels gevestigd in de 13 regionale steden hebben samen maar 16% van de TW van de centrale steden van het totaal van de stadsgewesten. Mechelen, Genk, Leuven en Kortrijk zijn de belangrijkste regionale steden. Op niveau van de stadsgewesten is de rangschikking quasi gelijk. De regionale steden vertegenwoordigen nu maar 15%. Voor de stadsgewesten van de grote steden bedragen de cijfers 54% voor Brussel, 17% voor Antwerpen, 7% voor Gent en 8% voor Luik en Charleroi samen. Nu komt Luik met 5% vóór Charleroi terwijl op niveau van de centrale steden de rangschikking omgekeerd is.

Per inwoner uitgedrukt zijn de verschillen nog groter: 29.645/inw. voor het Brusselse stadsgewest 17.937 voor Antwerpen, 13.896 voor Gent, 7387 voor Luik en 7104 voor Charleroi. Bedragen van meer dan 10.000 euro/inw. worden bereikt in de regionale steden (in dalende volgorde) Turnhout, Genk, Mechelen, Kortrijk en Hasselt. De laagste waarden vindt men terug in Bergen, Namen en Verviers.

Stadsgevest	centrale stad		agglomeratie		banlieue		stadsgewest		forensenwoonzone		stedelijk leefcomplex	
	2004	2004/ 1999	2004	2004/ 1999	2004	2004/ 1999	2004	2004/ 1999	2004	2004/ 1999	2004	2004/ 1999
Brussel	38637	1.20	47963	1.24	4244	1.31	52207	1.25	5102	1.27	57309	1.25
Antwerpen	11838	1.25	14644	1.25	2052	1.27	16696	1.25	2955	1.31	19651	1.26
Luik	1548	1.36	4074	1.41	578	1.53	4652	1.43	487	1.44	5139	1.43
Gent	4166	1.34	4780	1.45	928	1.53	5708	1.47	1138	1.29	6846	1.43
Charleroi	2098	1.37	2399	1.34	463	1.19	2862	1.32	320	1.38	3182	1.32
Subtotaal grote steden	58287	1.23	73860	1.27	8265	1.33	82125	1.27	10002	1.30	92127	1.27
Bergen	573	1.22	783	1.21	171	1.20	954	1.21	32	1.06	986	1.21
Leuven	1041	1.59	1166	1.60	184	1.33	1350	1.55	345	1.24	1695	1.48
Brugge	956	1.21	956	1.21	322	1.24	1278	1.21	534	1.25	1812	1.22
Namen	478	1.24	478	1.24	149	1.03	628	1.19	189	1.88	817	1.30
Kortrijk	1031	1.74	1556	1.54	382	1.12	1939	1.43	982	1.23	2920	1.36
Mechelen	1951	1.90	1991	1.89	217	1.60	2208	1.85	70	1.31	2278	1.83
Hasselt	955	1.33	955	1.33	363	1.21	1318	1.30	98	0.96	1416	1.27
Verviers	400	1.16	477	1.11	49	1.08	526	1.11	116	1.60	642	1.17
Oostende	653	1.60	677	1.60	58	1.28	735	1.57	107	1.62	842	1.58
Doornik	471	1.20	471	1.20	122	2.54	592	1.35	221	1.31	813	1.34
Genk	1439	1.07	1439	1.07	170	1.19	1610	1.08	785	1.08	2395	1.08
St.-Niklaas	704	1.21	704	1.21	49	1.22	753	1.21	83	1.15	836	1.21
Turnhout	598	1.15	644	1.17	132	1.20	777	1.17	2132	1.38	2908	1.32
Subtotaal regionale steden	11251	1.37	12298	1.36	2370	1.25	14668	1.34	5694	1.28	20362	1.32
Totaal	69538	1.25	86158	1.28	10635	1.31	96793	1.28	15695	1.29	112489	1.28

Toegevoegde waarde Top 100.000 van het Rijk: 1999: 103434; 2001: 11671; 2004: 132636 2004/1999: 1.28

Tabel 30: Toegevoegde waarde (x 1 000 000 euro) en percentage tegenover het Rijk in 2004 en evolutie 1999-2004

Bron: Trends – Top 100.000

Stadsgewest	centrale stad		agglomeratie		banlieue		stadsgewest		forensen-woonzone		stedelijk leefcomplex	
	2004	verh. Rijk	2004	verh. Rijk	2004	verh. Rijk	2004	verh. Rijk	2004	verh. Rijk	2004	verh. Rijk
Brussel	38641	3.03	34472	2.70	11478	0.90	29645	2.32	6229	0.49	22211	1.74
Antwerpen	26009	2.04	21046	1.65	8733	0.68	17937	1.41	12881	1.01	16937	1.33
Luik	8347	0.65	8623	0.68	3673	0.29	7387	0.58	4651	0.36	6997	0.55
Gent	18164	1.42	17714	1.39	6586	0.52	13896	1.09	6770	0.53	11827	0.93
Charleroi	10459	0.82	8358	0.66	3996	0.31	7104	0.56	2890	0.23	6195	0.49
Subtotaal grote steden	28151	2.21	23699	1.86	8113	0.64	19859	1.56	6985	0.55	16548	1.30
Bergen	6289	0.49	4174	0.33	3857	0.30	4113	0.32	1889	0.15	3961	0.31
Leuven	11600	0.91	10704	0.84	3129	0.25	8046	0.63	5927	0.46	7500	0.59
Brugge	8172	0.64	8172	0.64	6600	0.52	7710	0.60	6055	0.47	7135	0.56
Namen	4503	0.35	4503	0.35	3281	0.26	4137	0.32	3556	0.28	3986	0.31
Kortrijk	13939	1.09	13824	1.08	12301	0.96	13494	1.06	13206	1.04	13396	1.05
Mechelen	25348	1.99	21807	1.71	5401	0.42	16786	1.32	4505	0.35	15492	1.21
Hasselt	13815	1.08	13815	1.08	6433	0.50	10498	0.82	5327	0.42	9837	0.77
Verviers	7573	0.59	6263	0.49	2552	0.20	5511	0.43	10652	0.83	6035	0.47
Oostende	9561	0.75	8152	0.64	6580	0.52	8001	0.63	3715	0.29	6981	0.55
Doornik	6991	0.55	6991	0.55	6042	0.47	6773	0.53	5950	0.47	6528	0.51
Genk	22649	1.78	22649	1.78	7236	0.57	18483	1.45	6560	0.51	11581	0.91
St.-Niklaas	10226	0.80	10226	0.80	2944	0.23	8796	0.69	2967	0.23	7359	0.58
Turnhout	15146	1.19	51639	4.05	5621	0.44	21555	1.69	32126	2.52	28406	2.23
Subtotaal regionale steden	11428	0.90	10563	0.83	5418	0.42	9158	0.72	9247	0.72	9183	0.72
Totaal	22762	1.78	20127	1.58	7303	0.57	16872	1.32	7665	0.60	14450	1.13

Totaal Rijk: 1999: 10127; 2001: 11372; 2004: 12759

Tabel 31: Toegevoegde waarde in euro per inwoner in 2004 op basis van de samenstelling 2001 en de verhouding tegenover het Rijk (index Rijk=100)

Bron: Trends – Top 100.000

6. Stadsgewesten Internationaal

De inleiding sprak reeds over het West-Europese stedelijk systeem dat telkens opgebouwd is volgens min of meer dezelfde economische logica. Wanneer men echter naar stedelijke systemen over heel de wereld gaat kijken, zijn die vaak gevormd binnen een ander tijds- en economisch kader. Dit maakt een eenduidige afbakening van stadsgewesten over de wereld des te moeilijker. De Vries (1984 in Geyer, 2002, p.43) gelooft dat de administratieve grenzen de meest duurzame referentie zijn voor een beschrijving van een stedelijk systeem volgens hem zijn alle andere afbakeningen eerder arbitrair. Er zijn echter talrijke andere onderzoeken die de gebreken van administratieve grenzen aantonen en op zoek gaan naar andere criteria. De functionele stedelijke ruimte gaat hand in hand met het centrum-periferie model. Volgende criteria worden vaak gebruikt om het centrum te onderscheiden van zijn periferie (in Geyer, 2002, p.44): Bevolkingsdichtheid; Bevolkings potentieel; Vooruitstrevende economische sectoren; Economische ruimtelijke dominantie; Stedelijke dichtheid; Stedelijke netwerking; Schaal; Strategische geografische overwegingen; Maturiteit van het stedelijk systeem.

Steeds meer wil men onderzoek doen op international schaalniveau en gebruikt men hiervoor liever eenduidige criteria van de stadsgewesten dan de nationale afbakeningen die onderling sterk kunnen verschillen. Verschillende landen zijn immers op nationaal of regionaal niveau bezig met het afbakenen van stedelijke gebieden. Hoewel de afbakening telkens op een eigen manier gebeurt, hebben ze gemeen dat het dynamische concepten zijn en de omvang van de stedelijke gebieden varieert doorheen de tijd. Het internet, voornamelijk dan op de websites van de nationale statistische diensten, biedt hierbij een belangrijke bron van informatie.

(zie: http://aps.vlaanderen.be/statistiek/dossiers/2004-03_stedelijke-omgeving.htm).

6.1 Afbakeningen door internationale instanties

Voor de begrenzing van stedelijke agglomeraties zijn verschillende methodes in gebruik. Deze methodes kunnen op drie benaderingen steunen: een morfologische, de bevolkings(dichtheid) en een functionele. De Verenigde Naties raden aan om als morfologisch criterium een afstand van 200 meter tussen groepen van huizen te hanteren. Ook het bodemgebruik (ingevuld als 50 procent van het oppervlak in gebruik voor stedelijke doeleinden) staat centraal. Als bevolkingsdichtheid hanteert men tien personen per hectare land en de “urban population” heeft betrekking op de toedeling van gemeenten in geval het gaat om een gemeentegrens overschrijdende agglomeratie: 50 procent van de bevolking van een gemeente moet in de agglomeratie wonen. De eigen publicaties van de Verenigde Naties handelen meestal over de mega-steden. Die zijn afgebakend op basis van het inwonersaantal dat de 5 miljoen moet overschrijden.

Binnen de Europese Unie werkt men ook aan een eigen afbakening van “European Functional Urban Regions”. Enkele Europese instellingen trachten de zogenaamde “Europese stadsgewesten” op kaart te zetten en ontwikkelden hiervoor eigen afbakeningsmethodes, in het bijzonder binnen de onderzoeksprogramma’s Urban Audit en ESPON. De Urban Audit werd aanvankelijk als een pilootprogramma in het leven geroepen door de Europese Commissie in 1997 (terms of references – het programma ging eigenlijk van start in 1998). Het werd gelanceerd in navolging van een Communicatie door de Commissie: ‘Towards an urban agenda in the European Union’ waarin twee benaderingen werden uitgetekend voor een Urban Audit: De kwaliteit van het leven in de steden nagaan en de statistieken van de steden verbeteren zodanig dat vergelijkend onderzoek mogelijk

wordt. De Urban Audit wordt georganiseerd door de Directorate General Regional for Policy en EUROSTAT (http://europa.eu.int/comm/regional_policy/urban2/urban/audit/src/policy.htm). Sinds 2000 werd het Urban Audit Pilot Project vervangen door de Urban Audit.

Na de opstelling van het European Spatial Development Plan (ESDP), besliste de Europese Commissie daarenboven in 2002 om het onderzoeksprogramma ESPON (European Spatial Planning and Observation Network) te lanceren in het kader van het Comité Ruimtelijke Ordening. Één van de trans-national onderzoeksgroepen heeft hiervoor een afbakening vooropgesteld van de Functional Urban Regions van EU 27+2 (oude en nieuwe lidstaten plus Noorwegen en Zwitserland) en deze in kaart gebracht.

Urban Audit

De Urban Audit tracht data te verzamelen op het niveau van stedelijke regio's die ruimer kunnen zijn dan de administratieve afbakening. Hiervoor heeft men in het Pilot programma (1997-2000) conurbaties gedefinieerd als steden met daarrond "Wider Territorial Units", plaatsen die aansluiten op de steden en deel uitmaken van het stedelijk leven. Een "Wider Territorial Unit" moet voldoen aan volgende criteria:

- De aaneengesloten administratieve gebieden hebben een bevolkingsdichtheid van minstens 500 personen per km².
- Er is telkens minder dan 200 meter tussen twee bebouwde delen
- De "Wider Territorial Units" hebben samen een bevolkingsaantal van minstens de helft van de bevolking in de administratieve centrale stad

(http://europa.eu.int/comm/regional_policy/urban2/urban/audit/src/wtu.htm).

In de huidige Urban Audit gebruikt men drie geografische niveaus: stadsdistricten (op basis van nationale statistische eenheden deelt men de stad in districten, de afzonderlijke districten moeten een inwonersaantal hebben tussen de 5000 en 40000 inwoners), de stad, en de "Larger Urban Zone (LUZ)" deze laatste is de "functional urban region", maar met aanpassing aan de administratieve grenzen.

Brussel is een deel van een zogenoemde LUZ van 1.8 miljoen inwoners over een gebied van 1.614km². Volgens de Urban Audit is dit gebaseerd op een afbakening op basis van gegevens van 1991(<http://www.urbanaudit.org/CityProfiles.aspx>). Welke de precieze criteria zijn, is echter niet duidelijk. Het aantal inwoners dat ze bij de LUZ aangeven, benadert wel sterk het aantal inwoners van het hier afgebakende stadsgewest.

ESPON

Om de Europese "Functional Urban Regions" in kaart te zetten heeft dit onderzoeksproject eerst de verschillende definities onderzocht en ze zijn hierbij tot volgend besluit gekomen:

"Er is geen gemeenschappelijke Europese definitie voor "urban agglomerations", waarmee aaneengesloten bebouwde gebieden mee bedoeld wordt. De United Nations hebben nog de meest eenduidige definitie maar ook deze is niet gestandaardiseerd. Andere organisaties zoals CORINE en N.U.R.E.C. hebben ook een zekere classificatie gebaseerd op aaneengesloten bebouwing." Het ESPON-onderzoek baseerde zich uiteindelijk op de verschillende nationale definities om de Functional Urban Regions af te bakenen.

Voor een aantal landen kon men pendelgegevens gebruiken om de randgemeenten van een stedelijke kern ("fringe municipalities") te bepalen voor Oostenrijk, België, Denemarken, Finland, Frankrijk, Duitsland, Luxemburg, Noorwegen en Zweden (Nordregio, 2006).

Daarnaast heeft men ook een "commuter catcher's area" afgebakend door een 45minuten isochroon (op basis van de aanwezige verkeersinfrastructuur zien hoever je geraakt in 45 minuten met de wagen) te trekken rond de steden (Nordregio, 2006).

Nog enkele andere voorbeelden van Europese studies aangaande de afbakening van stadsgewesten zijn POLYNET (in het kader van Interreg IIIb) en GEMACA II (in het kader van Interreg IIIC). Het eerste project stapt af van het klassieke stadsgewest-concept en tracht tot nieuwe afbakening te komen van zogenaamde “complexe stedelijke regio’s” (complex urban regions) op basis van informatiestromen (Hall, P., 2005, La Rochelle conference cities and networks). Het GEMACA II project definieerde functional urban regions in 2 stappen:

- afbakening van het economische zwaartepunt van de metropool: alle aangrenzende gemeentes met minstens 7 jobs per hectare
- afbakening van het hinterland rondom deze kern: alle aangrenzende gemeentes waarvan minstens 10 % van de beroepsbevolking werkt in het economische zwaartepunt.

Voor Brussel heeft men gebied afgebakend dat 7233 km² groot is en 1999, 3 668 000 inwoners telde. Voor Antwerpen is de FUA volgens deze studie 2286 km² groot en had in 1999, 1 543 000 inwoners (<http://www.iaurif.org>). Zowel in oppervlakte als in inwoneraantal zijn deze FUA nog groter dan de hier beschouwde stedelijke leefcomplexen. Er is een duidelijk economische visie terwijl in onze afbakening het gebruik van migratie- en schoolfluxen tot kleinere leefcomplexen leidt.

6.2 Enkele voorbeelden van afbakening van stadsgewesten

Een 18tal landen van EU27+2 (oude en nieuwe lidstaten plus Noorwegen en Zwitserland) heeft een nationale equivalent van een Functional Urban Area, vaak anders genoemd zoals Functional Urban Region, travel-to-work area, commuter catchment area, commuting zones, regional labour centre), het gaat om Oostenrijk, België, Tsjechische republiek, Denemarken, Finland, Duitsland, Griekenland, Hongarije, Italië, Noorwegen, Luxemburg, Nederland, Zweden Zwitserland, Slovaakse republiek, Slovenië en het Verenigd Koninkrijk (Nordregio, 2006).

In vele landen is de definiëring van een strook continue bebouwing een eerste stap in de afbakening van steden of stadsgewesten. Hoewel er geen eenduidige methode is onder de Europese landen worden twee parameters wijdverspreid gebruikt. Ten eerste een minimum afstand tussen gebouwen en ten tweede een minimum aantal inwoners. De te respecteren afstand varieert tussen 50 m in het Verenigd Koninkrijk en Noorwegen tot 200 m in Frankrijk, Denemarken, Zweden, Finland, Ierland en Griekenland). Bebouwde ruimte wordt echter soms anders gedefinieerd. Frankrijk sluit bijvoorbeeld oppervlakte die gebruikt wordt voor publieke, commerciële of industriële doeleinden uit terwijl andere landen deze wel mee in rekening brengen (OÏR, 2006).

Sommige landen kennen een volledige gemeente toe aan een stedelijke regio als deze voldoet aan bepaalde voorwaarden. In Frankrijk moet meer dan 50% van de bevolking wonen in een continu bebouwde omgeving en deze laatste moet meer dan 2000 inwoners tellen (mag gemeentegrensoverschrijdend zijn). Voor Griekenland en Oostenrijk behoort een gemeente tot een stadsgewest als minstens een deel van zijn oppervlakte behoort tot een continu bebouwde omgeving van meer dan 2000 inwoners.

De meeste Europese landen houden in hun afbakening van steden rekening met hun territoriale complexiteit en onderkennen het bestaan van verschillende geledingen in het stedelijk systeem. De functionele afbakening van een stedelijk gebied baseert zich op de uitwisselingen tussen de verschillende delen van de stedelijke regio en kan ruwweg beschreven worden als de afbakening van de invloedzone van de centrale kern. Men gebruikt hier meestal volgende criteria voor:

- Het totale bevolkingsaantal in de centrale kernstad

- De totale beroepsbevolking werkzaam in de centrale kernstad

In de volgende paragrafen worden kort de afbakeningen in enkele landen beschreven.

VS

Het concept 'Metropolitan Area' deed zijn intrede in 1950 toen met gegevens van de census metropolen werden afgebakend. Een 'Metropolitan Area' moest bestaan uit een stedelijke kern met minstens 50.000 inwoners en omliggende gemeentes die sociaal en economische geïntegreerd met deze kern waren. Deze integratie werd gemeten aan de hand van pendeldata, bevolkingsdichtheid en economische activiteit.

Momenteel heeft men de afbakening wat verfijnd om de complexe stedelijke patronen beter te kunnen weergeven. 'Metropolitan areas' worden zo verder onderverdeeld in 'Metropolitan Statistical Areas', die op zichzelf bestaan en in 'Consolidated Metropolitan Statistical Areas', hetgeen combinaties zijn van kleinere eenheden (Primary Metropolitan Statistical Areas) die pendel relaties hebben met elkaar. In 1995 waren er 276 'Metropolitan Areas' die ongeveer 80 % van de bevolking van de VS huisvesten.

Groot Britannië

De eerste afbakeningen van stadsgewesten in Groot Britannië zijn voornamelijk gebaseerd naar het voorbeeld van de VS.

In het begin van de jaren zestig werden de 'Metropolitan Areas' afgebakend: elke Metropolitan Area moest een totale bevolking hebben van minstens 100.000 waarvan de "City" (aaneengesloten bebouwing - de kern als het ware) minstens 50.000 inwoners moest tellen en met een ring van aaneengesloten 'Local Authorities (LA)' waarvan minstens 65% van de beroepsbevolking tewerkgesteld is in niet-agrarische industrie en waarvan de afstand tot de City dicht genoeg was om pendelen mogelijk te maken.

Iets later werden de 'Standard Metropolitan Labour Areas' afgebakend door Peter Hall. Hij gebruikte volgende criteria:

- een kern bestaande uit meerdere aaneengesloten LA met minstens 12.5 arbeidskrachten (workers) per hectare of één enkele LA met minstens 20.000 arbeidskrachten.
- een ring van aaneengesloten LA's waarvan 15 % van de arbeidskrachten gaat werken in de kern

Samen moeten de kern en de ring minstens 70.000 inwoners tellen.

- Een 'Metropolitan Economic Labour Area', bestaande uit aaneengesloten LA's waarvan meer pendelaars naar de ene kern gaan dan naar een andere kern
- De gebieden die niet tot een 'Metropolitan Economic Labour Area' behoren, worden beschouwd als 'non-metropolitan'.

In de jaren zeventig werden zes 'counties' officieel beschouwd als 'metropolitan'. Daarnaast waren er nog officieuze afbakeningen gebaseerd op sociaal-economische data met types gaande van de 'Inner London Boroughs' tot 'Remoter, Mainly rural Districts'.

Met gegevens van de census van 1981 werden 'Local Authorities' (vergelijkbaar met onze gemeenten) gegroepeerd tot stedelijke centra. Men baseerde zich hiervoor op een drempelwaarde voor tewerkstelling en handel en bakende ook de omliggende pendelzone mee af. Landelijke gebieden zijn gebieden die een bepaalde drempelwaarde voor bevolkingsaantal niet bereiken en de stedelijke gebieden worden 'Functional Regions' genoemd en als volgt onderverdeeld:

- 'Core' (Kern): aaneengesloten bebouwde omgeving
- 'Ring' (Gordel): meer dan 15% van de beroepsbevolking werkt in de Core met een duidelijke focus op een bepaalde kern
- 'Outer Area': meer pendelaars naar die ene kern dan naar een andere

'Functional regions' kunnen op hun beurt gegroepeerd worden op basis van sterke pendel relaties tot 'Metropolitan Regions'.

Dit is echter slechts een van de afbakeningen waar men in Groot Brittanië mee werkt. De identificatie van 'Travel To Work Areas' is ook een vaak gebruikte typologie.

Er is nog een grote discrepantie tussen de administraties en de academici, de eerste gebruiken veelal het 'Local Authorities' kader, dus zonder de expliciete nederzettingsgeografie mee in rekening te brengen. De academici twijfelen om één enkele algemene regionalisatie te maken, ze zijn eerder voorstander van afbakeningen à la carte, gericht op een bepaald onderzoek (Champion in Geyer, 2002, p.93-97).

In het Britse rapport "*A Review of Urban and Rural Area Definitions Project Report*" wordt een overzicht gegeven van verschillende manieren voor het bepalen van stedelijke gebieden. Er worden tevens een aantal aanbevelingen gedaan omtrent het gebruik van stedelijke definities (http://aps.vlaanderen.be/statistiek/dossiers/2004-03_stedelijke-omgeving.htm).

Frankrijk

In 1954 creëerde men voor de eerste maal het statistische concept "agglomération urbaine". Dit werd gedefinieerd aan de hand van twee criteria: de grootte (meer dan 2000 inwoners) en de ruimtelijke continuïteit (minder dan 200 meter tussen twee gebouwen – uitgezonderd gebieden waar niet gebouwd mag worden). Daarenboven werd er een onderscheid gemaakt tussen de kerngemeente en de randgemeentes die dan de banlieue vormen (Pumain in Geyer, 2002, p.124).

Bij een nieuwe afbakening in 1962 hield men rekening met het gegeven dat meer gemeenten behoren tot het alledaagse stedelijk systeem zonder verbonden te zijn door een aaneengesloten bebouwing. Functionele criteria bepaalden de "*Zones de Peuplement Industriel et Urbain*":

- Aandeel pendelaars
- Aandeel huishoudens werkzaam in de agrarische sector
- De mate van bevolkingsstijging (Pumain in Geyer, 2002, p.124)

Het Institut National de la Statistique et des Etudes Economiques, werkte in 1997 een nieuwe ruimtelijke nomenclatuur uit op basis van de census van 1990. Meer algemeen blijft men het onderscheid behouden tussen 'unité urbaine' en 'communes rurales', gebaseerd op het criterium van 1954: 'Unité urbaine' is dat gebied met een aaneengesloten bebouwing (niet meer dan 200 meter tussen twee gebouwen) en een minimum van 2000 inwoners. De overige gemeenten, dus de gemeenten die niet voldoen aan deze voorwaarde behoren tot de landelijke gemeentes. Deze 'unités urbaines' of 'communes rurales' vormen de bouwstenen van de verschillende functionele zones:

- 'Pôle urbain': een 'unité urbaine' waar minstens 5000 personen tewerkgesteld zijn.
- 'Couronne périurbaine' (van een 'pôle urbain'): 'Unités urbaines' waarin het aandeel van de actieve (werkende beroepsbevolking) woonbevolking dat in één 'Pôle urbain' werkt of in de gemeenten die door deze pool worden aangetrokken meer is dan 40%. Het kan zijn dat in een gemeente zelf meer dan 5000 inwoners tewerkgesteld zijn, en tegelijkertijd meer dan 40% gaat werken in een andere 'pôle urbain'. In dit geval behoort deze gemeente tot de invloedssfeer van deze laatste en vormt dus geen 'pôle urbain' opzichzelf.

Voor grensgebieden houdt men rekening met het grensoverschrijdende woon-werk verkeer. De pendelaars die dus in de stedelijke zone die over de grens ligt werken zijn mee in de berekening opgenomen.

- 'Communes multipolarisées': meer dan 40% van de actieve woonbevolking van deze 'unité urbaine' of 'commune rurale' werkt in een 'aire urbaine', dit aandeel is echter verspreid over

verschillende 'aires urbaines', de drempelwaarde wordt dus niet bereikt voor één enkele aire urbaine zoals bij de Couronne périurbaine.

Een 'Aire urbaine' wordt gevormd door het geheel van gemeentes ('unité urbaine' of 'unité rurale') waarvan meer dan 40% van de werkende beroepsbevolking werkt in één 'pôle urbain'. Alle 'unités urbaines' vormen één geheel en zijn niet van elkaar los te maken.

Een 'Espace à dominante urbaine' kan bestaan uit een:

- Een 'Espace urbain multipolaire' wordt gevormd door verschillende 'aires urbaines' en aansluitende 'communes multipolarisées'.
- Of indien deze zone slechts één 'pôle urbain' bevat spreekt men van een 'espace urbain monopolaire'.

'Espace à dominante rurale': alle overige gemeenten die niet behoren tot een 'Espace à dominante urbaine', dit kunnen zowel kleine 'Unités urbaines' als 'Communes rurales' zijn.

(Bessy-Pietri & Sicamoi Y, 2001).

Nederland

In 1950 begon het Centraal Bureau voor de statistiek met de gemeentes te klasseren naar stedelijkheid. Men maakte een onderscheid tussen landelijke gemeentes (A), verstedelijkte rurale gemeentes (B), en stedelijke gemeentes (C), dit gebeurde op basis van de bevolkingsdichtheid, de actieve bevolking en het verstedelijkt karakter van de bebouwde omgeving. Deze ABC classificatie werd decennia lang gebruikt, maar de laatste jaren rijzen er steeds meer vraagtekens bij deze indeling. Een herziening met recente data is echter niet mogelijk omdat er geen nationale census meer gehouden wordt sinds 1971.

In 1992 introduceerde men een nieuwe afbakeningsmethode op basis van de adres-densiteit. Deze wordt gedefinieerd als het gemiddeld aantal adressen in een gebied met een straal van 1km rond een centraal adres. Vijf verschillende categorieën worden op deze manier geïdentificeerd: heel sterk verstedelijkt, sterk verstedelijkt, gematigd verstedelijkt, onder-verstedelijkt en niet-verstedelijkt. Deze adressendichtheid is zowel toegepast op gemeenten als op rasters die over het Nederlands grondgebied worden gelegd. In dit laatste geval wordt geen rekening gehouden met administratieve grenzen (http://aps.vlaanderen.be/statistiek/dossiers/2004-03_stedelijke-omgeving.htm).

Van den Berg et al (in Geyer, 2002, p. 187) ontwikkelde een andere ook veelgebruikte methode. Zij classificeerden 24 Nederlandse agglomeraties naar analogie van de drie ontwikkelingsstadia van het stedelijk systeem: kern, ring en agglomeratie.

Eind jaren negentig zijn bij het Centraal Bureau voor de Statistiek naast de gebruikelijke stedelijke gemeentes (type C), 22 stadsgewesten en grootstedelijke agglomeraties afgebakend. De grootstedelijke agglomeraties zijn het centrum van het stadsgewest, gekenmerkt door een grotere omvang van hun bevolking, hun werkgelegenheid en niveau aan voorzieningen. De gemeentegrenzen werden bij de afbakening behouden. Een grootstedelijke agglomeratie kan bestaan uit slechts één gemeente, een stadsgewest is echter altijd een samenvoeging van meerdere gemeenten.

Momenteel lijkt Nederland zich meer te concentreren op het afbakenen van stedelijke netwerken. Men heeft echter nog geen consensus over de precieze afbakeningsmethode.

Italië, Zwitserland, Finland

Sforzie (in Geyer, 2002, p.229) bakende voor Italië 'Labour Market Areas' af. Elk gebied heeft een kern en een ring die een woon-werk relatie met elkaar hebben.

In Zwitserland worden zogenaamde ‘*zones urbaines*’ onderscheiden. Onder ‘*zones urbaines*’ vallen twee categorieën: de *individuele steden* en de *agglomeraties*. De *individuele steden* zijn steden van meer dan 10.000 inwoners die niet tot een agglomeratie behoren. Om een agglomeratie te vormen moet voldaan worden aan een aantal criteria, zoals continuïteit van bebouwing (http://aps.vlaanderen.be/statistiek/dossiers/2004-03_stedelijke-omgeving.htm).

Wanneer Finland stedelijke systemen en netwerken wil analyseren of beschrijven bieden de administratieve gemeentegrenzen geen eenduidig kader. Gemeenten hebben immers autonoom beslissingsrecht over het gebruik van de term “stad”. Dit maakt een wetenschappelijk geografische afbakening van steden en stadsgewesten noodzakelijk.

Een bebouwde kom wordt gedefinieerd als een gebied met minstens 200 inwoners die niet meer dan 200 m uit elkaar wonen. Dit geeft weliswaar een onderscheid tussen bebouwde en niet-bebouwde omgeving maar laat nog niet toe om stedelijke van rurale regio’s te scheiden. Verschillende onderzoekers hebben zo’n afbakening gemaakt. Het meest gebruikte criterium is het aandeel pendelaars naar een stadscentrum, Heikilä en Korhonen (in Geyer, 2002, p.251) namen als drempelwaarde 15 à 20% van de actieve beroepsbevolking. Andere onderzoekers gebruiken meer gesofisticeerde methodes zoals een principale componentenanalyse (in Geyer, 2002, p.251). Opvallend is dat Finland zijn rurale gebieden verder opsplijst in ‘rural areas near to the cities’, ‘nuclear rural areas’ en ‘sparsely populated rural areas’ en niet de stedelijke gebieden (Geyer, 2002, p.252).

6.3 Besluit

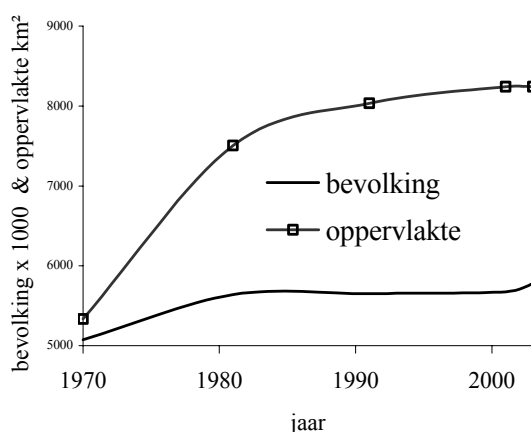
In verschillende landen wordt bij de definiëring of de afbakening van een stedelijk gebied alleen maar rekening gehouden met bevolkingsaantallen en eventueel morfologische criteria aangaande de continuïteit van de bebouwing. Indien een functioneel criterium gebruikt wordt, worden de tewerkstelling en eventueel de pendelfluxen ook in de definiëring betrokken. Alleen in Nederland is er sprake van ‘voorzieningen’, vergeleken met andere landen is de hier gevolgde afbakeningsmethode duidelijk complexer. De afbakening heeft een definiëring van een ‘echt’ stedelijke entiteit op het oog waar verschillende indicatoren en fluxen in aanmerking worden genomen.

7. Besluit

België, en vooral Vlaanderen, worden gedomineerd door de aanwezigheid van stadsgewesten. Deze vertegenwoordigen een concentratie van wonen en werken.

Niet alleen het stadsgewest als geheel is dynamisch maar ook de geledingen zelf hebben een eigen dynamiek. Dit maakt een zekere flexibiliteit van de indicatoren noodzakelijk. Zo werden bij deze afbakening voor het eerst ook centripetale migratiefluxen in rekening gebracht. In het verleden beschouwde men enkel de immigratie in (potentiële) banlieuegemeenten vanuit de agglomeratie naar die gemeenten om het suburbanisatie-proces te indiceren. Om de flux van vooral jonge volwassenen naar de stad ook in kaart te brengen wordt nu de emigratie naar de centrale stad eveneens in rekening gebracht. Zonder het beschouwen van nieuwe fenomenen (emigratie uit de banlieue) zouden op basis van de traditionale kenmerken heel wat gemeenten niet meer als banlieuegemeente erkend worden. Ze zijn in de dynamiek van de stadsgewestvorming banlieuegemeente geworden en zijn dan naar een meer stabiele situatie geëvolueerd of zelfs naar een nieuwe dynamiek. Daarom zijn de criteria om banlieuegemeente te blijven minder streng dan deze om een nieuwe banlieuegemeente te worden. De afbakening van de kernstad in de hoedanigheid van de oude 19de eeuwse stad blijkt minder evident. De mutaties die sommige stedelijke kernen hebben meegemaakt laten niet meer toe om grote homogene entiteiten te erkennen. De statistische analyse toont wel aan dat de centrale stadsdelen gekenmerkt blijven door het voorkomen veel eenpersoonshuishoudens en een hoog percentage 25-34 jarigen in vergelijking met de rijksgemiddelden.

Ondanks enkele aanpassingen van indicatoren is de verandering van samenstelling in stadsgewesten tegenover de afbakening van 1991 eerder gering, vooral de grootste stadsgewesten zijn stabiel. De oppervlakte van de kleinere stadsgewesten breidt nog wel uit waardoor we kunnen besluiten dat de suburbanisatie trend nog niet is stilgevallen. Onderstaande figuur laat zien dat de stadsgewesten voornamelijk groeiden in oppervlakte en bevolkingsaantal tussen 1970 en 1980, dit wordt echter grotendeels verklaard door een overschakeling van deelgemeenten naar fusiegemeenten. Wanneer men de groei vergelijkt van 1991-1981 met 2001-1991, is deze laatste iets kleiner.

Figuur 5: Evolutie van de bevolking en oppervlakte van de stadsgewesten

Bron: Rijksregister, NIS – VT 1970, 1981, 1991, SEE 2001

Sommige stadsgewesten hebben hun evenwicht bereikt en zijn nu relatief stabiele entiteiten van het Belgische grondgebied. Dit gaat echter niet op voor alle stadsgewesten: La Louvière was reeds een randgeval in 1991, bij deze afbakening vonden we niet genoeg argumenten om het te behouden als

stadsgewest. Turnhout was blijkbaar wel dynamisch genoeg vanaf de jaren '90 om zich tot een stadsgewest te ontwikkelen.

De stadsgewesten zijn nog steeds zones voor wonen, werken en dienstverlening. Het zijn multifunctionele gebieden met financiële, administratieve, onderwijs- en verzorgingscentra op meerdere niveaus en ze functioneren als beslissingscentra van het land. Het feit dat een stadsgewest een gelede structuur is (centrale stad, agglomeratie en banlieue), kent echter enkele negatieve gevolgen inzake het ruimtegebruik: de scheiding van wonen in de banlieue en werken brengen veel verkeersoverlast met zich mee en het suburbaan wonen is op veel gebieden geen duurzame manier van ruimtegebruik. Het beleid tracht het compact wonen te promoten en wonen en werken meer met elkaar te verweven. Deze studie toont echter dat de suburbanisatietrend blijft bestaan. De suburbanisatie is verder uitgelopen, maar relatief meer voor Wallonië dan voor Vlaanderen. Omdat de banlieue over de jaren heen een steeds grotere oppervlakte inneemt, neemt ook het aantal mensen die in een banlieue gemeente wonen steeds toe. De bevolkingsdichtheid neemt licht toe, maar dit moet gezien worden in het kader van een bevolkingstoename van heel het Rijk.

Een beperktere dynamiek van de Waalse stadsgewesten vertaalt zich in een grotere stabiliteit van de woonkernen tegenover de Vlaamse. Er zijn nog andere regionale verschillen merkbaar: in Wallonië gebeurt de suburbanisatie bijvoorbeeld op iets jongere leeftijd dan in Vlaanderen.

De SEE van 2001 liet toe de perceptie van de bevolking over hun woonomgeving weer te geven. De inwoners van de banlieue waarderen hun omgeving meer dan die van de centrale stad en in ruil voor de aangename omgeving moeten ze niet veel inboeten aan materiële faciliteiten. De handel en diensten zijn over het algemeen goed uitgebouwd over heel het territorium (mee gesuburbaniseerd) en in de enkele gebieden die minder goed voorzien zijn compenseert een toegenomen mobiliteit het gebrek.

De inleiding stelde het bestaan van stadsgewesten enigszins in vraag. Steeds meer literatuur handelt inderdaad over netwerken en stedelijke conglomeraten in plaats van de klassieke structuur. De nieuwe afbakening leert ons echter dat de stadsgewesten nog steeds een realiteit zijn in de Belgische ruimte. De morfologische en functionele relaties tussen de geledingen zijn nog steeds van die aard dat ze duidelijk in kaart gebracht kunnen worden. Dit neemt echter niet weg dat er hiernaast ook andere structuren bestaan die niet te bevatten zijn door enkel morfologische en functionele criteria, maar die zich manifesteren op een andere, meer complexe wijze.

Bibliografie

Bessy-Pietry, P. & Sicamois, Y. (2001) 4 millions d'habitants en plus dans les aires urbaines, *Insee Première*, 765.

Geyer, H. S. (2002) *International Handbook of Urban Systems*, Cheltenham, Edward Elgar, Northampton.

Hall, P. (2002) *Urban and regional planning*, Routledge, London.

Kesteloot, C. & Van der Haegen, H. (1997) Foreigners in Brussels 1981-1991: spatial continuity and social change, *Tijdschrift voor economische en sociale geografie (TESG)*, 1997/1.

Leemans, S. (1987) *Een vernieuwde afbakening van de stadsgewesten in Vlaanderen en Brabant, Stedelijke dynamiek sinds 1970*, Onuitgegeven verhandeling ingediend tot het bekomen van de graad van licentiaat Geografie, Katholieke Universiteit Leuven, Leuven.

Leemans, S., Pattyn, M., Rousseau, S. & Van der Haegen, H. (1989) De Belgische stadsgewesten 1981, *Statistische Studieën 1989*, Nationaal Instituut voor de Statistiek, Brussel.

Le Gléau, J.P., Pumain, D. & Saint-Julien, T. (1997) Towns of Europe: to each country its definition, *INSEE studies n° 6*.

Mérenne-Schoumaker, B., Van der Haegen, H. & Van Hecke, E. (1998) Verstedelijking, *Monografie nr. 11A*, Algemene Volks- en Woningtelling op 1 maart 1991, Nationaal Instituut voor de Statistiek, Brussel.

Nordregio (2006) *Potentials for polycentric development in Europe*, ESPON 1.1.1: www.espon.eu

OÖR, Austrian Institute for Regional Studies and Planning (2006) *The role of small and medium sized towns*, ESPON 1.4.1: www.espon.eu

RSV (1993) *Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen*, Afdeling Ruimtelijke Planning, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Brussel.

Van der Haegen & Pattyn, M. (1979) De Belgische stadsgewesten, *Statistische en Econometrische Studieën (59)*, Nationaal Instituut voor de Statistiek, Brussel.

Van der Haegen, H., Van Hecke, E. & Juchtmans, G. (1996) De Belgische stadsgewesten 1991, *Statistische Studieën nummer 104*, Nationaal Instituut voor de Statistiek, Ministerie van Economische zaken.

Pumain, D., Saint-Julien, T., Cattan, N. & Rozenblat, C. (1992) *Le concept statistique de la ville en Europe*, NUREC, CECA-CEE-CEEA, Bruxelles/Luxembourg.

Van der Haegen, H., Van Hecke, E. en Juchtmans, G. (1996) De Belgische stadsgewesten in 1991, *Statistische studieën, n°104*, Nationaal Instituut voor de Statistiek, Brussel.

Van Hecke, E. (1998) Actualisering van de stedelijke hiërarchie, *Tijdschrift van het Gemeentekrediet*, nr. 205 1998/3.

Informatie

De Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie maakt deel uit van de Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie. We hebben de opdracht om aan de informatiebehoefte van zowel overheid, bedrijfsweld als burgers te voldoen, en dit door hen allerlei actuele cijfers over de toestand van het land aan te bieden.

Waar vindt u de statistische en economische informatie ?

Op onze websites <http://statbel.fgov.be> (statistiek) en <http://economie.fgov.be> (economie)

In vijf grote steden van het land heeft het publiek toegang tot :

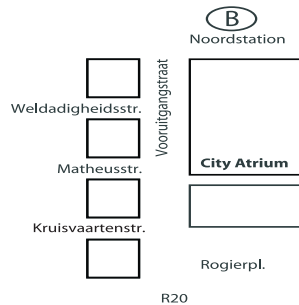
- ◇ Jaarboeken, gespecialiseerde publicaties en een selectie van diskettes en cd-rom's.
- ◇ Een leeszaal, waar men onze publicaties maar ook statistische publicaties van andere ministeries en Belgische en internationale instellingen kan raadplegen.

Al onze bibliotheken zijn op werkdagen open van 8u30 tot 16u30 (Brussel) en van 9u tot 12u en van 13u tot 16u (andere).

Brussel City Atrium C

Vooruitgangstraat 50, 1210 Brussel
tel. 02/277.55.03 – 02/277.55.04 fax 02/277.55.19
e-mail : info@economie.fgov.be

Trein (B) : Noord station
Metro (M) : lijn 2, station Rogier
Trams : 3, 52, 55, 56, 81, 90
halte Rogier of Noord
Bus STIB : 38, 58, 61
halte Rogier of Noord
Bus De Lijn : 318, 351, 358, 410, 526, 554
halte Noord

Antwerpen

Italiëlei 124 - bus 85, 2000 Antwerpen
tel. 03/229 07 00 fax 03/233 28 30
e-mail : info.antwerpen@economie.fgov.be

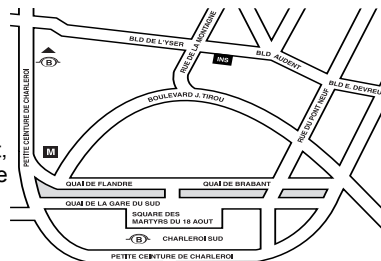
Trein (B) : Centraal Station
Metro (M) : halte Opera
Tram-Bus : vlakbij (Fr. Rooseveltplaats)

Charleroi

Tour Biarent, Bd Audent 14/5., 6000 Charleroi
tel. 071/ 27.44.14 fax 071/ 27.44.19
e-mail : info.charleroi@economie.fgov.be

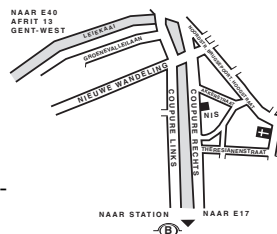
Trein (B) : Charleroi Sud, 20 min van het station (Place Buisset, Rue du Collège, Place Charles II, Boulevard Tirou, Rue de la Montagne)
Bus : halte Tirou
Autoweg : kleine ring van Charleroi - uitrit Gare du Sud
Parking (P) : betaalparking tegenover het NIS

Gent

Coupure rechts 620, 9000 Gent
tel. 09/267 27 27 fax 09/267 27 29
e-mail : info.gent@economie.fgov.be

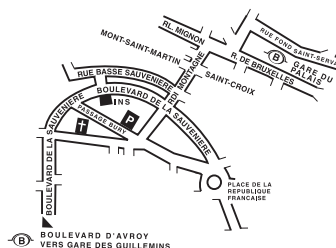
Trein (B) : Gent St.-Pieters
Tram-Bus : 40, 43 halte Theresianenstraat
Autoweg : gemakkelijk bereikbaar langs E40 (uitrit 13 - Gent-West/Drongen)
Parking (P) : op de "Coupure Rechts"

Luik

Bd de la Sauvenière 73-75, 4000 Luik
tel. 02/277.55.78 fax 04/222 49 94
e-mail : info.liege@economie.fgov.be

Trein (B) : station Guillemins of Palais
Tram-Bus : (Guillemins) 1 en 4 halte Sauvenière
Parking (P) : Neujean (op 20 m - zelfde straatkant)
Mercure (tegenover)

We verspreiden tal van producten die de Belgische socio-economische realiteit in cijfers weergeven.

Al deze producten, opgenomen in onze catalogus, kunt u verkrijgen in onze regionale centra of bij onze dienst documentatie - verkoop in Brussel. Onze catalogus wordt u op eenvoudige aanvraag toegestuurd. (zie adressen hiernaast) .

Een keuze uit onze gegevens en de lijst van onze publicaties vindt u eveneens op onze website:
<http://statbel.fgov.be> .

Bevolking : andere publicaties

Bevolkingsvooruitzichten 2000 - 2050

Deze publicatie is de vrucht van een nauwe samenwerking tussen de FOD Economie, het Planbureau en diverse experts. Deze resultaten, onmisbaar bij het nemen van economische en sociale beslissingen, zijn gebaseerd op de hypothesen betreffende het geboortecijfer, het sterftcijfer of de migraties tussen de arrondissementen en van en naar het buitenland. Als uitgangspunt neemt men de gegevens waargenomen tot 1 januari 2000 maar ook de meest recente politieke beslissingen omtrent naturalisatie en regularisatie. Verscheidene gespecialiseerde teams hebben meegewerkt aan het toetsen van de evolutiehypothesen.

Deze bevolkingsvooruitzichten van 2000 tot 2050 verstrekken informatie over de globale evolutie van het land wat betreft het aantal inwoners naargelang geslacht en leeftijd, over de vruchtbaarheid of de vergrijzing van de bevolking, maar eveneens over de specifieke kenmerken van de evolutie in elk arrondissement. – *Te verschijnen*

Loop van de bevolking

Op basis van informatie uit het Rijksregister van natuurlijke personen, maakt deze brochure een inventaris van alle statistieken van wijzigingen die in de loop van het jaar plaatsvonden in de administratieve situatie van Belgische of buitenlandse inwoners op verschillende geografische niveaus, tot op het gemeentelijk niveau.

De natuurlijke bewegingen (geboorten, overlijdens), de nationaliteitsveranderingen en de migratiebewegingen (verhuizen, ...) worden vermeld. Deze laatste worden eveneens geanalyseerd volgens hun meest relevante kenmerken.

Enkele andere publicaties

Algemene Publicaties

Statistisch tijdschrift – Internet
Weekbericht - Internet

Grondgebied en leefmilieu

Statistiek van de bodembezetting (diskette)

Samenleving

Sterfgevallen - *Jaarlijks*
Verkeersongevallen - *Jaarlijks*

Economie en financiën

Verkoop van onroerende goederen - *Jaarlijks*

Landbouw

Land- en tuinbouw telling op 15 mei –
Jaarlijks
Landbouwstatistieken - *Driemaandelijks*

Industrie

Industriële productie en bouwbedrijf -
maandelijks

Handel, diensten en vervoer

Maandelijkse vervoerstatistieken –
maandelijks
Binnenlandse handel - *jaarlijks*

Gedrukt door de
drukkerij van de
Algemene Directie Statistiek
en Economische Informatie
B-1000 Brussel

November 2007